

ANADOLU'DA ROMA LEJYONLARI: YOLLAR VE GÜZERGAHLAR

Abdurrahman SEVER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kevser TAŞDÖNER

Adıyaman

**Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kasım, 2017**

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Kevser TAŞDÖNER danışmanlığında, Abdurrahman SEVER tarafından hazırlanan “Anadolu’da Roma Lejyonları: Yollar ve Güzergahlar” başlıklı çalışma 03.11.2017 tarihinde yapılan savunma sınavında başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa ALİCAN

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Kevser TAŞDÖNER

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Metin KOPAR

İmza:

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Anadolu’da Roma Lejyonları: Yollar ve Güzergahlar” başlıklı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Ad-Soyad: Abdurrahman SEVER

ÖZET

ANADOLU'DA ROMA LEJYONLARI: YOLLAR VE GÜZERGAHLAR

Abdurrahman Sever

Tarih Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kasım 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kevser Taşdöner

Roma, kuruluşundan yıkılışına kadar yaşadığı döneme sosyal, siyasal, hukuki, askeri ve dahi bir çok alanda damgasını vurmuştur. Yaşadığı süre zarfında ülke sınırları üç kıtaya yayıldı. Bu genişlemede, Roma lejyonlarının kazandığı başarılarla beraber Romalıların yapmış oldukları altyapı hizmetleri de çok önemli rol oynamıştır. Pergamon Kralı III. Attalos'un İÖ 133'te ölmesi ve vasiyet olarak sahip olduğu toprakları ve hükümlerlik alanlarını Roma'ya miras olarak bırakmasıyla Romalılar için Anadolu macerası başladı. Anadolu'nun eyaletleştirilmesi ile hali hazırda önceki eyaletlerin bırakmış olduğu altyapıya ilaveten özellikle İmparator Augustus ile başlayan yol yapım çalışmaları, Anadolu'da çeşitli yerleşik garnizonlarda bulunan Roma lejyonlarının hızlı ve kolay ikmal edilmelerini sağlanmıştı.

Bu çalışmamızda Romalıların Anadolu'daki hakimiyetine, sahip oldukları lejyonlara ve bu lejyonların hareket kabiliyetini kolaylaştıran yolların ve güzergahların analizini yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Roma Yolları, Güzergahlar, Lejyon, Auxilia.

ABSTRACT

THE ROMAN LEGIONS IN ASIA MINOR: ROADS AND ITINIRARIES

ABDURRAHMAN SEVER

Department of History

Adıyaman University Graduate School of Social Studies

November 2017

Advisor: Asst. Prof. Dr. Kevser TAŞDÖNER

From its foundation till its collapse, Rome marked the time it lived with social, political, legal, military and even more other varieties. During its sovereignty, the Emire spread across three continents. Along with the success of the Roman legions, the infrastructure services that the Romans had built played an important role in this expansion. Pergamon King III. Attalos died in 133 BC, leaving his territories and sovereignty areas as a legacy to Rome and that was the beginning of the Romans' adventure in Asia Minor. During the provincialization of Asia, in addition to the infrastructure that the previous provinces had already left, notably Emperor Augustus initiated road construction works and by means of these roads rapid and easy replenishment of Roman legions which took place in Asia Minor were supplied.

In this study we will analyze the legions of the Romans in Asia Minor and the ways and itiniraries that facilitate the mobility of these legions.

Key words: Asia Minor, Roman roads, Itiniraries, Legion, Auxilia.

ÖN SÖZ

Antik çağda çok sayıda devlet ve imparatorluklar yaşadı. Ama bunlardan hiçbiri Roma imparatorluğu kadar uzun soluklu olmadı. Roma İmparatorluğu sahip olduğu askeri sistem ve ordu organizasyonu, yaşadığı dönemin süper gücü oldu. Ama İmparatorluk, bir süper güç olma yolunda gerek ülke içinde, gerekse ülke dışında birçok bedel ödemek durumunda kaldı.

Pergamon Kralı III. Attalos İÖ 133'te öldü. Vasiyet olarak sahip olduğu topraklar ve hükümler alanlarını Roma'ya miras olarak bıraktı. Makedonya'yı eyalet haline getirmek için on üç yıl mücadele etmek zorunda kalan Roma, kendisine sunulan bu cazip teklife ilk etapta kuşku ile yaklaştı. Bu teklifin uygulanabilirliğini teyit etmek için bölgeye bir heyet yollandı. Gerekli gözlemler gerçekleştirildikten sonra Roma, miras olarak kendine kalan toprakları tereddüt etmeksizin kabul etti. Bu amaçla Pergamon Krallığını bir Roma eyaleti yapacak düzenlemeleri gerçekleştirmek için senatörler arasından beş kişilik bir elçi heyetinin Anadolu'ya yollanması çok sürmedi. Romalılar için zengin Doğu coğrafyasına açılma imkanı veren bu olay, Romalılar adına tarihte bir dönüm noktası oldu. Zira artık sadece İtalya Yarımadası'nda dominant olan Roma, zamanla oluşturduğu lejyonları ve inşa ettiği altyapı çalışmalarıyla yaşadığı dönemde bir "Süper Güç" halini aldı ve bu coğrafyada uzun bir süre hüküm sürdü.

Çalışmalarımın her aşamasında samimiyetle yardım talep edebildiğim ve bana çalışmalarımın her zaman doğru yolu gösterdiğine inandığım danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Kevser Taşdöner'e saygı ve şükranlarımı sunarım. Bu zorlu yolda, bize rehberlik eden hocalarım Doç. Dr. Mustafa Alican'a, Yrd. Doç. Dr. Metin Kopar'a; ayrıca tezin dil ve anlatım yapısını inceleyerek katkı sunan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenleri Remzi Anlayan ve Hüseyin Tekinkaya'ya çok teşekkür ediyorum. Özel zamanlarımızdan çalarak kendilerine daha az vakit ayırdığım eşim Bahar'a ve biricik oğlum Muhammed Emir'e de ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Adıyaman, 2017

Abdurrahman SEVER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Giriş.....	1
1.1. Tezin Konusu.....	1
1.2. Tezin Amacı.....	1
1.3. Tezin Önemi.....	2
1.4. Tezin Sınırlılıkları.....	2

İKİNCİ BÖLÜM

2. Anadolu'da Roma Hakimiyeti.....	3
2.1. Anadolu'da Roma Hakimiyeti Ve Bağımlı Krallıklar.....	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Roma Ordu Düzeni.....	17
3.1. Krallık Döneminde Roma Ordusu.....	18
3.2. Cumhuriyet Dönemi Roma Lejyonları.....	22
3.2.1. Marius Reformları.....	26
3.3. Lejyon Organizasyonu.....	29
3.3.1. Krallık ve Cumhuriyet Dönemi'nde Lejyon Organizasyonu.....	29

3.3.2. Principatus Dönemi'nde Lejyon Organizasyonu.....	32
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Bir Destek Gücü Olarak Auxiliaries.....	35
4.1. Krallık ve Cumhuriyet Dönemleri	35
4.2. Auxilia Organizasyonu.....	38

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Anadolu'da Roma Lejyonları.....	40
5.1. Roma Lejyonlarında Anadolu'dan Toplanan Askerler.....	40
5.2. Anadolu'da Pozisyon Alan Roma Garnizonları.....	43
5.2.1. XII.Fulminata (Paterna ve Antiqua) Lejyonu.....	44
5.2.2. Legio Flavia Firma XVI.....	46
5.2.3. Legio Scythica IV.....	47
5.2.4. Legio I Adiutrix.....	48
5.2.5. Armenia ile Mücadeleler: Legio X, 6. Victrix, Legio I Armeniaca.....	49
5. 2. 6. Legio I Isaura Sagittaria.....	51
5. 2. 7. Legio I Italica.....	52
5. 2. 8. Legio I Parthica.....	52
5. 2. 9. Legio Pontica.....	53
5. 2. 10. Legio II Adiutrix.....	53
5. 2. 11. Legio VIII Augusta.....	54
5. 2. 12. Legio Flavia Felix.....	54
5. 2. 13. Legio V Macedonia.....	55

5. 2. 14. VII Claudia Pia Fidelis.....	56
5. 2. 15. XIV Gemina Lejyonu.....	57
5. 2. 16. XV Apollinaris Lejyonu.....	58
5. 2. 17. XVIII. Cornelei Spinteri Lejyonu	59
5. 2. 18. XXII Deiotariana Lejyonu.....	60

ALTINCI BÖLÜM

6. Anadolu'da Roma Yolları ve Güzergahları.....	61
6.1. Yol Kavramına Genel Bir Bakış.....	61
6.2. Roma Döneminde Yollar.....	63
6.3. Roma Yolları :Bir İmparatorluğu Birbirine Bağlayan Yollar.....	64
6. 3. 1. Via Terrena.....	64
6. 3. 2. Via Glareata.....	65
6. 3. 3. Via Munita.....	65
6. 4. Anadolu'da Roma Yolları ve Güzergahları.....	66
6. 4. 1. Cumhuriyet Ve Erken İmparatorluk Dönemi Yolları ve Anadolu.....	66
6. 5. Bazı Görsellerle Anadolu'daki Roma Yollarına Genel Bir Bakış.....	69
6. 5. 1. Via Sebaste.....	72
6. 5. 2. Yol Güzergahlarında Konaklama.....	74
6. 5. 3. Hacıların Bir Güzergah Olarak Via sebaste.....	76
6. 6. Puetinger Levhaları.....	77

YEDİNCİ BÖLÜM

7.Bulgular, Yorum ve Sonuç.....	80
7.1. Bulgular ve Yorum.....	80
7.2. Sonuç.....	81
KAYNAKÇA.....	84
ÖZ GEÇMİŞ.....	90
EKLER.....	91
EK-1 Haritalar.....	91
EK-2 Resimler.....	108

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Giriş

Anadolu'da Roma Lejyonları: Yollar ve Güzergahlar tez konusu üzerine birçok kitap ve sanal ortamda çalışma ve araştırmalar gerçekleştirilirken; çeşitli alanlarda literatür çalışması yapılmıştır. Yapılan yayın taraması sonucunda, Anadolu'daki yollarla ilgili eserler ve bu konuda çalışan bilim adamlarının sayısı oldukça az olsa da, Roma Lejyonları için durum tam tersi durumdadır. Zira bu konu hakkında birçok esere rahatlıkla ulaşılmıştır. Antik kaynaklardan Strabon, Titius Livius, Cornelius Tacitus, Homeros, Eutropius, Vitruvius gibi dönem tarihçilerinin Roma medeniyeti hakkında orijinal verileri analiz edilirken; modern kaynaklarda bilhassa takip edilen kaynak kitaplar şunlardır: The Romans (Kevin M. C Geough), Handbook to Life in Ancient Rome (L&R. Adkins) , The Roman Legions (H. M. D. Parker), Anadolu Uygarlıkları (Marc Desti), Ceasar's Legion (S. Dondo Collins), Roma Tarihinin Ana Hatları (Sebahat Atlan), Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi (Mehmet Ali Kaya), Anadolu'da Roma Eyaletleri (Kevser Taşdöner), Marius'un Ordu Reformu Öncesi ve Sonrasında Legio'nun Kuruluş ve Muhabere Düzeni (Zeynep Özüsağlam Mutlu) ve dahi onlarca yerli ve yabancı makale, tez, ansiklopedi ve internet araştırmaları şeklindedir. Anadolu'da inşa edilen Roma yollarıyla ilgili eser yazarlarından söz edecek olursak bunlar: David Magie, William Ramsay, Stephen Mitchell ve David French bu alanda öncü araştırmacılarıdır.

1. 1. Tezin Konusu

Bilimsel kitap, makale, tez, ansiklopedi, internet verileri ışığında Roma İmparatorluğu askeri birliklerinin yapısı, işlerliği; aynı şekilde bu askeri birliklerin Anadolu'ya ne zaman ayak bastıkları ve bu teşebbüsü müteakiben gelişen süreçte hangi bölgelerde ve şehirlerde konuşlandıkları, hangi devlet ve krallıklarla mücadele etmek durumunda kaldıkları, Anadolu'nun Romalılaştırılması sürecinde Anadolu'da sürekli yerleşik pozisyon alan bu askeri birliklerin ve lejyonların isimleri bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

1. 2. Tezin Amacı

Roma Cumhuriyeti'nin son dönemi ile İmparatorluk Dönemi'nin ilk yıllarında geçen süre zarfında Anadolu'da Roma faaliyetleri, -bilhassa askeri sistem- altyapı

hizmetleri, yollar ve takip edilen güzergahlar analiz edilip; saptanan bulguların Roma askeri terminolojisi ile sentezinin yapılması amaçlanmıştır.

1. 3. Tezin Önemi

Roma ortaya çıktığı antik çağda tıpkı kendisi gibi bu devirde hayat bulan birçok medeniyetten nitelik yönünden ayrılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun alamet-i farikası sahip olduğu devlet yapısı olmakla beraber, sahip olduğu dinamik askeri sistemi ve oluşturduğu ulaşım ağları da önem bakımından dikkate değer olgulardır. Süreç içerisinde olgunlaştırdığı bu özellikler neticesinde Roma, bir şehir devletinden büyük bir imparatorluğa çok hızlı bir şekilde adım atarken, sınırlarını üç kıtaya kadar ulaştırdı. Elde ettiği engin topraklarda oluşturduğu eyaletler ve askeri garnizonlar ile kalıcı bir hükümlanlık alanı kurdu.

Bu tez çalışmasıyla Roma askeri sistemi ve ulaşım ağı çalışmalarınının Roma İmparatorluğu'nun yükselişi üzerine etkileri analiz edilirken, Roma Uygarlığı'nın sahip olduğu bu niteliklerinin kendisinden sonra gelen devletler üzerinde bıraktığı etki ile günümüz çağdaş medeniyetlerde bulunan Roma Uygarlığı'nın izleri takip edilecektir.

1. 4. Tezin Sınırlılıkları

Tez İÖ 2. yy'da Roma Orduları'nın Anadolu'ya ulaşmalarından İS 1. yy'a kadar Roma İmparatorluğu'nun lejyon yapısı, Anadolu'daki faaliyetleri, inşa edilen askeri yollar, orduların takip ettiği güzergahlar hakkında geçen zaman sürecini kapsamaktadır. Bu tez için alansal olarak Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırları içinde yer alan eyaletlerinden olan ve günümüzde Kuzey Mezopotamya, Likya/İonya, Asya, Galatya, Kappadokya, Kilikya, Pamfilya bölgelerine yoğunlaşarak sınırlandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Anadolu'da Roma Hakimiyeti

Roma İmparatorluğu'nun tarihi, gelmiş geçmiş en büyük medeniyetlerden birinin tarihidir. Kuruluş sürecinde Roma kendinden olmayanı ayıran veya farklılaştıran bir örgütlenmedir¹. Zamanla bir şehir-devlet olan ve bir yandan Akdeniz Havzası'nı elde tutarken öte yandan özgün bir monarşi yaratan Roma; birbirinden çok farklı halkları, siyasi ve kültürel açıdan kaynaştırmayı başarmıştır². Roma kenti İÖ 8. yüzyıldan beri Hellen Dünyası ile etkileşim halindeydi ama komşularıyla yerel mücadelelerden güçlenerek çıktı ve üst ve alt düzey örgütlenmelerin bir araya gelmesiyle kendine has bir devlet sistemi kurdu. Aristokratlardan oluşan senato büyük kararların çoğunu alırken, orta çaplı çiftçilerin hakimiyetindeki halk meclisleri barış ve savaş konularında oy veriyorlardı³. Yerel anlamda otoritesini sağlamlaştıran Roma, artan ihtiyacı gidermek için bürokratik adımları atmayı da ihmal etmedi. Eutropius'a göre bunun ilk adımı beşinci Roma Kralı *Priscus Tarquinius* tarafından atıldı ve senatörlerin sayısı iki katına çıkarıldı⁴. Roma İtalya yarımadasında genişlerken, *divide et impere* (böl ve yönet) ilkesi üzerinde temellendirmiş olduğu egemenlik politikasını uyguladı. Roma'nın dost ve müttefiklerine yükümlülüğü ise teoride onları himaye etmektir. Roma, İtalya yarımadasına egemen olma sürecinde hiç eyalet kurmadı. İlk eyalet I. Kartaca (Pön) Savaşı 'ndan sonra kuruldu. Başka bir ifadeyle İtalya dışındaki Roma genişlemesi eyaletlerle oldu ve böylece Roma'nın egemenlik politikasına eyaletlerle yeni bir unsur daha eklenmiş oldu⁵.

Tarihte toplumlar arası farklılaşmalar, uzlaşmaz karşıtlıklara büründüğünde ilişkilerin yoğunlaştığı belli stratejik bölgeler ve konumlar önem kazanmakta ve üzerinde yaşadığı topluma belli imkanlar vermektedir⁶. Asya ile Avrupa'nın arasında bir köprü gibi uzanan Anadolu Yarımadası tarihin başlangıcından beri Doğu ile

¹ Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, "*Tarihte Doğu-Batı Çatışması*", Kızıl Elma Yay, İstanbul, 2005, s. 221.

² Emine Yamanlar, "*Uygarlık Tarihi*", Gündüz Eğitim ve Yay. , Ankara, 2000, s. 200.

³ Ian Morris, "*Dünya'ya Neden Batı Hükmediyor*" Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Tarih yayınları, İstanbul, 2014. ss. . 316-317.

⁴ Eutropius, "*Kısa Roma Tarihi*", Çev. Çiğdem Menzilioğlu, Alfa Klasik Yayınları, İstanbul, 2016, s. 32.

⁵ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25) *Doğu Batı Düşünce Dergisi Romalılar 1*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009 Sayı: 49 s. 195-196.

⁶ Ertan Eğribel, "*Tarihte Doğu-Batı Çatışması*", Kızıl Elma Yay, İstanbul, 2005, s. 149.

Batı'nın savaş meydanı olmuştur⁷. Romalılardan önce Yunan ve Batı uygarlığının Doğu'ya karşı kazanmış olduğu özellikler yani Doğu'nun zenginliklerine el koymak için Batı'yı bir cephe olarak örgütleme anlayışı Romalılar döneminde de sürdürülmüştür⁸.

Romalıların “Küçük Asya” dedikleri Anadolu'daki krallıklar ya da kentler hakkındaki ilk temasın, *Livius Andronikos* adlı bir Yunanlı kölenin Romalı öğrencilerini eğitmek için Homeros'un *Odysseia* destanını Yunanca'dan Latince'ye *Ulysses* olarak çevirdiği İÖ 241 yılından daha önce sahip olduklarını düşünmek zor. Fakat bu tarihten yaklaşık 35 yıl sonra *Pergamon* (Bergama) Kralı *I. Attalos* ve efsanevi ataları *Aenas*'ın yurdu İlion, Roma Cumhuriyeti'nin dost ve müttefikleri arasındaki ilk Anadolululardı⁹. Aynı yılda (İÖ 205) Romalılar, Titus Livius'a göre tarihin en çok hatırlanmaya değer harbi olan “Kartaca Savaşı”¹⁰ esnasında İtalya yarımadasını istila eden Kartacalı Hannibal'in yaşattığı sıkıntılardan kurtulmak isterlerken aradıkları tanrısal yardımı, Anadolu'da bir tapınak devleti olan *Pessinus*'ta (Ballıhisar Köyü) bulacaklarına kehanetlerle inandırıldılar. Strabon'a göre Pessinus dünyanın o kısmındaki en büyük ticaret merkeziydi ve büyük saygı gören bu tapınak “Tanrıların Anası” olan bir mabetti¹¹. Bu nedenle senatörlerden oluşan bir elçi heyeti *I. Attalos*'a gönderildi. Elçiler *Attalos*'un aracılığıyla Pessinus'taki Ana Tanrıça'nın sembolü siyah taşı Roma'ya götürüp muhteşem bir törenle *Capitolium*'a yerleştirdi. Anadolu'nun batısı sonraki dört yıl boyunca Makedonya kralı *V. Philippos*'un saldırılarına maruz kaldı¹². Roma senatosu İÖ 200 yılında hem Makedonya Kralı'na hem de Suriye Kralı'na elçiler gönderdi. Roma senatosu ilk olarak Makedonya Kralı *V. Philippos*'un gücünü kırmak zorundaydı. Nitekim *V. Philippos*'a elçiler aracılığıyla beş yıl önce imzalamış olduğu *Phoenike* Antlaşması'nın koşulları hatırlatıldı. Pergamon Kralı'na savaş tazminatı ödemesi söylendi ve Kral, Yunan kent devletlerine saldırmaması konusunda uyarıldı. Fakat *V. Philippos* Roma'nın bu uyarısını dikkate almadı ve *Kyzikos* (Erdek) kentini kuşattı.

⁷ William Ramsay, “*Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*” Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, s. 23.

⁸ Eğribel ve U.Özcan, s. 221.

⁹ Kaya, s. 196.

¹⁰ Titius Livius, “*Roma Tarihi Kitap XII-XXI*”, Çev. Sebahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s. 13.

¹¹ Strabon, “*Geographika XII-XIII- XIV.* ” Çev. Andan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s. 63.

¹² Kaya, s. 196.

Roma kuşatmayı kaldırmayan krala savaş ilan etti¹³. İÖ 198 yılında Roma'nın zaferiyle sona eren bu savaş (II. Makedonya Savaşı) Roma'nın müttefiği olan I. Attalos'un sınırlarını az da olsa genişletti. Anadolu'daki kent devletleri açısından bu zaferin önemi ise onların bağımsız kalabilmelerini garanti edecek yeni bir koruyucu bulduklarına inanmalarıydı. Fakat öteki taraftan Anadolu'nun Suriye Krallığı'nın kontrolüne girmesinden çok onların Avrupa'ya girmesinden çekinen Roma, III. Antiokhos ile sıcak çatışmaya girmedi. III. Antiokhos'un ancak İÖ 192 yılında Yunanistan'a bir ordu göndermesi üzerine Pergamon'un yeni kralı II. Eumenes, Roma müttefiği olarak III. Antiokhos'a savaş ilan etti. Strabon, bu savaşın *Sardeis* (Manisa civarı) dolaylarında olduğunu belirtir¹⁴. Bu savaşta Anadolu'da birçok kent devleti Roma'yı destekledi ve savaş III. Antiokhos'un mağlubiyeti ile son buldu. Eutropius'a göre, bu çarpışmada elli bin piyade ve üç bin atlı öldürüldü¹⁵. Fakat Roma, III. Antiokhos'un peşini bırakmadı. İşte bu İÖ 190 yılındaki savaş ile Consul *Lucius Scipio* ile Kartacalı Hannibal'i yenen ağabeyi *Publius Scipio Africanus*'un emrindeki Roma ordusu kitleler halinde, Pergamon Kralı II. Eumenes'in yardımıyla¹⁶, Hellespontos'tan (Çanakkale Boğazı) Anadolu'ya geçti. Böylece ilk kez bir Roma ordusu Anadolu'ya ayak basmış oldu. Artık Roma, Toros Dağları'nın kuzeyinde kalan tüm Anadolu'yu nüfuz alanı olarak görüyordu. Roma Senatosu'nun görev alanı olarak adlandırdığı *Provincia*'nın adı *Asia* 'ydı. Scipio barış talep eden III. Antiokhos'un elçisine cevaben kendisinin yalnızca Ionia ve Aiolis'teki garnizonlarını çekmekle kalmamasını, aynı zamanda Yunanistan'da olduğu gibi Anadolu'daki tüm şehir devletleri özgür bırakarak ve Toros Dağları'nın kuzeyindeki tüm Anadolu'yu terk etmesini istedi. Scipio'nun bu teklifi "*Büyük = Megas*" ünvanlı Kral III. Antiokhos için çok ağırdı ve bu nedenle Roma ile savaşmayı bir kez daha göze almak zorundaydı. Bu kez savaş meydanı *Magnesia Sipylos* (Manisa) yakınlarındaydı. İÖ 190 yılında yapılan bu savaş Roma'nın zaferiyle sonuçlandı ve III. Antiokhos Avrupa ve Asya'dan çekildi. Toros Dağları'nın kuzeyindeki tüm Anadolu'yu on bin talantum ve yirmi rehine vererek Roma'yı terk etti¹⁷. Bu savaşla muzaffer Scipio, *Asiaticus* unvanını alarak Roma'ya döndü.

¹³ Eutropius, IV. , s. 72.

¹⁴ Strabon, XIII. 4, s. 167.

¹⁵ Eutropius, IV. , s. 74.

¹⁶ Strabon, XIII. 4, s. 167.

¹⁷ Eutropius, IV. , s. 74.

Görev süresi 189 yılında dolan Scipio'nun yerine yeni Consul olan *Gn.Manlius Vulso* görevi alır almaz bu kez Magnesia harbinde III. Antiokhos'u destekleyen Galatlar üzerine yürüdü. Manlius Vulso, Galatlarla birisi eski adı *Olympos* olan ancak bugün yeri bilinmeyen dağda, diğeri Magaba'da (Elmadağ) olmak üzere iki kez savaştı. Her iki savaşı da Roma kazandı ve elli binden fazla Galat bu savaşlarda öldürüldü. Magnasia zaferi; kent devletlerinin özgürlüklerini garanti altına almış, Galatlara karşı kazanılan zafer ise onlara korkusuzca yaşama olanağı vermişti. Tüm bu sürecin ardından Roma Anadolu Coğrafyası'nın yeniden tanzim edilmesini sağlamak için, senatörler arasından atadığı on kişilik elçiler kurulu (Decemviri) ile bu elçilere başkanlık edecek olan İÖ 189 yılı Consulü Gn. Manlius'u atadı. Elçiler, İÖ 188 yılı baharında Pergamon Kralı II. Eumenes ile birlikte Ephesus 'a geldi ve oradan o tarihte adı *Apemeia*'ya (bugünkü Dinar) geldiler. Romalıların Anadolu'da imzaladıkları ilk yeminli antlaşma olarak tarihe geçen Apemeia'daki bu barış antlaşması, Anadolu'nun yeni yeni siyasi yapısını şekillendirdi¹⁸. İÖ 188'de Apemeia'da toplanan bu konferansta: Roma komisyon üyeleri *Senatus*'tan alınan genel buyruklara göre hareket ederek, Batı Anadolu Hellen devletlerinin geleceği için gerekli düzenlemeleri yaptılar¹⁹. Bu olay, Roma'yı kentlerin koruyucusu ve onların bağımsızlıklarının garantörü yapmıştır²⁰.

Görünürde her şey Roma senatosunun istediği gibi gidiyor görünse de, belirli bir süre sonra Romalılar için Anadolu'da bazı sorunların belirmesi çok sürmedi. Bunlardan ilki Pergamon krallığı içindi. Pergamon Kral'ı Eumenes'in erkek kardeşi olan²¹ *III. Attalos* İÖ 133'te öldü. Ölüm haberi ve vasiyeti Eudemos adındaki Pergamonlu bir elçi tarafından Roma'ya götürüldü²². *III. Attalos*, miras olarak sahip olduğu topraklar ve hükümlerlik alanlarını Roma'ya bıraktı²³. Makedonya'yı eyalet haline getirmek için on üç yıl mücadele etmek zorunda kalan Roma, kendisine sunulan bu cazip teklifi tereddüt etmeksizin kabul etti. Bu amaçla Pergamon Krallığı'nı bir Roma eyaleti yapacak düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere senatörler

¹⁸ Kaya, s. 197-200.

¹⁹ David Magie, "*Anadolu'da Romalılar M.Ö. III ve II. Yüzyıllarda Batı Anadolu*" Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s. 43.

²⁰ Magie, s. 50.

²¹ Eutropius, IV. , s. 81.

²² Kevser Taşdöner, "*Anadolu'da Roma Eyaletleri Augustus Dönemi*", Bilge kültür Sanat Yay, İstanbul, 2017, s. 20.

²³ Strabon, XIII. 4, s. 168.

arasından beş kişilik bir elçi heyeti Anadolu'ya yollandı. Bu elçi grubunun başında Roma'da ilk toprak reform çalışmaları başlatan Gracchus'un²⁴ öldürülmesinde aktif rol alan *Scipio Nasica* vardı.

Her şey akışında ve planlı ilerlerken Pergamon'da Roma senatosunu şaşkına çeviren bir isyan hareketi baş gösterdi. Direnişin başında III. Attalos'un (Eutropius'a göre II. Eumenes'in²⁵) gayrı meşru çocuğu olduğunu iddia eden *Aristonikos* vardı. Bu sebeple tarihte bu kalkışma hareketine "Aristonikos Ayaklanması" denilmiştir. Onunla savaşmak üzere önce Scipio Nasica ve akabinde *pontifeks*²⁶ *P. Licinius Crassus* gönderildi. Kendisi bölgedeki Bithinya, Pontus, Kappadokya ve Pamfilogonya Kralları tarafından sınırsız destek gördü. Buna rağmen Crassus, Aristonikos'un askerleri tarafından öldürüldü ve başı kesilerek Aristonikos'a götürüldü²⁷. *Perperna* adlı üçüncü Romalı *consul*, İÖ 129 yılında Aristonikos'u yakalayıp isyanı bastırdı. Aristonikos, Pergamon'daki krallık hazinesiyle birlikte Roma'ya gönderildi. Roma Senatosu'nun emriyle Aristonikos Roma'da bir zindanda boğularak öldürüldü. Eutropius'a göre bu zafer için Roma'da kutlama yapılmamıştı;

²⁴ Tiberius ve Gaius Gracchus İÖ 4. yüzyıl sonundan itibaren Asiller sınıfına dahil bulunan *Sempronius*'lar ailesine mensuptular. Tiberius Gracchus 162'de doğmuş, 137 yılında Questor olarak Roma siyaset sahnesinde belirmeye başlamıştır. Aynı yılın Consul'ü ile beraber bir görev icabı İspanya'ya gider. Seyahat esnasında İtalya köylü sınıfının içler acısı haline ve harabeye dönmüş olan yaşam alanlarına tanıklık eder. Tüm bunlar onu yeni birşeyler yapmaya ve söylemeye teşvik etmiş; aynı zamanda kafasında bir takım reform hareketleri de planlamaya başlamıştı. Tiberius Gracchus'un kayınpederi olan Cladius Pulcher reformcu kanadın lideriydi. Onun da desteğiyle 133'te Tiberius Gracchus Halk Tribünü'ne seçildi. Seçilir seçilmez Senatoya kanunlaşması için 3 kanun teklifi verdi. Buna göre; 4. yy'a ait olan "Lucinius" kanununun yeniden gözden geçirilmesi, buna göre 125 hektardan fazla araziye sahip olan herkes bunu devlete geri iade edecek, Geri alınan bu topraklar parsellenip 7.5 hektar olarak küçük çiftçilere verilecek. Bu topraklar satılmayacak, işletme ücreti babadan oğula geçecekti. Bu kararları gerçekleştirmek için tam yetkili 3 kişilik bir komisyon kurulacaktı. Bu durum haliyle büyük toprak sahipleri tarafından çok ciddi bir reaksiyon gördü ve aleyhinde çalışmalar yapıldı, ezcümle diğer Halk Tribünü olan M. Octavius bu kanunu veto edince bu teklif o yıl için artık gündeme alınmayacaktı. Bu kez Tiberius Gracchus bu haliyle kalmaz ve diğer Tribün olan M. Octavius'u berdest etmek maksadıyla Halk Meclisine bir kanun teklifi vermiş ve bu teklif 35 kişilik meclisin tamamının onayıyla M. Octavius görevden azledildi. Tiberius Gracchus, kardeşi Gaius Gracchus ve kayınpederi Cladius Pulcher ile önceden teklifini verdikleri reformaları gerçekleştirmek üzere 3'lü komisyonu oluşturdu. Fakat bu kez kendilerini önceden hesap edemedikleri bir sorun beklemekteydi. Zira topraklandırdıkları küçük köylünün buraları işleyecek hiç parası yoktu. Bunun üzerine Tiberius Gracchus, Senato'nun yetkisinde olması gereken bir kanunu halk meclisinden geçirdi. Buna göre krallığını ölümünden sonra Roma'ya miras olarak bırakan Bergama Kralı olan III. Atallos çok zengin olan hazinesini bu harcamaları sübvansesine için kullanacaktı. 1. görev yılı dolunca Tiberius Gracchus için sonun başlangıcı başlayacaktı. Yeni Halk Tribünü seçimi yaz aylarındaydı. Tiberius Gracchus'u destekleyen yandaşlarının büyük çoğunluğu hasat için ülkeye yayılmış kendi işleriyle meşgul durumdaydı. Seçim esnasında meclisteki yüksek sesli tartışmalar aniden şiddete dönüştü. Senato taraftarları Tiberius Gracchus ve beraberindeki mahiyetini bu kargaşa halinde öldürdü (İÖ 132). (Peter Garnsey and Dominic Rathbone, "The Background to the Grain Law of Gaius Gracchus", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 75 (1985), pp. 20-25).

²⁵ Eutropius, IV. , s. 81.

²⁶ Pontifeks: Roma'da dinsel geleneklerin ve kuralların öğretilmesi ve yürütülmesi görevini üstlenen rahipler kurulu üyesi. (Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/pontifex>)

²⁷ Eutropius IV. s. 81-82.

zira muzaffer Parperna Roma'ya dönerken Pergamon'da hayatını kaybetmişti²⁸. Aynı yıl Pergamon 'a ayak basan *Manius Aquilius* başkanlığındaki bir Roma heyeti gerekli yapılandırmaları yapmaya başladı ve İÖ 126 yılında Pergamon Krallığı tarih olurken buranın yerine artık bu tarihten itibaren Asia adıyla anılacak olan bir Roma eyaleti *Provincia Asia* kuruldu²⁹.

Bu ilk sorunu bu şekilde hallettikten sonra İÖ 129 yılında Anadolu'nun ilk Roma eyaleti olan Provinca Asia'nın (Asia Eyaleti) kurulmasıyla (Harita 1) imparatorluk, sınırlarını Doğu'ya doğru genişletmeye başlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'da hızla yayılması, Pontus Kralı VI. *Mithridates Eupator*'u kaygıya düşürmüş ve Roma'ya saldırmasını tetiklemişti³⁰. Roma elde ettiği bu yeni yerlerde eyalet kurmadı, yerine özerk yönetimler kurarak buralardan *Publicanus*³¹ları aracılığıyla yasal gelirlerini topladı. Roma'daki toprak ve vatandaşlık reformu talepleri, Roma'da bir kaosa yol açmasıyla Anadolu'da tanzim edilmiş olan yeni düzen ve birlik bozulmuş; Roma hakimiyeti Küçük Asya'da bir süreliğine *de facto* olarak kaybolmuştu. Küçük Asya'da Roma hakimiyetine karşı savaş ilan eden Karadeniz menşeli Pontus Kralı VI. *Mithridates Eupator* (İÖ 123-İÖ 63) hiç şüphesiz Roma'nın I. yüzyıldaki ön önemli ve güçlü rakibidir³².

Pontus Kralı V. *Mithridates* İÖ 120 yılında ölünce Anadolu'daki hakimiyet alanını genişletmek isteyen Roma Senatosu, bu vefatı fırsat bilerek yaklaşık on yıl önce Pontus Krallığı'na bağışlanmış oldukları Büyük Phrygia'yı Asia Eyaletinin içine dahil ettiler. Phrygia'nın herhangi haklı bir gerekçe sunulmadan zaptedilmesi, bu tarihte henüz on bir yaşında olan VI. *Mithridates*'in Roma düşmanı olmasına yol açtı³³. Bu düşmanlık sonradan Dionysos ve Eupator takma adıyla anılacak olan VI. *Mithridates*'in kendi adıyla anılacak olan üç aşamalı bir savaş silsilesinin adını oluşturacaktı.

²⁸ Eutropius IV. s. 82.

²⁹ Mehmet Ali Kaya, "*Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi*", Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2011, ss. 103-104.

³⁰ Ercüment Yıdırım, "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 13 S: 4, s. 170.

³¹ Vergi Toplayıcı Memurlar.

³² Murat Arslan, "*I. Mithridates –Roma Savaşı*", Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Dil ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Antalya, 2002, s. 115.

³³ Kaya, "Anadolu'da Roma Hakimiyeti", s. 210.

Armenia ve Bosphorus'la (İstanbul Boğazı) birlikte tüm Kardeniz çevresine hakim olan Pontus Kralı Mithridates ilk olarak, Roma halkının sıkı müttefiği olan *Nicomendes*'i Bitinya'dan sürmek için harekete geçmiş ve uğradığı haksızlıklardan dolayı ona savaş açacağını Roma Senatosu'na bildirmişti. Senato, Mithridates'e bunun bir savaş nedeni olacağını bildirdi. Öfkeye kapılan VI. Mithridates ani bir yayılma hareketi başlattı ve Kappadokya'yı işgal etti. Roma halkının dostu Kral *Aribarzanes*'i buradan kaçmak zorunda bıraktı³⁴. Çok geçmeden aynı akıbeta Bitinya ve Pamfilagonya Kralları *Phlaemenes* ve *Nicomendes* de uğradı. Bu duruma Roma hakimiyetinden nefret eden Greek Hellenlerinin desteği de aşıkardı. Ortamın bu denli müsait olmasını fırsat bilen Mithridates bir anda bütün Anadolu'yu ele geçirdi. Ephesos'a geldiğinde, seksen bin tam ve yarım vatandaş olan İtaliği katlettirdi. Ordularıyla Bergama'yı başkent ve yeni bir takvimin başlangıcı olarak kabul ettikten sonra Trakya'dan Ege Denizi'nin öteki tarafına geçti³⁵(İÖ 192).

Bu esnada Roma'da *Marius* ile beraber Afrika ve Galya'da kabilelere karşı savaşmış olan *Lucius Cornelius Sulla* İÖ 88 yılında Consul oldu³⁶ ve Doğu'daki Mithridates'in açmış olduğu yangını söndürmek için Anadolu'ya sefere yollandı. Sulla nihayet İÖ 87 yazında İtalya'dan Anadolu'ya geldi. Sulla, Roma'dan ihtiyaç duyduğu yardımı alamadı. Aksine tüm bu sıkıntılı durumlar içinde reform yanlıları onu vatan haini ilan etti ve üzerine Consul *Valerius Flaccus*'u gönderdi. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen Sulla *Piraeus*³⁷,da Pontus ordusu komutanı *Archelaus*'u bozguna uğrattı. Eutropius'a göre bu savaşta yüz yirmi bin Pontus askerinden ancak on askeri hayatta kalmıştı. Buna karşın Sulla'nın ordusunda kayıp sayısı sadece on dördtü³⁸. Bu, Roma'nın bu savaştaki ilk zaferiydi. Bu Consul *Valerius Flaccus*'u oldukça korkuttu ve rahatsız etti. Bu vesileyle Sulla'ya saldırmaya cesaret edemedi. Bu vesileyle artık ipleri eline alan Sulla, Birleşik Pontus ordusunu *Orcamenus* Savaşı'nda mağlup etti. Bu arada Sulla'ya karşı mücadelesinde destek olması için Consul *Valerius Flaccus*'un *Quaestor*'u olarak atanan *Flavius Fimbria*

³⁴ Eutropius, V. s. 88.

³⁵ Sabahat Atlan, "*Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*", Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 148.

³⁶ Adkins Lesley, A. Adkins, "*Handbook to Life in Ancient Rome Updated Edition*", Facts On Files, New York, 2004, s. 19.

³⁷ Bugün Yunanistan yarımadasında bulunan Pire Kenti. Where is Piraeus, Erişim tarihi: 17 Kasım 2017 <http://www.worldatlas.com/eu/gr/01/where-is-piraeus.html>

³⁸ Eutropius, V. s. 89.

Makedonya'yı zaptettikten sonra Anadolu'ya geçip Flaccus'u öldürdü ve onun yerine ordunun başına geçti. Strabon'a göre Ilionlular bu oldu bittiyi bir gasp olarak algıladılar ve ona boyun eğmediler. Bunun üzerine Fimbria zor kullandı ve bölgeyi kuşatma altına alarak onbirinci günde bölgeyi ele geçirdi³⁹. Bu sorunu hallettikten sonra Fimbria, *Miletopolis* (Bursa Karacabey) 'deki Pontus ordusunu mağlup etti. Bu Sulla'da yakın zaman elde etmesi muhtemel kesin zaferin, rakibinin eline geçeceği endişesine yol açtı. Ondan önce davrandı ve kıyılardan gemiler toplayıp denizin karşısına geçti. Savaşı göze alamayan Mithridates barış teklif etti. Buna göre:

- Mithridates işgal ettiği yerleri iade etti
- Mithridates, Sulla'nın İtalya'ya dönmesi için donanma yardımı yapacaktı.
- Mithridates, 3000 talent tazminat ödeyecekti

Sulla, son olarak Fimbria'nın üzerine yürüdü ordusunu yendi⁴⁰ ve rakibi Fimbria da intihar etti. Sulla artık rakipsiz ve ülkenin tek hakimi oldu⁴¹.

Mithridates daha sonra Armenia Kralı olan damadı *II. Tigranes* (İÖ 94 –İÖ 56) ile ittifak kurdu ve Roma topraklarına tekrardan saldırı düzenledi. VI. Mithridates Eupator'un saldırıları üzerine Roma Senatosu *Lucullus*'u Pontus Krallığı'nı ele geçirmek için görevlendirdi. Lucullus, sadece Pontus Krallığı'nın değil Armenia Krallığı'nın da büyük bölümünü ele geçirerek Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını Fırat Nehri'ne yani Parth topraklarına ulaştırdı. Eutropius'a göre Lucullus, Mithridates'e karşı yaptığı savaşta yüz bin düşman askerini öldürmüştü⁴².

Tüm bu savaşlar ve ardından devam eden savaşlarda orduları galip gelirken Roma aristokrasisi zenginleşmekteydi. Fakat Roma ordusunun bel kemiğini oluşturan küçük toprak sahibi çiftçiler uzun süren savaşlar nedeniyle tarımsal faaliyetlerden uzak kalmış, geri döndüklerinde yeniden düzen kuramamışlardı. Bu küçük toprak sahiplerinin topraklarını satıp, Roma'ya ve diğer büyük kentlere yerleşmesi, Roma için büyük siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlara neden oldu. Roma'ya yerleşen topraksız köylüler Roma aristokrasisi içerisinde bölünmeye yol

³⁹ Strabon, XIII. 1, s. 113.

⁴⁰ Strabon, XIII. 1, s. 113.

⁴¹ Atlan, s. 149.

⁴² Eutropius, VI. s. 89.

açtı ve hazırladıkları toprak yasalarıyla bu soruna çözüm aramaya çalışan Gracchus kardeşlerden itibaren Romalı politikacılar Halkçılar (ya da demokratlar; Lat. *populares*) ve Aristokratlar (ya da cumhuriyetçiler; Lat. *Optimates*) olarak iki ana çıkar grubuna ayrıldılar. Bu göç hareketinin taşradaki yansıması, toprağını terk eden çiftçilerin arazilerini ele geçiren büyük toprak sahiplerinin ortaya çıkması şeklinde olmuştur. *Latifundium* denen geniş arazilere sahip çiftliklerde artık büyük oranda köle gücüne ihtiyaç duyulmaktaydı. Ayrıca Roma aristokrasisi zenginleştikçe ve Hellenistik dünya ile olan ilişkiler arttıkça evlerde daha fazla köle kullanılmaya başlanmıştı. Dolayısıyla II. yüzyılın ikinci yarısında İtalya’da muazzam miktarda köleye ihtiyaç vardı. Daha uygar ve iş bilen köleler Batı’dan ziyade Doğu’dan karşılandığı için bu dönemde İtalya ile Hellenistik Dünya, özellikle de Anadolu arasında çok yoğun bir köle ticareti yaşanmaktaydı. Antik dünyada Delos Adası konumundan dolayı bu alanda çok yoğun ticari faaliyete sahipti⁴³. Strabon Delos Adası’nın, Asya ve Roma arasında Ege Denizi’nde uygun pozisyonundan dolayı Romalı tüccarların favori ticari adreslerinden biri olduğunu ileri sürer⁴⁴. Bu genel çerçevede içerisinde birçok araştırmacı Roma’nın, köle ihtiyacı nedeniyle bölgedeki korsanlığı engellemek şöyle dursun Delos Adası’ndaki pazarda esas olarak korsanların sağladığı köleleri satın alarak bu hareketleri dolaylı olarak desteklediğini savunmaktadır⁴⁵. İÖ 102’de Rodos’tan ve Rodos’un müttefiklerinden gelen baskı Roma Aristokrasi’nin askeri ün kazanmak için Kilikya korsanlarına karşı bir deniz seferi fikrini ortaya çıkardı. Filonun büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmuş ve gemiler Romalıların Greek müttefiklerinden sağlanmıştı. Önderliğini ise *Marcus Antonius* yapıyordu. Antonius Roma’da galibiyet kazanmış olmak için son derece başarılıydı fakat Kilikya Roma’nın kontrolü altına girmedi. Zira Kilikya’nın çok zorlu bir coğrafyası vardı. Strabon’a göre bu bölgenin kıyısı dardı ve düzlük toprağı yoktu veya ancak tek tük vardı⁴⁶. İki yıl sonra İÖ 100’de Roma halkı, Kilikya’da her yıl sefer düzenlemek amacıyla yeni bir yöneticiye gereksinim duyulan bir kanuna onay verdi. Bu, Anadolu’nun güney kıyılarında Romalılar için yeni bir dönemin başlangıcı idi. *Lex de Provinciis Praetoriis* diğer adıyla *Korsanlık Kanunu*

⁴³ Tenny Frank, “Commercialism and Roman Territorial Expansion”, *The Classical Journal*, Vol. 5, No. 3 (Jan. ,1910) Published By The classical Association of Middle West and South, Inc. s. 101.

⁴⁴ Strabon, X. 486.

⁴⁵ Murat Tozan, “Marcus Antonius’un Korsanlara Karşı Seferi ve Lex De Provinciis Praetoriis”, *Tarih Okulu İlkbahar-Yaz*, 2013, Sayı XIV, s. 7.

⁴⁶ Strabon, XIV. 4, s. 251.

olarak bir yasa hazırlandı⁴⁷. Yasanın başında Romalıların, Latinlerin ve Doğu Akdeniz'deki Roma dost ve müttefiklerinin güvenli bir şekilde denizlerde seyahat edebilmelerinin gerekliliğinin belirtilmesinin ardından; Makedonya'daki Roma askeri birliklerinin sevkiyatıyla ilgili konulara değinildikten sonra bir valinin, emrindeki askeri kuvvetleriyle birlikte *Provinciası*'nın dışına çıkmasına kısıtlamalar getiren *M. Porcius Cato*'nun çıkardığı yasa (*Lex Porcia*) hatırlatılmaktadır. Bu yasanın bölgedeki Roma dost ve müttefiki olan kent ve krallıkların egemenliklerine zarar vermeyeceğinin ifade edilip; Lykaonia'nın Asia Eyaleti sınırları içinde kalacağı belirtilerek, Roma'daki *consul*'ün Doğu Akdeniz'deki kentlere ve krallara, Roma'nın, Latinlerin ve bölgedeki Roma dost ve müttefiklerinin çıkarları ve güvenlikleri gereği Kilikya'nın Roma eyaleti haline getirildiğini yazan mektuplar göndermesiyle ilgili maddeler gelmektedir. Rodoslu elçilerin dinlenmesi için Senato'da yapılan özel bir toplantıdan söz edildikten sonra Asia valisine, bu yasayı (gerek eyaletinde gerekse eyalet dışındaki) kentlere ve krallara ulaştırması için gerekli talimatlar verilmektedir. Daha sonra Makedonya'da eyalet topraklarına yeni eklenen Trakya'daki bölgelerin statüleri hakkındaki düzenlemelerden söz edilmesinin ardından Asia ve Makedonya valilerinin yemin ederek yasaya uymaları istenmektedir. Son olarak Roma'daki Magistratların yasaya uyacaklarına dair yemin etmeleri gerektiği belirtilip, yasaya karşı gelinmesi durumunda verilecek cezalar tanımlanmaktadır. Yasada belirtilen en önemli husus Roma'nın Anadolu'da ikinci bir eyalet daha oluşturduğudur. Ancak yeni kurulan bu eyaletin adı Kilikya olsa da eldeki veriler *provincia Cilicia*'nın başlangıçta Kilikya'da bir toprağa sahip olmayıp bu eyalet topraklarının esasen Pamphylyya ile muhtemelen Pisidya ve Milyas bölgelerini kapsadığını göstermektedir. İÖ 102 yılından İÖ 75 yılına kadar *provinciası Cilicia* olarak tanımlanan Romalı valilerin esas olarak Pamphylia'da aktif oldukları görülmektedir⁴⁸.

Bu korsan istilasının doğrudan Roma ticaretine zarar vermeleri üzerine, Romalılar bu duruma insiyatif olarak müdahale etmeye karar verdi. Önce İÖ 78 yılında *P. Servilius* ardından da İÖ 75 yılı Consul'lerinden *Lucius Octavius*. İÖ 75-

⁴⁷ Philip de Souza, "Kilikya Korsanları ve Roma", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Kasım-Aralık, 2011, s. 58.

⁴⁸ Tozan, s. 13-14.

74 yılında Kilikya eyaletine gönderildi. Ancak Octavius Kilikya'ya geldikten kısa bir süre sonra Toroslar'daki asi kabilelerle giriştiği çatışmada öldürüldü.

İÖ 67'de *Gnaeus Pompeius*'a Roma Senatosu korsan denizlerinin hepsine akın etmek amacıyla Akdeniz çaplı özel bir komuta verildi. Büyük oranda insan, gemi, para yardımı alabilmesini sağlayacak; ayrıca denizlerden iç kesimlere yaklaşık 50 mil girebilmesi için tüm diğer Romalı komutanların otoritesini yok sayacak bir güç (imperium) verildi. Bu kadar hazırlık ve yetkilere bakılacak olunursa ilk bakışta oldukça uzun sürmesi öngörülen bu sefer birkaç ay ⁴⁹ gibi çok kısa zamanda Akdeniz'deki tüm korsan yuvalarını temizledi⁵⁰. Akdeniz havzası korsan tehdidinden arındırıldı⁵¹. Strabon, Pompeius'un 1300'den fazla korsan gemisini ateşe verdiğini ileri sürer⁵². Gnaeus Pompeius Magnus *Cilicia* adıyla kastedilen bölgeyi içine alacak şekilde bir Roma eyaletini bu bölgeye kurdu⁵³.

Lucullus'tan sonra imparatorluğun Doğu sınırlarını geliştirmek için görevlendirilen Pompeius korsanlar meselesini hallettikten sonra büyük başarılar kazanarak Armenia Krallığı'nın başkenti *Artaxata*'ya kadar ilerledi. Pompeius bir gece baskısıyla Mithridates'i bozguna uğrattı, ordugahını yerle bir edip kırk bin askerini yok etti⁵⁴. Roma İmparatorluğu'nun Armenia Krallığı'nı kendine bağlamasıyla imparatorluğun orduları Parth sınırlarına dayanmıştı. Parthlar gelen Roma güçleri karşısında savaşıp savaşmamanın tereddüdünü yaşarken, Senato da başkente bu kadar uzak coğrafyalarda girişilecek yeni seferlerin Roma'ya getirisini tartışmaktaydı. Roma İmparatorluğu yeni hâkimiyetine aldığı bölgeye henüz lejyonlar yerleştirmedeğinden ve kendisine ittifak bağıyla bağlı olan yerel krallıklara güvenmediği için en güvenilir doğal engel olarak gördüğü Fırat Nehri'ni Parthlar ile arasına sınır kabul etmiştir.

Fırat Nehri'nin doğusunu ele geçirmek için ilk teşebbüs edenlerin başında gelen *Crassus* İÖ 53 yılında büyük bir ihtişamlı hazırlanan ordusuyla Parthların başkenti *Ctesiphon*'a kadar uzanacak bir sefer için harekete geçti. *Carrhae* (Harran)

⁴⁹ Eutropius, VI. s. 100.

⁵⁰ Taşdöner, s. 102.

⁵¹ De Souza, ss. 62-65.

⁵² Strabon, XIV. 3, s. 244.

⁵³ Kaya, "Anadolu'da Roma Hakimiyeti", s. 218.

⁵⁴ Eutropius, VI. s. 101.

yakınlarında Parthlar ile yaptığı savaşta büyük kayıp veren Crassus, kampında kurulan tuzakla öldürüldü. İÖ 37 yılında *Marcus Antonius*, Parthların içinde bulunduğu politik karmaşadan yararlanarak Crassus'un kaybettiği itibarı geri kazanmak için yeni bir Parth seferi düzenlemiştir. Marcus Antonius ilerleyişi sırasında Parthların tedarik hatlarına yaptığı saldırılarla iaşesiz kalmış ve büyük kayıplar vererek geri çekilmiştir⁵⁵.

2. 1. Anadolu'da Roma Hakimiyeti ve Bağımlı Krallıklar

Romalılar 133'te Anadolu'ya yerleşmeye başladıktan sonraki asırda, bu coğrafyada yaklaşık 42 yıl boyunca Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator ile mücadele etti. Bu kararlı mücadele sonunda Pompeius, VI. Mithridates 'in Pontus Krallığına son verirken, bütün Anadolu'yu fiilen Roma hakimiyeti altına aldı. Roma bu yeni yerleşim yerlerinde siyasal düzenlemeleri gerçekleştirme maksadıyla Pompeius'a *lex Vatinia* kanunu ile yasal tanzim yetkisi verdi⁵⁶. İÖ 64-63 yılları arasında kendisine verilen Anadolu'yu tanzim etme yetkisine dayanarak Pompeius, Anadolu'da kapsamlı değişikliklere başladı. Pompeius mağlup ettiği Mithridates'in ülkesi Pontus Krallığı'nı devraldığı zaman⁵⁷, bu toprakların büyük bir bölümünü Roma toprağı yaptıktan sonra Pompeius ilk iş olarak, tüm Pontusu on bir *Politeia* (Şehir) ayırdı⁵⁸; tüm bu şehirleri daha önce İÖ 74 'te kurulmuş olan Bithynia Eyaletiyle birleştirdi⁵⁹. Kültür emperyalizmi sayılabilecek bir nitelikte olarak Pontus ülkesindeki monarşik düzene göre tanzim edilmiş olan her türlü bina ve yerleşkeleri yıktırıp yıktırdı. Bunların yerine Hellen kentleri (polis) modelinde yeni yerleşim yerleri kurdu; buralara yeni bağımlı krallar tayin etti. Pompeius, Pontus Eyaleti'nde yeni şehirler kurarken, eski Pontus Krallığı'nın tamamında etkin bir kontrol sağlamayı amaçlamıştır. Pompeius'un, VI. Mithridates'in ülkesini yönetmede önemli rolleri bulunan kaleleri tahrip ederek kullanılmaz hale getirmesinin nedeni budur. Bu amacı

⁵⁵ Yıldırım, s. 170-171, Parker, s. 126.

⁵⁶ S. Mitchel, "*Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor*", Oxford, 1993, s. 31.

⁵⁷ Strabon, XII, 3, s. 14.

⁵⁸ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasi Düzenlemeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı VIII, 1993, s. 165.

⁵⁹ Strabon, XII, 3, 1.

gerçekleştirirken aynı zamanda bölgedeki ticari merkezler de dikkate alınarak stratejik noktalar bu yönde belirlenmiştir⁶⁰.

Pompeius, Pontus ülkesinde on bir tane polis kurdu. Bunlar:

“*Pompeiopolis* (Taşköprü), *Neapolis* (Vezirköprü), *Zela* (Zile), *Magnopolis* (Kaleköy), *Megalopolis* (Sivas), *Diospolis* (Niksar), *Nikopolis* (Eskihisar), *Amastris* (Amastra), *Sinope* (Sinop), *Amisos* (Samsun) ve *Amaseia* (Amasya)” kentleri idi.

Strabon'da bu bilgiyi teyit edencesine Pompeius'un Pontus'u Roma Eyaleti haline getirirken on bir şehir arasında kısımlandırdığını belirtirken, bu on bir şehrin tam olarak hangileri olduğunu belirtmemiştir. Fakat Strabon, kitabının diğer kısımlarında yeri geldikçe Pompeius'un kurmuş olduğu yedi şehrin isimlerinden bahsetmiştir. Bu şehirler: (Batıdan doğuya doğru) Pompeiopolis, Neapolis, Zela, Magnopolis, Megalopolis, Diospolis ve Nikopolis olarak betimlenmiştir⁶¹.

Magnopolis ise VI. Mithridates'in başşehri Eupatoria'nın yerine kurulmuştur. Diospolis Pontus'daki kraliyet merkezlerinden Kabeira'nın yerine kurulmuştur⁶². Burası günümüz Türkiye'sinde Niksar'a tekabül etmektedir. Megalopolis, bugünkü Sivas şehri üzerine bina edilmiştir⁶³. Bu bölgede orijinal ismini muafaza etmiş tek şehir ise günümüzde Tokat ili Zile ilçesi üzerine kurulan Zela kentidir. Neapolis ve Pompeiopolis, yeni eyalet olan Pontus'un Pamplogonia kesiminde kurulmuştur. Neapolis, bugünkü Vezirköprü ilçesi yakınlarına lokalize edilmiştir. Pompeiopolis ise, bugünkü Taşköprü üzerine kurulmuş ve şehrin kurucusu olan Pompeius'un adını alan tek şehir olarak kalmıştır⁶⁴.

Pompeius, Mithridates savaşlarında Roma'ya destek olan tüm kralları fazlasıyla memnun edecek şekilde ödüllendirdi. Mithridates savaşında desteğini aldığı Pontuslu *Arkheleos*'ı, Komana (Gümerek) Tapınak devletinin rahipliğine atadı. Sadık Kappadokya Kralı I. Ariobarzanes 'e Fırat Irmağının doğusundaki Sophane'yi Gordyene'yi, Hierapolis Kastabala'yı (Kızılcahamam) ve Lykaonia'nın doğusunda bulunan Kibyru (Karaburun) içine alan bölgeyi bağışladı. Kommegane

⁶⁰ Kaya, s. 169.

⁶¹ Strabon, XII. 3. 1, XII. 3. 3, XII. 3. 28, XII. 3. 31, XII. 3. 37, XII. 3. 38, XII. 3. 40.

⁶² Mitchel, s. 31 ve 82, Strabon, XII. 3. 30.

⁶³ Mitchel, s. 31 ve 93.

⁶⁴ Kaya, s. 167.

Kralı olarak I. Antiokhos'u tayin etti. Aynı şekilde Büyük Armenia'da II. Tigranes hüküm sürmesine müsaade etti. Savaşlar süresince Roma'ya sadakatsle bağı kalmış olan diğers bir grup olan Galat beyleri (Tetrakhes) de Pompeius'un bağılarından mahrum kalmadılar.⁶⁵ (Harita 2).

⁶⁵ Kaya, "Anadolu'da Roma Hakimiyeti", s. 220-221.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Roma Ordu Düzeni

Roma uygarlığı Batı Dünyası'nın askeri, siyasi, hukuksal, ahlaksal ve hatta dinsel temellerini atmıştır⁶⁶. Bu niteliklerin en önemlilerinden biri olan Roma ordu düzeni ve yapılanması, tarihçilerin dikkatini cezbeden konuların başında gelmiştir. Zira Roma İmparatorluğu'nun hayat bulduğu çağda elde ettiği başarının analizi yapılacak olunursa, büyük bir devlet olma yolunda Roma Devleti'nin sadece sağlam bir siyasi organizasyona sahip olması tek ölçüt olarak kabul edilemez. Savaş konsepti kılıçlarla kol kola yapılan bir mücadeleydi⁶⁷ ve kas gücünün bileklere yansımadaki başarı oranı, o ülkenin engin coğrafyalara ulaşma sürecini hızlandırmıştı. İşte bulunduğu çağda üç kıta üzerinde egemenlik kurmuş olan bu devlet, emsallerinden farklı bir ordu yapılanmasına sahip olmalıydı ve nitekim de sahipti.

İÖ 390'da Galyalılar Roma'yı ilhak ettiklerinde, Romalılar onları Roma'dan çıkarmak için yaklaşık 4.5 ton ağırlığında altını vermek zorunda kalmışlardı. Galyalıların lideri *Brennus*⁶⁸, altınları tartarken, standart terazi ölçüsü kullanacağına; altınların daha ağır gelmesini sağlayacak olan farklı teraziler ile altınları tarttırdı. Bu duruma itiraz eden Romalılara karşı kılıcını terazinin üzerine koyarak, meşhur "*Vea Victis*" (Altta kalanın canı çıksın) "*Guai ai vinti*" (Mağlup olanın vay haline!) cümlesini söylemişti. Romalılar tarihlerindeki bu ve daha sonra yaşayacakları felaketlere rağmen, bu felaketlerden ders alıp gerekli yenilikleri sistemlerine uyarlamayı sağlayarak, askeri başarılarında bir marka olmayı ıspatladılar⁶⁹. Romalılar, başarılı bir ordu kurgusunu inşa ederken, bir ordudaki en büyük tehlikekerden biri olarak panikten kaynaklanan korku duygusu olduğunu farketmişlerdi. Bu korkuyu yok etmek için lejyondaki her bir askere ihtiyaç duyacakları askeri beceriyi edindirmeye çok önem verdiler. Savaş sanatına hakim olma ile cesaret dürtüsü arasında doğru bir orantı söz konusuydu. Çünkü Romalılar, hiçbir askerin iyi bir

⁶⁶ Cüneyt Akalın, "*Taş Devrinden Orta Çağ'a Uygarlık Tarihi*" Derin Yayınları, İstanbul, 2010, s. 109.

⁶⁷ S. E. Stout, "Training Soldiers for the Roman Legion", *The Classical Journal*, Vol. 16, s. 423.

⁶⁸ Ludwig Heinrich Dyck, The Sack of Rome by the Gauls, 390 BCE, article, Erişim tarihi: 17 Kasım 2017, at <https://www.ancient.eu/article/910/the-sack-of-rome-by-the-gauls-390-bce/>

⁶⁹ Tom Degenhart, "Forging an Empire: Roman Army Of The late Republic: BC. 390 TO AD. 14", *Hist-510 Graduate Seminar in World History*, K001 Spr 12 August 23, 2012, s. 1.

şekilde öğrenerek elde ettiği edinimi yapmadan korkmayacağını keşfetmişlerdi⁷⁰. Tam teçhizatlı ve sistematik olan Roma ordusu, son halini alana kadar kuruluşundan yükselişine kadar askeri sisteminde bir çok yenilik uygulamıştır.

3. 1. Krallık Dönemi'nde Roma Ordusu

Krallık dönemi için her ne kadar bir ordudan söz edilebilirse de bu ordu düzeninin yapısı hakkında, bu ordunun piyade ve süvari birliklerinden oluşmasından başka detay olarak verilebilecek çok az bir bilgi söz konusudur. Latince “Legio” kelimesi İngilizceye transfer edilirken anlam karşılığı terim olarak “*Levying* (zorla, mecburi olarak alma)” anlamına gelmektedir ve esasen tüm Roma ordusuna genel olarak verilen bir ad olarak kullanılmaktaydı. İlk dönemlerde bu ordu, bir kral tarafından yönetilen⁷¹, soylu ailelerden, yerel halktan oluşan ve aralarında kralın yakın korumalarının ve hatta tutsakların da bulunduğu bir kuvvetti⁷². Titus Livius’a göre, *Romulus* Roma kentini kurduktan sonra burayı bir cazibe merkezi haline getirip şehrin nüfusunu arttırmak için yoğun çaba sarf etti. Hatta bu gayeyi gerçekleştirmek adına, komşu Sabin kentlerinden *Ceaninenses*, *Crustumuni* ve *Antemnates* kabilelerini Roma’ya davet ettiğinde güzel bir ağırlamadan sonra tüm genç Sabin kızlarını Romalı gençler ile evlenmeleri için esir aldı. İlk bakışta büyük bir soruna neden olacağı öngürülen bu eylem, Roma gençlerinin bu kızları aşklarına inandırmasıyla bu durum sorun olmaktan çıktı⁷³ ve zamanla Romulus’un gayesi gerçekleşmiş oldu. Roma şehri daha da büyüdü. Roma’nın kurucusu olan ve 37 yıl hüküm süren⁷⁴ Romulus’un ordusunda 3000 piyade ve 300 atlı asker vardı⁷⁵. Bu ordu için bilgiler, bu ordu düzeninin üç eski kabile olan *Ramnes*, *Tities* ve *Luceres* (Etrüks isimleri) kabilelerinden temeleni aldığını düşünen eski tarihçilerden çıkarılmaktadır. Krallık döneminde her bir kabile ordu için 1000 asker tedarik ederdi ve üç kabileden toplam 3000 asker basit bir lejyonu oluştururdu. Bu lejyona ilave bir kuvvet olarak ihtiyaçlarını kendi bütçelerinden sağlayan yaklaşık olarak 300 kişi kadar süvari atlı sınıfından (*Equites*) sağlanırdı.

⁷⁰ Staut, s. 424.

⁷¹ Tacitus, “*Annals of Tacitus*”, I. Kitap, İng Çev. Alfred John Church ve William Jackson Bordribb, Macmillan press, London, 1876, s. 1.

⁷² Parker, s. 9.

⁷³ Titus Livius, “*Roman History Book I-III*”, İng Çev. John Henry Freese, The Floating Press, 2009, ss. 35-36.

⁷⁴ Livius I-III, s. 56.

⁷⁵ H. M. D.Parker, “*The Roman Legions*”, Ares publishers, Chicago, 1980, s. 9.

Bu dönemde hiçbir Romalı bazı Hellenlerin, Keltlerin ya da Germenlerin yaptığı gibi yabancı efendiler için savaşmamıştır. Askeri hizmet Romalılar için yurttaşlık sorumluluklarının doğal bir parçasıydı. Bireysel varoluş krallığın varlığıyla ayrılmaz bir şekilde bağlıydı. Bu bağlamda, Devletin varlığı tehlikeye düştüğünde kişisel varlık da tehlikeye düşmüş oluyordu. Bunun için Romalı tipik bir genç bilinçli olarak kişisel özgürlüğünü bütünü yani devletin özgürlüğü için kurban ederdi⁷⁶.

Bu dönemde lejyonlara asker alınırken, *mons Capitolinus* (Capitol Tepesi) toplanma alanına gelirdi⁷⁷. Bunları kayıt altına almak için dört *tribune* dört ayrı barakada beklerdi. Orduya girmeleri için çağrılan bir kabilenin erkekleri dört gruba ayrılırdı. Her dört asker mümkün olduğu kadar benzer fiziksel özelliklerine sahip bir manga olacak şekilde sıralanırdı. Dörderli olarak kümelenmiş her ünite, birinci lejyonun tribününe sunulurdu, zira ilk seçim hakkı her zaman birinci lejyona aitti. İkinci grup askerler ikinci lejyona, üçüncü grup askerler üçüncüye, dördüncü grup askerler dördüncü lejyona kanalize edilirdi. En son arta kalan askerler tekrar birinci lejyona ilave edilirdi. Bu tüm askerlerin lejyonlara kaydının gerçekleştirilmesine kadar devam ederdi⁷⁸. Askerlik hizmetine davet edildiği halde gelmeyenler olursa, kral bunlara para cezası, hapis ya da köle olarak satma ile cezalandırma yetkisine sahipti⁷⁹.

Herhangi bir sefer esnasında, Roma askerleri, yüksek askeri ve sivil memurlar Romalı yurttaşlar arasından seçilirdi⁸⁰. Bu askerler birkaç haftalık askeri hizmetten sonra normal yaşamlarına dönerdi. Asker tedariginde kullanılan bu metod ilk başlarda tatmin ediciydi⁸¹. Fakat zamanla küçük Roma kentinin civarındaki tepelerde bulunan kabilelerin Roma üzerindeki baskıları arttıkça, şehir soyluları Roma'yı müdafa etmek için yeterli gücü oluşturamadılar ve ordu Plepler⁸²den de asker temin etmeye yöneldi⁸³. Zira o zamana kadar köylü plepler vatandaş olmadıklarından

⁷⁶ Zeynep Özusağlam-Mutlu, "*Marius'un Ordu Reformu Öncesi ve Sonrasında Legio'nun Kuruluş ve Muhabere Düzeni*", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15.

⁷⁷ Özusağlam-Mutlu, s. 17.

⁷⁸ Stout, s. 424.

⁷⁹ Özusağlam-Mutlu, s. 17.

⁸⁰ George W. Botsford, "Roman Imperialism", *The American Historical Review*, Vol. 23 No. 4 (July, 1918), Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, s. 773.

⁸¹ Stout, s. 425.

⁸² Plebler, antik Roma'da ayrıcalıklı Patricii sınıfından ayrı olarak Roma vatandaşlarının genel bütünü oluşturulan halk topluluğudur. Plebians, Erişim tarihi: 17 Kasım 2017, <https://www.britannica.com/topic/plebeian>

⁸³ Parker, s. 10.

dolayı askere alınmaları söz konusu değildi⁸⁴. Ordunun bu yapılanması Roma daha henüz küçük bir ülke olduğundan daha çok savunma gücü için uygun bir durumdu.

Orduda reform fikri İÖ 578-535 yılları arasında tahta çıkmış altıncı ve Etrüks hanedanının ikinci latin kökenli Kralı ve ilk nüfus sayımını gerçekleştirmiş aynı zamanda Tacitus'a göre de Roma'nın baş kanun koyucusu⁸⁵ olan *Servius Tullius* olmuştur. Servius Tullius halkı askeri hizmetlerin icrası için askerlerin doğum yerinden ziyade zenginlik ve ayrıcalık niteliklerine⁸⁶ göre sınıflandırmıştı. Esasen eli silah tutan her kişi kendi varlık esasına göre beş sınıfa ayrılmıştı⁸⁷.

Nüfus centurialar (100 kişi) içerisinde gruplanmış ve toplamda en zengin soylu sınıf olan *Equites*lerden oluşan on sekiz centuria süvari birlikleriyle tedarik edilmeye devam etti. Hemen bu sınıfın ardından gelir seviyelerine göre sınıflandırılmış olan beş grup asker zümresi söz konusuydu. Buradan anlaşılacağı üzere varlık sahibi insanlar askerlik hizmetine zorunlu tutulmuşlardı. Fakat askerlik hizmeti onursal bir konu olarak görüldüğünden aynı zamanda politik bir kariyerin de ön koşulu sayıldığından varlıklı her vatandaşın kendi askeri donanımını bizzat sağlaması bir onursal yükümlülük olarak görülüyordu⁸⁸. Bu sınıflardaki insanlar kendi bütçe ve sosyal sınıfına göre sahip olduğu silahlarla ordunun süvari ihtiyacını oluşturmaktaydı. Her sınıftan 47-60 yaş arasındaki askerler *senior*, (Kıdemli askerler) Roma'nın müdafaası için Roma'da muhafaza edilirken, yaşları 17-46 yaşında olan⁸⁹ askerler *iuniores* ise askeri operasyonlara katılmak için sahada değerlendirilmekteydi. Servius Tullius'un sınıflandırma sisteminde, askerlikten düşük gelir seviyelerinden ötürü muaf olan fakat farklı amaçlarda kullanılabilir olan *capite censi* adında bir sınıf da vardı. Ordunun reforme edilmesinde bir sonraki aşama olarak *Camilius*'un getirdiği yenilikler gösterilebilir. On yıllık Veii kuşatmasındaki mücadele ile *Allia* savaşından muzaffer olarak Capitol hariç tüm İtalya'yı zapteden Galyalıları karşı muzaffer olan Camilius⁹⁰ bu başarılarından ve deneyimlerinden istifade ederek lejyonlara bazı yenilikleri getirdi. Buna göre; Askerlere ücret ödemesi, Oval şekilde tasarlanmış olan *clipeus* kalkanın yerine

⁸⁴ Degenhart, s. 2.

⁸⁵ Tacitus, III. 26.

⁸⁶ Parker, s. 10.

⁸⁷ Özüzağlam-Mutlu, s. 17.

⁸⁸ Özüzağlam-Mutlu, s. 18.

⁸⁹ Özüzağlam-Mutlu, s. 17.

⁹⁰ Parker, s. 11.

savunma gücü daha fazla ön plana alınarak tasarlanmış olan *scutum* kalkanı kullanma ve hücum gücü daha yüksek olan mızrak olan *pilumun* eski usul *hasta* mızrağının yerini almasını sağladı. Bunun haricinde Falanks⁹¹ sistemini iptal edip bunun alternatifi olarak her bölükte ilk zamanlar 60 kişi olan ve bir süre sonra bu sayının 120 'ye kadar çıkan ve içerisinde Roma vatandaşlarının olduğu ve adına *Muniple* denilen bölük sistemine geçilmesini sağladı⁹². Camlius'un bu düzenlemelerdeki temel amacı, Galyalıların ilk hücumda Roma lejyonlarına hatlarına vermiş oldukları tahribatı⁹³ tekrar yaşamamaktı. Bu reformlar gayet tabiki geceden sabaha hemen oluveren bir girişim değildi. Öyle ki Vei (Venedik) kuşatması ve özellikle de I. Kartaca Savaşı'ndaki edinilen deneyimler, savaş taktikleri ve aletlerinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Roma İmparatorluğu'nun gelişen sınırları birbirinden tamamen farklı coğrafi bölgelere ulaştığı zaman, bölgeye uyum sağlayacak, bölgenin yapısını kendi avantajına çevirerek, savaşabilecek askeri birlikler olan lejyonlar ortaya çıkmıştır. Birlikte savaşan lejyon askeri zamanla birbirlerine daha sıkı bağlanmış ve lejyonu bir ülkü birliği haline getirmişlerdir. Temel amaçları lejyona hizmet etmek olan bu askerler Roma'nın mukadderatını kendi kaderlerine bağlamışlardır⁹⁴.

Eski tarihçiler Krallık Dönemi sonuna doğru ordudaki toplam asker sayısının 60 centuria (4000 asker) ile bunlara takviye kuvvet olarak da 60 centurialık (600 asker) bir süvari sınıfının var olduğunu hesaplamaktadırlar⁹⁵.

⁹¹ Savaş zırhların güçlenmesi, ağırlaşmasını ve zırh giyen askerlerin hareket yeteneğinin azalmasını beraberinde getirmiştir. Böylece daha az hareket edebilen ağır zırhlı piyadeler kendilerini korumak için daha büyük kalkanlara ve yeni bir stratejiye ihtiyaç duymuşlardır. Askeri stratejistler bu kadar yavaş hareket edebilen askerlerin açık yanını bir diğer askerin zırhıyla kapatmayı denemişlerdir. Böylece savaş meydanlarında "Falanks" stratejisi hızla yayılmıştır. Roma İmparatorluğu sınırlarının genişleyerek Yunan kültürünü içine almasıyla savaş meydanlarının karakterini değiştiren Falanks stratejisi, Roma ordusu için de önem kazanmıştır. Falanks yönteminden önce savaşlar iki tarafın düzensiz gruplarının birbirine saldırısıyla gerçekleşmiştir. Bu durum askerlerin bireysel savaş güçlerini ön plana çıkarmış ve savaş taktikleriyle askerlerin bir arada mücadelesini sonuçsuz bırakmıştır. ağır zırhlar ve kalkanlarla korunan askerler omuz omuza dizilmiş saflar oluşturarak ardi ardına dört veya daha fazla sıra halinde yerleşmişlerdir. Uzunlukları 2 ila 4 metre arasında değişen mızraklarını öne doğru uzatarak hızla gelen saldırıyı engellemişlerdir. Falanks askerleri yakın savaşta girdiklerinde mızraklarını bırakıp kılıçlarıyla savaşa devam etmişlerdir. Falanks sistemiyle ilk defa ordunun birlik olarak topyekün saldırması sağlanmıştır. Aynı tip askerlerden oluşan falanks birlikleri ağır zırhlar kullandığından ve savaş meydanlarının gelişen esneklik ihtiyacına cevap veremediğinden yerlerini lejyon sistemine bırakmıştır. Falanks tarzı tamamen son bulmamış taktiksel olarak Ortaçağ'a kadar kullanılmıştır. (<https://www.britannica.com/topic/phalanx-military-formation>)

⁹² Parker, s. 11-12.

⁹³ Eugene S. McCartney, "The Genesis of Rome's Military Equipment", *The classical Weekly*, Vol. 6 No. 10 (Dec. 21. 1912), The John Hopkins University Press, s. 77.

⁹⁴ Yıldırım, s. 168.

⁹⁵ Adkins, s. 52.

3. 2. Cumhuriyet Dönemi Roma Lejyonları

Roma'da İÖ 6. yy.'ın sonunda Krallığın yıkılmasıyla iki yeni memuriyet kurulmuştur. Bir yıllığına seçilen bu memurlara İÖ 366'ya kadar *praetor*; daha sonra ise, *consul* denilmiştir. Her consul tüm ordunun yarısı üzerinde emretme (*imperium*) yetkisine sahipti⁹⁶. Polybius'a göre consuller senatoda çoğunluğun kararlarını uygulamakla ülke dışına gönderilecek olan elçileri senatoya tanıtmakla ve yayınlanan kararnamelerin uygulamasının takibini yapmakla da ayrıca yükümlüydü⁹⁷. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ordu seçilmiş magistratlar tarafından yönetilen bir Roma vatandaşlığı ordusuydu. Sefere çıkma sezonunun sonunda, lejyonlar ya terhis edilirdi veyahut da bu lejyonlara fethedilen yerlerin güvenliğini muhafaza etmek için ihtiyaç duyulurdu. Tüm kış sezonu boyunca terhis edilen lejyonların yerini alması için yeni lejyonerler yetiştirilirdi. Terhis edilmemiş olan lejyonerler ise yeni komutanlarıyla beraber yaklaşan sefere çıkma mevsimine hazırlık yapardı.

Gelişen Roma şehrinin en önemli rakibi Veii (Venedik) idi. On yıllık bir mücadele sonucunda İÖ 396' da alınan bu şehir⁹⁸ Roma Ordusu için tam bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihi takip eden yıllarda lejyonlardaki asker sayısı peyderpey 4000'den 6000'e çıkmıştı. Bu sayıdaki artış özellikle Servius Tullius'un yapmış olduğu reformlar⁹⁹ ile özellikle iki ve üçüncü sınıf kategorisinde bulunan kişilerden toplanan süvarilerin sayısının etkisi söz konusu olmuştur. Aynı şekilde Süvarilerin sayısı da 600'den 1800'e çıkacak şekilde arttırıldı. Bu süvarilere atları kamu kaynaklarından karşılanarak verildi. Doğal olarak ülke sınırlarının engin coğrafyalara ulaşmasıyla, askerelerin evlerinden çok uzakta olmalarından ötürü bilhassa piyade ve süvarilere finansal destekler verilmeye de başlandı.

İÖ 390 yılında Roma'nın Galyalıları tarafından mağlup edilmesi felaketini takip eden yıllarda reform olarak adlandırılabilen bir çok yenilik uygulamaya koyulmaya başlandı. Özellikle iki centuriadan oluşan *Muniple*¹⁰⁰ sistemi ile ordunun kullandığı silahlarda bir takım değişiklikler yapıldı. 4. yy'da eski sistem çoğunlukla

⁹⁶ Özüzağlam-Mutlu, s. 18-19.

⁹⁷ Polybius, VI. 12.

⁹⁸ Parker, s. 11.

⁹⁹ Parker, s. 10.

¹⁰⁰ Özüzağlam-Mutlu, s. 22.

değiştirildi ve adına *Hastati*, *Principes* ve *Triarii*, *Rorari* ve *Accensi* olarak adlandırılan askeri sınıflamalara gidildi.

Hastati, Roma lejyonlarında ordunun bel kemiğini oluşturan askeri birimdir. Hastati, düşmanı ilk karşılayan öncü birlikti¹⁰¹. Bu dönemde Hastati askerleri zenginliklerine göre değil, gençliklerine göre seçilirdi. İlk dönemlerde fakir insanlardan seçildiği için fazla bir savaş enstrümanı bulunmayan Hastati askerleri için senato kararlarıyla kamu bütçesinden sübvansede edilecek şekilde tipik kısa Roma kılıcı¹⁰² olan *Gladius* ve bu askerler için ayırt edici olan dikörtgen şeklinde bir *scutum* (Kalkan) ile silahlandırıldılar. Savaşlarında genel olarak ilk önce *pilum* adlı mızraklarını atarlar daha sonra ise klasik Roma kılıçlarıyla düşmana hücum ederlerdi¹⁰³. Bu askerler damalı pozisyon alma anlamına gelen *quincunx* pozisyonunda savaş alanında pozisyon alırlardı. Buldukları zamanın piyadelerine karşı çok güçlü bir pozisyonundaydılar.

Principes, Roma Cumhuriyeti'nin erken dönem lejyonlarında ilk olarak mızrakçı, daha sonrasında ise kılıç kullanımında ihtisaslaşmış askerler olarak görev yapan lejyonerlerdi. Genellikle hayatlarının en verimli ve dingin çağlarında, kişisel servetleri iyi askeri teçhizatlar satın alabilecek kadar zengin sağlıklı erkeklerden seçilirlerdi. Lejyonun ağır piyadeleri olan ve büyük kalkanlar taşıyan bu lejyonerler Hastatilere nazaran daha iyi kalite zırhlar giyerdi. Genellikle ordunun savaş tertibinde ikinci hat olarak Hastatilerden hemen sonraki pozisyonda görev yaparlardı¹⁰⁴. Hastatilerle ortak bir özellik olarak onlar da hafif birlikler tarafından desteklendikleri quincunx adlı savaş düzeninde savaşırlardı.

Triarii, Roma Cumhuriyeti'nin erken dönem lejyonlarında görev alan ve ordunun göreceli olarak iyi savaş teçhizatları satın alabilecek kadar iyi bir bütçeye sahip ve varlıklı aynı zamanda yaşça da en kıdemli askerlerinden oluşan lejyoner birimiydi. Ağır ve en sağlam zırhlar giyen ve büyük kalkanlar taşıyan bu askerler Roma lejyonlarının savaş tertiplenmesinde üçüncü ve son hat olarak görev

¹⁰¹ Parker, s. 14.

¹⁰² M. C. Bishop, "A Catalogue of Military Weapons and Fittings", *Magazine of Jahresbericht / Gesellschaft*, 2001, s. 7.

¹⁰³ Polybius, VI. 23.

¹⁰⁴ Parker, s. 14.

yapardı¹⁰⁵. *Marcus Furius Camillus* döneminde hafif birlikler tarafından desteklen Falanks düzeninde de savaşmışlardır. Triarii pek çok savaşta kullanılmamıştır. Çünkü düşman bu hatta ulaşmadan önce daha hafif birlikler tarafından durdurulmuştur. Triarii lejyonlarının avantajlı silahlı düzenleri, Hastati ve Principes birliklerini takip etmeye niyetli gözü kara düşmanlar için bile yeterince caydırıcı bir durumdu.

Rorarii, hakkında Hastati, Principes ve Triarii kadar kapsamlı bir bilgi söz konusu olmamakla birlikte mevcut kaynaklara göre bir destek unsuru olarak sıralamada Triarii'den sonra gelmekteydi. Toplumun fakir kesiminden toplanmış olan askerlerdi¹⁰⁶. Bu askerler savaş alanında pozisyon ve mevzi kaybeden askerlerin yerini acil olarak doldurması için en son hatta bekletilirdi. *Sumnite* savaşlarından (İÖ 343-290) sonra *velites* adlı asker grubu rorarii'nin yerini aldı¹⁰⁷. İlk etapta velites sınıfındaki askerler bir kılıç, mızrak ve kalkan gibi ekipmanlarıyla¹⁰⁸ piyadeler olarak 20'şer gruplar halinde lejyonlara ilave edildi. Hafif bir kalkan (*parma*) ve hafif mızraklarla (*hastea velitares*) silahlandırılmış velites'lerin maharebedeki ilk görevi hücumla hazırlanan düşmanı rahatsız etmektir¹⁰⁹. Velites askerlerinin hafif mızraklarının (*hastea velitares*) bir özelliğide tek atımlık olacak şekilde tasarlanmış olmasıydı¹¹⁰.

Accensi, Camilian'ın getirdiği askeri reformlarda ortaya çıkmış olan askeri sınıflamalar içinde tüm lejyonlar içerisindeki en fakir askeri birlikti. Neredeyse hiçbir savaş aletini satın alma bütçesine sahip değildi. Accencii, herhangi bir zırha sahip değildi, basit bir tunik ile mütevazı yuvarlak bir kalkana da sahip olabilirlerdi. Silah olarak düşman unsurlarını taş parçaları fırlatarak yıpratmak için sahip oldukları bir sapanları vardı. Accensi, tıpkı Rorarii gibi savaş pozisyonunda en sonda yer alır, mevzi kaybeden askerlerin yerini almakla birlikte savaş anında spontane ihtiyaçları görmek için kıdemli birliklere nezaret ederdi¹¹¹.

¹⁰⁵ Parker, s.14.

¹⁰⁶ Parker, s.10.

¹⁰⁷ Parker, s. 18.

¹⁰⁸ Polybius, VI. 22.

¹⁰⁹ Özüzağlam-Mutlu, s. 23.

¹¹⁰ Polybius, VI. 22.

¹¹¹ A Dictionary of Greek and Roman Antiquities (1890) William Smith, LLD, William Wayte, G. E. Marindin,

İÖ 311’de Roma ordusu dört lejyona ayrıldı. Bu dönemde Roma ordusuna destek sağlaması babında adına *alea sociorum* (Müttefikler Ordusu) denen destek kuvvetleri eşlik etmekteydi. Sefer anında iki Roma lejyonuna iki *alea sociorum* ve bir grup *extraordinarii* (müttefiklerden temin edilen elit bir ordu birliği) eşlik ederdi¹¹². Bu askerler daha çok süvari olarak lejyonlara katkı sunardı. Bu askerler piyadelerin kullandığı kısa kılıç *gladius* yerine uzun kılıçlar kullanırlardı¹¹³. Takip eden 150 yıl zarfında Roma birinci ve ikinci Kartaca Savaşları başta olmak üzere birçok savaşa girdi. Bu durum ordu sayısının artmasına ve orduda birçok renovasyon yapılmasına yol açtı. İÖ 3’üncü yüzyılda lejyonların sayısında dramatik bir artış söz konusu oldu. Aynı zamanda Roma şehrinin muhafazası için adına *legions urbane* denen ve çoğunlukla yaşlı, fit olmayan askerler arasından seçilen lejyonlardan oluşturuldu.

Lejyonerlerin eğitim süreci son derece sistematik bir şekilde organize edilirdi. İlk olarak tam bir itaat altına alınan tipik bir Roma lejyoneri, hızlı siper kazmasıyla meşhurdur. Tıpkı bunun gibi savaş anında işlerliği ve askerlerin kas-göz koordinasyonunu geliştirdiği için mızrak fırlatma, lejyonerlerin eğitiminde çok önem arz ederdi. Savaş anında mızrağı daha etkili kullanmaları için, eğitim alanında lejyonerlere standart bir mızraktan daha ağır olan ahşap mızrak ile talim yaptırılırdı. Aynı durum kılıç kullanımı için de geçerliydi. Düşmana korku salmak ve kafa karışıklığı oluşturmak için Romalı askerlere zikzak yaparak hızlı koşma ve mobil haldeyken hedefi imha etme eğitimleri de ayrıca taktik olarak kazandırılırdı. Tüm bu eğitimlerin ardından lejyonerler savaş anında kıdemli askerlerin hemen ardında bulunur ve öğrenmiş oldukları taktikleri profesyonel hale gelmiş olan kıdemli lejyonerlerin gerçek ortamda uygulamasını görerek ve iştirak ederek uzun sürecek askerlik kariyerlerine adım atmış olurdu¹¹⁴.

Polybius İÖ 218-201 yılları arasında gerçekleşen II. Kartaca Savaşı’ndaki Roma askerlerinin sayısını 16000 Roma yurttaşı ve 20000 müttefik kuvvetleri olarak

Edition Documant accessed from web site written below, Erişim tarihi: 17 Kasım 2017
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0063:entry=accensi-cn>.

¹¹² Polybius, VI. 26.

¹¹³ Bishop, s. 7.

¹¹⁴ Stout, s. 428-430.

vermektedir¹¹⁵. Normal bir lejyonun askeri gücü 4000 piyade ve 200 süvariden oluşurdu. Bu rakam acil durumlarda 5000'e kadar da çıkarılabılırdi. Lejyonerler en az 400 *denarii*¹¹⁶,ye sahip, 17 ile 46 yaşlarında olan vatandaşlardan seçilirdi¹¹⁷. Bu askerlerden en genç ve en fakir olanlar silahlı ama zırha sahip olmayan hafif askeri birlik olan velites grubuna dahil edilirdi. Sonraki gelenler gelir grubuna göre Hastati, Principes ve Triarii sınıfına dahil edilirdi. Toplam 4200 askerden oluşun legion 30 bölüğe ayrılmıştı. Bu bölüklerin her biri 120 ağır silahlı piyade ile 40 velitesten oluşan 10 Hastati ve Principes bölüğü söz konusuydu. Bunlardan sonra gelen askeri grup olan Triarii 60 ağır silahlı piyade ve 40 velitesten oluşan 10 bölük halindeydi. Total anlamda bir lejyonun oluşumunda 1200 Velites, 1200 Hastati, 1200 Principes ve 600 Triarii'den oluşmaktaydı.

Askerler seferberlik halinde orduda toplanıp, savaş bitince de tekrardan geldikleri yerlere, çiftliklerine intikal ederlerdi. Yani ordu daha çok dönemsel bir yapıdaydı. Önceleri sadece birkaç hafta süren seferler söz konusuydu. Fakat artan eyaletler ve ulaşılan engin coğrafyalar neticesinde, sefer zamanı birkaç haftalık zaman dilimi halinden çıkıp Mart ayından Ekim ayına kadar sürecek uzun bir süreç halini almıştı. Yeni kazanılan eyaletlerin muhafaza ve müdafası için buralarda garnizonların kurulması elzem bir hal aldı. Tüm bunların neticesinde esasen yarı zamanlı olan Roma lejyonlarının yerini tam zamanlı ve profesyonel orduların alması için çok sürmedi.

3. 2. 1. Marius Reformları

Uzun süren ve engin mesafelere yapılan seferler ile, asker toplama süreci artar bir şekilde zor oldu. Bu bağlamda Roma ordu sistemi 2. yüzyılın sonlarına doğru kapsamlı bir değişiklik ve yenileşme hareketlerine maruz kaldı. Bu kapsamlı reformları ve Roma lejyon sistemini geliştirerek yüzyıllar boyunca imparatorluğa büyük üstünlük sağlayacak sistemi ise Romanın sosyo-ekonomik yapısına damgasını vuran *Gaius Marius* olmuştur¹¹⁸. Gaius Marius, İÖ 153 yılında *Arpinum* (Arpino

¹¹⁵ Polybius, III. 72.

¹¹⁶ Denarii tipik bir (Gümüş) Roma sikkesidir ve bir Roma altın sikkesi yirmi beş denarii'ye karşılık gelmekteydi. Roman Coins, Republic And Empire, from Encyclopedia Britannica, Erişim tarihi: 17 Kasım 2017, <https://www.britannica.com/topic/coin/Roman-coins-republic-and-empire>

¹¹⁷ Adkins, s. 52.

¹¹⁸ Kevin MC Geough, "*The Romans*", Oxford Un. press, 2004, Santa Barbara, s. 167.

Kenti) yakınlarındaki *Ceretae*'de doğmuş, İÖ 107, 104-100 ve 86 yıllarında eşine ender rastlanır bir şekilde yedi kez *consul* olmuştu. İÖ 109'da Legatus olarak *Iugarta* savaşında (İÖ 111-106) muzaffer olan Gaius Marius, başarı hanesine İÖ 102'de Teutonlar'ı, bir yıl sonra da Cimerler'i eklemiştir¹¹⁹. Böylesi bir askeri kariyere sahip olan General Gaius Marius, İÖ 2. yüzyıl sonlarında topraksız vatandaşları lejyonlara kaydederek bu askerlerle daimi ve profesyonel lejyonlar oluşturdu¹²⁰. Marius'un reformları Roma lejyonları içine öncelikle nüfus sayımlarında toprakları olmadığı için dikkate alınmayan, -kelle sayısı- olarak kaydedilen ve *Capite Censi* olarak adlandırılan topraksız Romalı yığınları içine aldı. Bu insanlar artık dikkate değer herhangi bir mülkleri olmadığı halde Marius'un devlet bütçesinden sağladığı kaynaklarla teçhiz edilmeye başlandı. Böylece düzenli bir kazanç elde etmekten yoksun olan bu kitleler için profesyonel askerlik yolu açılırken aynı zamanda seferlerde elde edilen ganimetlerden pay alma şansı verildi. Başka yollardan toplumsal bir statü sahibi şansı olmayan kitleler Marius'un yeni ordusuna katılmak için akın ettiler. Bu askerler 16 yıllık profesyonel bir kariyer için askere alınıyorlardı. Marius'un getirdiği bu reform lejyonlara yoğun bir katılım talebini de beraberinde getirdi. İhtiyaçtan fazla talep söz konusu olduğunda, bu askerler arasında bir eleme yapmak için bir boy kriteri de kullanmıştı. Buna göre boyu günümüzdeki uzunluk ölçüsü olarak 1. 77 cm altında olan adaylar lejyonlara kabul edilmedi¹²¹.

Bu daimi ordu sayesinde Marius'un Roma lejyonlarının eğitim ve teçhizatlarını standardize etmesi mümkün oldu. Buna göre acemi askerlerin eğitimi, acil durumlar hariç, yaklaşık bir yıllık bir süreyi kapsıyordu. Marius lejyonları yeniden organize etti. İlk iş olarak, Muniple (Bölük) sistemini lağvedip buna alternatif olarak *cohort* sistemini inşa etti. Buna göre toplam otuz bölükten oluşan tipik bir Roma lejyonu artık on cohorta bölündü. Bunun dışında her lejyonda bulunan hafif silahlı velites sınıfı¹²² ve lejyondaki equites (süvari) sınıfları artık kullanımını yitirdi¹²³. Zira artık askerler ihtiyaç duydukları silahları kendi servetlerinden değil, devlet tarafından fonlanarak elde etmekteydi. Bu nedenden ötürü tıpkı Velites gibi, artık Hastati, Principes ve Triarii sınıfları da ortadan kaldırıldı. Artık her asker bir

¹¹⁹ Özusağlam-Mutlu, s. 31.

¹²⁰ Stout, s. 425.

¹²¹ Stout, s. 425.

¹²² Adkins, s. 53.

¹²³ Özusağlam-Mutlu, s. 32.

kılıç ve pilum ile silahlandırılarak profesyonel hale getirildi. Tam güce sahip bir lejyon 5200'ü aktif olmak üzere toplam 6000 askerden oluşturuldu ve bunların hepsi de ağır silahlıydı¹²⁴. Geride kalanlar hizmet ve destek birlikleri olarak sınıflandırıldı. Lejyonun iç teşkilatlanması ise her birinde 6 *centuria* bulunan toplam 10 cohort olacak şekilde düzenlendi. Her bir *centuria* toplam 80 askerden oluşurdu. Yine de ilk cohort diğerlerinden farklı olarak her biri 160 mevcutlu 5 çift *centuriadan* oluşacak şekilde organize edilmişti. *Centuria* ise kendi içinde her biri 8 asker mevcuduna sahip ve aynı çadırda uyuyan *contubernium*'lara bölünmüştü. *Centuria* tek bir birlik olarak savaşır, intikal eder ve üslenirdi. *Centuria* savaşçı bir birlik olarak beraberinde tüm teçhizatını, barınma ve beslenme gereksinimlerini taşırdı. Bu düzenleme sonucu ordunun destek olarak taşınması gereken malzeme miktarı azalmış, bu da orduyu çok daha mobil bir hale getirmişti. Marius'un askeri dehasının getirdiği diğer bir yenilik *muniple* düzenindeki gevşek pozisyon almayı değiştirmektir¹²⁵. Lejyonerlerin saf düzeninde askerden askere olan duruş mesafesi başlangıç pozisyonunda 3 ayak idi. Arkadakiler öndekilerin boşluklarına denk gelecek hizada dururlardı. Lejyonlar muharebe esnasında eyleme ilk olarak ilk hattın ilerlemesiyle başlar; ölen ya da yaralananların yerleri hemen arkadakiler tarafından doldurulurdu. İkinci hattın görevi aralara sızan düşmanı yakalamak ve birinci hattın tehlikeye düşen yerlerine destek vermektir. Üçüncü hat ise asıl muharebe hattı olup uygun zaman ve yerde harekete geçer ve muharebenin sonucunu belirlerdi¹²⁶. Lejyonlar kısa bir süre sonra, antik dünyada eşine az rastlanır bir biçimde, fizik-kondüsyon ve disiplin açısından mükemmel hale geldiler. Bu, Roma ordusunda gerçekleştirilen ikinci büyük reformdu. Marius'un üçüncü reformu ise görev süresini dolduran emekli askerlere yeni fethedilen topraklardan generalleri tarafından arazi verilmesini sağlamaktı. Görevlilere ve komutanlara ise zaman zaman standart lejyoner maaşının 10-25 katına kadar ödül verilebilmesinin önü açılmıştı. Marius son olarak, Roma'nın İtalyan müttefikleri olan *Etruria*, *Picenum* gibi bölgelerden gelen askerlere Roma için savaşmaları ve görev sürelerini tamamlamaları karşılığında tam Roma yurttaşı olma hakkı verdi¹²⁷. Ayrıca General Gaius Marius lejyonu desteklemek için *Auxilia* adı

¹²⁴ Özusağlam-Mutlu, s. 32.

¹²⁵ Mc. Cartney, s. 77.

¹²⁶ Özusağlam-Mutlu, s. 34.

¹²⁷ M. C Geough, s. 168.

verilen özel birlikler, mühendisler, zanaatkârlar, hizmetçiler, paralı askerler ve yerel milislerden oluşan birlikler meydana getirmiştir¹²⁸. Auxilia, gönüllü ya da paralı olarak lejyona hizmet veren yardımcı birliklerdi¹²⁹.

Marius reformlarıyla Roma’da ortaya çıkan şu yeni durum unutulmamalıdır: Roma’nın askere alma konusunda uyguladığı yöntemi değiştirmesi, Roma’daki İç Savaşlar Yüzyılı’nın başlangıcı ile aşağı yukarı aynı zamana rastlamaktadır. Politikacı-generallerin ellerinde lejyonlar şimdi iç siyasal ve şahsi güç savaşlarının bir aracına dönüşmüştür. Birey olarak askerlerin savaşa hazır olma duygu ve düşüncesi, bu zamanda giderek daha çok, ordu komutanlarının kişisel çıkarlarının hesabına bağlı olmuştur¹³⁰.

3. 3. Lejyon Organizasyonu

Roma bir şehir devleti olarak kurulduğundan imparatorluk haline gelene kadarki süreç zarfında siyasi ve ekonomik yapısında olduğu gibi lejyonların da kapsamlı değişiklik ve reformlarla tarihteki yolculuğuna devam etti. Antik çağda yüzyıllar boyunca ciddi ve gayretle savaş bilimini kendilerine ana görev olarak addeden Romalılardan başkası değildi. Lejyonların yeni taktik, strateji, metod ve organizasyon becerilerini azimle benimsemeleri, onları diğer toplumlara üstün kılmıştı¹³¹.

3. 3. 1. Krallık ve Cumhuriyet Döneminde Lejyon Organizasyonu

Roma devletinin bu ilk zamanlarında ordu doğrudan bir kralın komutası altında yönetilmekteydi, fakat ordunun hacmi arttıkça bu artan sayıdaki askerlerin komutası için farklı hiyerarşide komuta kademesi oluşturulma ihtiyacı hasıl oldu. Üç kabileden toplanan 3000 kişilik bir askeri birlik olan ilk Roma lejyonu adına *tribune* denilen bir komutan tarafından komuta edildi, fakat 4. yüzyıldan öncesine kadar ordunun komutası hakkında bu bilgiden başka kayda değer herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Tacitus, Kral Roma’dan ayrıldığında kendisi dönene kadar acil durumlara

¹²⁸ Yıldırım, s. 168.

¹²⁹ Parker, s. 46.

¹³⁰ Özusağlam-Mutlu, s. 36.

¹³¹ William Stuart Messer, “Mutiny in the Roman Army. The Republic”, *Classical Philology*, Vol. 15 No. 2 (Apr., 1920), The University of Chicago Press, s. 174.

müdahale ve bilhassa adalet işlerinin idamesi ve Roma şehrinde kalan askerlerin komutası için geçici memurların atandığını ileri sürer¹³².

İÖ 509'da Krallık Dönemi'nin son bulmasıyla ülke yönetimi kralın tek adamlığından, adına *consul* denilen iki komutan tarafından yönetilmeye başlandı. Bu iki consul bir yıllığına seçilir ve önceki yılın consullerinin görevini üstlenerek, seçildikleri süre zarfı boyunca ülkenin askeri ve idari anlamda yönetimin sahibi olurdu. İÖ 4. yüzyılda I. Constantine'nin ordunun komutası için profesyonel komutanlar atmasına kadar da bu durum bu şekilde devam etti. İÖ 301 yılı itibariyle ordu dört lejyona bölündü. Her ne kadar spesifik olarak bazı durumlarda bir lejyonun komutası için adına *praetor* denen magistratlara verilse de genel anlamda bu dört lejyonun komutası her iki consul arasında eşit olarak paylaştırılırdı. Her bir lejyon *comitia centuriata* tarafından seçilen altı tribune (toplamda 24) sahipti¹³³. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Romalı bir gencin yaşamında orduya hizmet etmek sıradan bir durumdu. İsmi orduya yazdırmayanlar hain gibi muamele görür ve böylesi insanlar köle olarak satılırdı. Romalı şair ve tarihçiler bu dönemi Roma vatanseverliği ve ulusçuluğunun altın çağı olarak görürdü¹³⁴.

Cumhuriyet Dönemi'nin ortalarına gelindiğinde, gerçek anlamda ilk detaylı askeri hiyerarşik sistem hakkında kapsamlı bilgiler tarihçi Polybius'un (İÖ 203-120) sunduğu veriler ile başladı¹³⁵. Muhtemelen yaşadığı dönemden elli yıl kadar önceki sistemi yazmıştı. Buna göre, her yıl için iki consul seçilir ve doğal olarak orduya bu iki consul komuta ederdi. Her bir consul bünyesinde 16000 ile 20000 arası piyade ve 1500 ile 2500 süvari barındıran iki lejyona komuta ederdi. Aynı zamanda praetorlerde lejyona komuta ederdi. Bazende olağanüstü durumlarda ülkenin ve ordunun yönetimini tek elden üstlenen ve çoğunlukla altı aylık bir süre için diktatör unvanlı kişiler seçilirdi. Bazen de bu diktatörler *magister equitum* adlı yardımcılarını da atarlardı. Kriz durumlarında Roma'nın müttefiklerinden kapsamlı bir askeri güç tedarik edilirdi¹³⁶.

¹³² Tacitus, IV. 11.

¹³³ Adkins, s. 64.

¹³⁴ Stout, s. 425-426.

¹³⁵ Polybius, VI. 22, 23, 24.

¹³⁶ Adkins, s. 64.

İÖ 190'da lejyonlar hala consul ya da praetorlerin komutası altındadır. Fakat önceki dönemlerden farklı olarak ordunun birimleri legatlar tarafından komuta ediliyordu. Bir vali bir eyaletin kontrolünü ele aldığında, kendisiyle beraber eyalet işlerinde bazı askeri ve sivil görevlerde kullanmak üzere iki legatlarını getirirdi. Bu muhtemelen tek bir magistatenin ordunun yönetimini yalnız başına götüremediği realitesine dayanmaktaydı. Legatlar valinin tavsiyesi ve senatonun onayıyla kıdemli senatörler arasından seçilmekteydi¹³⁷.

Hiyerarşik olarak *consul* ve *praetorlerin* alt basamağında her lejyon için altı ve toplamda 24 tribun, consul tarafından seçilirdi. Tribunlerden on tanesi orduda on yıl kalmış olan kıdemli askerlerden seçilirken geri kalanlar için beş yıllık bir hizmet yeterliydi. Normalde consuller komuta etmesi için oluşturulan dört ana lejyonun her biriminde Tribunler komuta hizmeti verirdi. Tribun olmak oldukça prestijli bir durumdu.

Tribunler askeri birliklerden on tane *centurion* (prior centurion) seçerlerdi. Bunlardan her biri de kendilerine bir partner seçerlerdi (posterior centurion). Herhangi bir lejyondaki en kıdemli *centurion centurio primi pili* (sonraları *primus pilus* olarak adlandırıldı) idi ve Tribunler ile birlikte askeri meclislere katılırdı¹³⁸. Toplam iki centuries'den oluşan her bölük ve *primus pilus* Triarii askeri bölüğünün sağ kolu gibi görev alırdı.

Her centurion için bir *optio* atanırdı ve centurionlar aynı zamanda en iyi iki adamını *signiferi* olarak seçerdi. Her *century* 8 askerden oluşan ve adına *contubernia* denen toplam 10 birimden oluşurdu. Bu askerler seferdeyken aynı çadırda kalır ve ortak kullanım için de bir adet katıra sahip olurdu. Barakalarda yaşadıklarında her *contubernia* için iki oda tahsis edilirdi.

Lejyon süvarileri ise herbiri 30 süvariden oluşan adına *turmae* (*squadron*) birliklerinden oluşurdu. Tipik bir lejyonda toplamda 10 *turmae* bulunurdu. Her *turmae* üç *decuriona* (onbaşı) ve de *decurionların* seçtiği 3 *optionese* sahipti¹³⁹.

¹³⁷ Adkins, s. 65.

¹³⁸ Polybius, VI. 24.

¹³⁹ Adkins, s. 65 ve Polybius, VI, 24.

Roma'nın sınırları Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında genişledikçe askeri gücün temsil makamı legatlar arasında daha yaygın oldu. Bunlar questorlardan sonra gelen legatlardan oluşan senatörlerdi. Cumhuriyet Dönemi'nin sonuna doğru görev sürelerince orduların seçilmiş magistratlar (consul) tarafından yönetilmesi uygulaması son buldu ve İÖ 52'de kabul edilen bir yasa ile Roma'da belli bir görev almak için seçilen kişinin bu görevi ile arasında beş yıllık bir boşluğun olması söz konusu oldu. Roma hali hazırda hala bir Cumhuriyet olması münasebetiyle orduların başında yalnızca bir kişi değil, çok sayıda komutan vardı.

Bu zamanda, her lejyon hala altı tribün tarafından komuta ediliyordu. Fakat önceki dönemlerden farklı olarak ordular artık yaşlı magistratlar tarafından değil senatoya girmek için çabalayan gençler tarafından yönetilmeye başlandı. Emir komutada en üstte süvariler (*praefectus equitum*), donanmayı yöneten Prefects vardı. Bu Prefectslere tek kişilik emir verilirdi (Tribuneslere çift kişilik verilirdi). Pozisyonları daimi statüde değildi.

Yeni bölgeler için kullanılacak ilave lejyonlar bir araya getirildikçe, daha fazla komutana da ihtiyaç duyuldu. Artık görev süresi spesifik olarak belirlenmiş olan komutanların görev süreleri (genelde bir yıl) de bu bağlamda artmaya başladı¹⁴⁰. Bu dönemde tipik bir lejyoner, *cassis* (Demir kasket), *lorica* (Zırh yelek), *acraeae* (Demir dizlik), *pilum*, *scutum* ve *gladius* savaş ekipmanlarıyla donatılmıştı¹⁴¹.

3. 3. 2. Principatus Döneminde Lejyon Organizasyonu

Önceki dönemlerden farklı olarak erken imparatorluk döneminde lejyona asker alma için günümüz askeri terminolojisinde acemilik sistemi olarak tanımlanacak bir tür askeri staj dönemi göze çarpardı. Lejyona asker olarak katılabilmek için bir askerin üstesinden başarıyla gelmesi gereken bir hazırlık programı söz konusuydu. Aday asker ilk aşamada, yeteri kadar hızlı ve hareket kabiliyetine sahip olmak durumundaydı. İkinci aşamada, eğitmenlerine silahları öğrenme becerisinde olumlu bir izlenim bırakmalıydı. Bunlardan da önemlisi askeri cesaret gösterme bu yolda en önemli miltaşıydı. Bu ana eğitimlerin haricinde aday lejyonerler işçilik eğitiminin yanı sıra uzun mesafeleri koşma, ağır yük kaldırma, sıcak ve toza dayanıklılık

¹⁴⁰ Adkins, s. 65.

¹⁴¹ McCartney, s. 74.

gösterme, verilen kısıtlı iâşe ile yaşamını idame ettirme, uzun zaman açık alanda ve çadır içinde yaşama gibi zorlu testleri de başarıyla geçmek durumundaydı¹⁴². Augustus ücretli askerler ordusunu 20-25 yıllık hizmet süresi olan bir profesyonel orduya dönüştürmüştür¹⁴³.

Ordunun bu dinamik yapısı Roma'yı antik dünyada tek güç haline getirmede önemli bir rol oynadı¹⁴⁴. Bu dinamik Roma lejyonunda profesyonel tam donanımlı bir asker sırtında yaklaşık 30 kilo ağırlıkla marş halinde günde yirmi dört mil yol almaktaydı¹⁴⁵. Ordunun komutası sırasıyla *consul*, *proconsul*, *proprietor* ve *propraetor*'lardayken, imparatorluk rejimiyle beraber teknik olarak imparator *proconsul* olarak orduya komuta etmekteydi. İmparator Augustus, *legati Augusti pro praetor* ünvanı ile imparatorluğun büyük bir bölümünü tek elden yönetti. Bu unvan eyaletler içindeki eyalet valisi ve komutanın yetkilerini kapsamaktaydı. İmparator, yakın aile üyesi veya senatodaki temsilcileri tarafından ordu kumanda edildi. Öte yandan teolojik olarak askeri birliklerdeki hizmete giderek artan bir şekilde dinsel bir temel de verilmişti. Augustus'un yeniden formüle ettiği askeri yemin, askerleri tüm hizmet süreleri boyunca imparatora sadakete bağlıyor ve imparatorun tasvirini ordugahta diğer tanrı betimlemelerinin yakınına dikiliyordu. Askeri ayinlerde imparator tanrısal bir tapınım kazanmıştı. Fakat imparator öldüğünde bu bağlılık kayboluyordu¹⁴⁶.

Augustus'un hükümranlığının sonuna doğru legatların dönemi başladı. Bu legatlar tek başına lejyonları yönetmek üzere atanırdı ve birçok yıl ordusuyla beraber olurdu. Bu zamanda legatlar oldukça gençti. Bu yüzden bu pozisyona talip olacak memurlarda sonraki yıllarda bir senatorial kariyerlerinin bulunması koşulu vukuu buldu. Ordu ve imparatorluğun genişlemesiyle orduda görev alan komutanlar için elde edilen yerlerde valilik, donanmaya komutanlık ya da auxilialara komutanlık etme gibi çeşitli kariyer fırsatları da belirdi.

Augustus tribunlerin görevini yerine getirmek için, bunların görevine eşdeğer olan *praefectus castrorum*liği (Kamp Prefect) kurdu. Hiyerarşide *trininus laticlavius*

¹⁴² Stout, s. 427.

¹⁴³ Özüsağlam-Mutlu, s. 37.

¹⁴⁴ Degenhart, s. 19.

¹⁴⁵ Stout, s. 427.

¹⁴⁶ Özüsağlam-Mutlu, s. 38.

ile *tribune angusticlavinin* arasındadır. Augustus'un hükümranlığı süresince, her lejyonda 59 centurion mevcuttu. Centurionlar rütbelilerden veya doğrudan komisyonlardan seçilirdi. Rütbelerinin bir nişanesi olarak askerleri de döverek bununla cezalandırdıkları kamyş bir sopa ellerinde bulunurdu. Birinci cohort beş çift century olarak bölündü ve bunların komutası adına *primi ordines* denen beş kıdemli centurionlara verildi. Ordunun eğitim ve yönetiminden sorumlu en kıdemli komutan *primus pilus* ve onun hemen altındaki ise princeps idi. Diğer centurion sıralaması *hastatus, principes posterior* ve *hastatus posterior* idi. Emeklilik halinde bir *primus pilus* iyi bir miktarda ikramiye elde ederdi ve *primipilaris* adlı ünvanla onure edilirdi. Daha sonrasında kamp *prefecti* ya da şehir cohort *tribunü* olarak terfi de edebilirdi.

2'den 10 'a kadar olan cohortlarda centurionlarda hiyerarşi sıralaması mevcut değildi, hizmet sürelerinin verdiği kıdem haricinde tam bir eşitlik söz konusudur. Bu cohortların her biri *pilus prior, pilus posterior, principes posterior, hastatus prior* ve *hastatus posterior* gibi adlarla anılan centurionlara sahipti.

Centurionların bir alt basamağında üç ana askeri birlik vardı. Bunlar *principales, immunes* ve *milites* idi. *Principales* her century de çifte maaş alan resmi görevli olmayan memurlardı. *Principales* grubu *signifier, optio* ve *tesserarius*ları içerirdi. Standart bir sancak taşıyıcısı olan *signifier* bir centuriadaki centurionların alt basamağındaydı¹⁴⁷. Yardımcı hizmeti sağlayan daha çok savaş esnasında centurionun ölmesi veya kaybolması durumunda onun görevini üstlenen ve grubu toparlamakla görevli olan *optio* ise hemen *signifier*den sonra gelirdi. Bu ikilinin hemen ardından ise *tesserarius* gelirdi. Bunların görevi ise günlük parolayı belirlemek ve nöbetçilerin organizasyonunu sağlamaktı. Her bir lejyon aynı zamanda adına *aquilifer* denilen askerlere de sahipti. Bunlar kartal figürlü sancağı taşır ve askerlerin yevmiye gibi ödemelerinden sorumlu olurdu. *Aquilifer* gibi diğer bir sancak taşıyıcısı olan *imaginifer* ise imparatorun bir portresini taşırdı¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Bernard de Montfaucon, “*Antiquity Explained And Represented in Sculptures*”, İng Çev. David Hamprets J. T-Tonson and J. Watss Yayınevi, Londra, s. 66.

¹⁴⁸ Organisation of the Roman Army, Munipular Legion of Rome Organisation of legion, Erişim tarihi: 17 Kasım 2017, <http://sites.psu.edu/successoftheromans/organization-of-the-roman-army/>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Bir Destek Gücü olarak Auxiliaries

4. 1. Krallık ve Cumhuriyet Dönemleri

Roma Cumhuriyet dönemi boyunca artan toprakların müdafaası için güçlü ve mobil olan askeri süvarilere çok fazla ihtiyaç duymuştu. Coğrafyası küçük çaptayken bu hizmeti sadece Roma vatandaşları üstlenmişti. Artan topraklarının müdafaası için artık sadece Roma vatandaşları yeterli olmayınca, ihtiyaç duyduğu askeri gücü İtalya dışından sağladığı insan gücüyle kapatmaya çalışmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde İÖ 3. ve 2. yüzyıllarda Roma askeri insan gücünün yarısından fazlası Latin ve İtalyan müttefikler aracılığıyla tamamlanmış, İmparatorluğun ilk 200 yıllık döneminde Roma İmparatorluk ordusunda vatandaş olmayan *auxilia* çok önemli bir yere sahip olmuş ve piyade sınıfındaki *auxilia* askerleri sayısı, Roma yurttaş lejyonerlerinin sayısına eşit olmuştur¹⁴⁹. Lejyon ve yardımcı birlik anlamına gelen *auxilia* arasındaki temel fark, ilkinin Roma vatandaşı olan askerlerden, ikincisinin vatandaşlık hakkına sahip olmayan müttefiklerden kurulmuş olmasıydı. İÖ 1. yüzyılın ilk çeyreği tamamlandığında, Roma lejyoneri olma ayrıcalığını İtalya ile sınırlandırmıştı. Ancak lejyonerlik ile ilgili bu sınırlama gerektiğinde ihlal edilebilirdi. Bu ihlallerden ilki İS 6 yılında *Pannonia* lejyonlarında imparator değişimi bahanesiyle meydana gelen isyanda¹⁵⁰, ikincisi İS 9 yılındaki Kuzey'de barbar German kabileleri karşısında yaşanan (Verus felaketi) savaş sonrasında görüldü. Bu her iki Germania bölgesinin lejyonlar için elverişsiz olan coğrafyası, Romalılar için tam bir askeri felakete sebep olmuştu. Çünkü bu bölgeler sık ormanlar ve pis kokulu bataklıklarla kaplıydı¹⁵¹. İlkinde gönüllü azatlılardan oluşan birlikler (*cohortes voluntariorum*) lejyoner yapılırken, ikincisinde Ren lejyonlarının eksigi vatandaş olmayan Roma halkından, yani Roma yerlisi kölelerden (*vernacula multitudo*) acemi askerler kaydedilmek suretiyle giderildi¹⁵². İmparatorluk yönetimi süresince Roma ülkesinde herhangi bir eyalette vatandaş olmayanları ifade eden ve yabancılar manasına gelen *peregrini* sözcüğü ile daha çok Romalı olmayan kişiler

¹⁴⁹ Polybius, VI. 38.

¹⁵⁰ Tacitus, I. 16- 31- 52, III. 9, IV. 5, XII. 29, XV. 25.

¹⁵¹ Cornelius Tacitus, "*Germania*", Çev. Mine Sarucan, Alfa Klasik Yay. İstanbul, 2016, s. 31.

¹⁵² Mehmet Ali Kaya, "Roma Lejyonerleri ve Anadolu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 24, s. 37.

kastedilmiştir. *Peregrini* olarak adlandırılan bu topluluklar Roma vatandaşlık hakkına sahip olanlardan daha az imtiyaza sahip olmuşlardır. Roma vatandaşlık hakkını kazanmak çok zor olmakla birlikte askeri hizmet vasıtasıyla bu mümkün kılınmıştır. Roma vatandaşı olmayan birisi en azından daimi orduya geçişle birlikte Romalılarca onurlu olarak tanımlanan 25 yıllık bir hizmetin ardından bu hakkı elde edilebiliyordu. İşte *auxilia* adı verilen bu yardımcı birlikler, eyaletlerden çeşitli kabilelerden sağlanan askerlerden oluşuyordu. Bu en azından Cumhuriyet ve İmparatorluk yönetimlerinin büyük bölümünde teoride bu şekilde gerçekleşmiştir¹⁵³.

İÖ 1. yüzyıl itibariyle bu yerel askeri birlikler etkin bir şekilde Romalılar tarafından kullanıldı. Bilhassa iç savaş esnasında *Iulius Caesar* oldukça kapsamlı ve koordineli bir şekilde *auxilia*yı kullandı. Birçok asker, Batı'da İspanya, Fransa, Almanya ve Avusturya'dan, Doğu'da Asya'daki Greek şehirlerinden ve Makedonya'dan orduya alındı. Bu yapılırken o bölgelerin insanların doğdukları toprakları ve ailelerini daha iyi savunacakları düşüncesi, o insanların askere alınmasında önemli bir yere sahipti. Bu bölgelerden asker alma işi lejyonların sevk ve idare, intikal ve rütbeli askerlerin atanma problemlerini azalttı. Bu durum, askerler içinde evlerinin yakınlarında askerlik hizmeti yapmalarından dolayı kolayca kabul edilebilirdi¹⁵⁴. İç Savaş'ı müteakip *auxilia*'nın bir kısmı silahsızlandırılırken bir kısmı ise görevde kalmaya devam etti.

Roma Tarihini "İmparatorluk" diye adlandırılan devir, Augustus ile başlamaktadır¹⁵⁵. Augustus dönemi öncesi de lejyonlar bir çok başarı kazanmıştı. Ama lejyonların daha da başarılı olmalarına yol açan faktörlerden belki de en önemlisi, cephe gerisinde de kurumsal bir destek biriminin oluşturulmasıydı. Augustus dönemine kadar bazen savaşlarda ölen asker sayısından daha fazlası, yaralı halde kurtulmasına rağmen yeterli tedavi alamadıklarından dolayı ölmüştü¹⁵⁶. Tacitus, *Sutrium* savaşında böylesi durumun yaşandığını ileri sürer¹⁵⁷. Augustus bu türden felaketlerin yaşanmaması için *medicii* (Sıhhiyeci) birlikleri oluşturup,

¹⁵³ Şenol Yurdakul, "Roma Askeri sistemi (M. Ö. 753 - M. S. 476)", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eski Çağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2013, s. 145.

¹⁵⁴ M. Bülent Şenocak, "Roma Ordusunda Lojistik", *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Dalı, Konya, 2007, s. 13.

¹⁵⁵ Yamanlar, s. 200.

¹⁵⁶ Eugene Hugh Byrne, "Medicine in the Roman Army", *The Classical Journal*, Vol. 5 No. 6 (Apr. , 1910), Published by The Classical Association of the Middle West and South, Inc. ss. 268-270.

¹⁵⁷ Tacitus, II. 47, 12.

garnizon içerisinde bu hizmeti vermek için kalıcı *valetudinarium*'lar (Bugünkü hastane) inşa ettirdi. Augustus'un hükümranlığı sürecinde ordu organizasyonu o kadar oturmuştu ki¹⁵⁸ Roma'yı gerçek bir orduya kavuşturan kişinin Augustus olduğu kabul edilir. Cumhuriyet ordusu, her yıl savaş mevsiminde toplanmakta ve sefer sonunda ise dağılmaktaydı. İÖ 90 gibi geç bir tarihte bile, Roma birçok durumda sadece altı lejyonu yeterli görmüştü. İleriki yıllarda sınırların giderek genişlemesi, lejyonların normalde bir yıl olan bekleme sürelerinin de artmasına sebep oldu. Caesar'ın İÖ 50'lerdeki Gallia seferinde, bu süre sekiz yıla kadar çıkmıştır. Savaş ve çatışmaların her zaman görüldüğü sorunlu eyaletlerde, askeri gücün sürekli olarak hazır bulunması ihtiyacı hasıl olmuştu. Buna rağmen, ordudaki görev süresi biten askerlerin çiftliklerine dönmesi, çiftlikleri olmayanlara da devletin toprak vermesi halen yürürlükte olan uygulamaydı. Dolayısıyla, İÖ 30 yılında *Octavianus*'un *Actium*'da *Marcus Antonius*'u mağlup etmesinin ardından, emrindeki altmış lejyonu dağıtması beklenirdi. Bunun yerine, Augustus lejyonlardan yarıdan fazlasını dağıttı; fakat geriye kalan 28 lejyon hâlen onun komutası altındaydı. Augustus'un saltanatının büyük kısmı boyunca lejyonların üçte ikisine ihtiyaç duyulmadı ve hiçbir zaman lejyonların yarısından fazlasına aynı anda gerek duyulmadı. Ama buna rağmen, tam teçhizatlı yüz bin askere maaş bağlanarak savaşa hazır bekletildi. Bunlara ilaveten, atlılar ve hafif piyadelerden meydana gelen yaklaşık yüz elli bin kişilik yardımcı birlikler (*auxilia*) de ordunun önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. Lejyonlar gibi bu birlikler de Augustus döneminde kalıcı hale getirildiler. Böylece, Flavius'ların yaptığı değişiklikler öncesinde imparatorluk, iki yüz elli bin kişilik ücretli bir orduya kavuşmuştur. İlk iki yüzyıl içinde asker sayısında küçük değişiklikler oldu. Ancak kriter olarak, Augustus'un öldüğü sırada görevde bulunan 25 lejyon standart sayı olarak kaldı¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Byrne, s. 270.

¹⁵⁹ Y. Gürkan Engin, "Anadolu'da Roma Hakimiyeti: İsyanlar, Tepkiler ve Huzursuzluklar. Asia Eyaletinin Kuruluşundan (M.Ö. 129) Iustinianus Döneminin (565) Sonuna Kadar", *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 477.

4. 2. Auxilia Organizasyonu

Auxilia birlikleri lejyonlara paralel olarak Cohort düzeninde ve piyade halindeydi. İlk başlarda altı bölüğe ayrılmış beş yüz kişilik bir askeri birlikti ve *quingeneria* olarak adlandırılırdı¹⁶⁰. 1. yüzyılda Flaviuslar döneminde, bu askeri grup bin kişilik on cohorta çıkarıldı. Aynı zamanda hem atlı hem de piyade olan *cohorts equitatae* de mevcuttu. Süvariler *alea* olarak adlandırılırdı. Auxilialar kendi yaşadıkları bölgenin adıyla da anılırdı.

Auxilia birlikleri barış içerisinde yaşamaları karşılığında belli kabilelerden toplanırdı ve belirli bir süre hizmet karşılığında Roma vatandaşı olacak olan kabile lideri tarafından yönetilirdi. Daimi olarak askere alınan Auxilialar ise Tribünler tarafından komuta edilirdi. Flaviuslar dönemiyle Auxiliaların komutası reforme edildi. Artık equestrianlardan gelen prefectler, auxilia birliklerini komuta etmeye başladı. Öteki taraftan sayıca çok olan *cohorts millitariaeler* ise lejyonlardaki benzer statüde tribünler tarafından komuta edilirdi.

Süvari sınıfından bahsedilecek olunursa Roma'nın ilk zamanında soylu sınıfında üç yüz kişilik bir askeri birlikti. İÖ 6. yüzyılın sonunda toplumun en elit sınıfından gelen on sekiz centuriadan oluşan *equites* vardı. Erken Cumhuriyet döneminde altı yüz kişilik süvari gücü bin sekiz yüze ulaşmış ve bunların atları kamudan sağlanmaya başlamıştı. İÖ 2. yüzyılda on yıl boyunca yine en elit kesim süvari sınıfını oluşturmaya devam etti¹⁶¹.

İÖ 1. yüzyıl itibariyle lejyon süvarileri gözden kaybolurken bunların yerini kendi şefleri ya da Roma komutanları (praefecti equitum) tarafından komuta edilen yabancı atlı birlikleri aldı. İmparatorluk süvarileri ise bilhassa Romalı equestrian prefectler tarafından komuta edilmekteydi. Süvariler *alae* adında beş yüz kişilik birliklere ayrılmıştı¹⁶². Flavian döneminde bu birlikler *alea millitariae* adıyla bin kişiye çıkarıldı. Her bir *alae* birliği on altı ya da 24 *turmae*ye ayrılmış, ve her bir *turmae* bir *decurio* tarafından komuta edilmekteydi. *Decurio* 'nun hemen altında ona yardımcı olacak *duplicarius* (lejyon birliğindeki *optio*'ya benzer) ve *sesquiplicarius*

¹⁶⁰Organization of the Roman Army, <http://www.thethdimension.org/Reactions-Solutions/rthdimensionmain/welcome/ancient-rome-main-page/roman-army/organization-of-the-roman-army/#auxilia>

¹⁶¹ Adkins, s. 71.

¹⁶² "Alae Sociorum", bunlardan farklıydı zira piyade birlikleri de bünyesinde barındırıyordu.

(lejyon birliğindeki *tesserarius*'a benzer) bulunurdu. Bunların haricinde atlardan sorumlu *curator* ve bayrak taşıyan *imaginifer* yer alırdı¹⁶³.

İlk başta sayıları oldukça kısıtlı olan auxilia zamanla Roma'nın düzenli sahra birliklerinin beşte üçü bir büyüklüğe ulaşmayı başarmıştır. Esasen önceleri tıpkı lejyonerler gibi mevcutları askere alınanlardan ziyade gönüllülerden oluşmaktaydı. Akabinde durumları yasal bir hal almış ve yirmi beş yıl orduya hizmet veren her bir auxilia askeri tam Roma vatandaşı olurken hizmetlerine karşılık talebi üzerine ya toplu bir ikramiye ya da kullanmak üzere bir arazi mülkiyeti verilirdi. Auxilia birlikleri, romanizasyon ve eyaletlerin tek bir imparatorluk altında birleştirilmesi işlemi için genellikle askere alındıkları eyaletten farklı bir eyalete konuşlandırılırdı.

¹⁶³ Adkins, s. 70-71.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Anadolu'da Roma Lejyonları

5. 1. Roma Lejyonlarında Anadolu'dan Toplanan Askerler

Lejyon karargahlarının fethedilen topraklarda kalıcı hale gelmesi, lejyonerlerin Roma yasasına rağmen bölge kadınlarıyla evlenmelerine ve bu evlilikten doğan erkek çocuklarının da lejyoner olmalarına yol açtı. Bu şekilde lejyoner olanların doğum yeri yazıtlarında *castris* (karargah) olarak verildi. Başka bir ifadeyle onlar doğum yeri olarak Roma vatandaşlığı hakkına sahip bir yerleşmeyi göstermedikleri halde lejyoner olmuşlardı¹⁶⁴. Artık lejyoner olmak için Romalı olma zorunluluğu İmparatorluk dönemiyle bereber sahada işlerliğini yitirmişti.

Roma ordusunda Anadolu'dan ikame edilen lejyonerler çoğunlukla İS 1. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmaya başlamıştır. Lejyoner olmak için Romalı olma zorunluluğu Hadrianus Döneminden itibaren tamamen önemini yitirdi. Traianus'un genişleme politikasını terk ederek birlikleri yeniden eski sınırları içine çeken Hadrianus, lejyonlarının eksiklerinin yerel kaynaklardan sağlanmasıyla en azından ordu birlikleri giderlerinin getireceği yükten kurtulmayı hedeflemişti. Sonraki imparatorlar zamanında, özellikle eyalet doğumlu imparatorlar zamanında eyaletlere karşı ön yargı büyük oranda kırıldı ve İS II. yüzyıl sonlarında eyaletler uygulamada İtalya ile tamamen eşit konuma geldiler. Bu tarihte lejyonlar ile Yardımcı Birlikler (Auxilia) arasındaki ayırım da önemini yitirmişti¹⁶⁵. Köleler dışında imparatorluk sınırları içerisindeki herkese vatandaşlık hakkı tanıyan *Caracalla*'nın fermanın (constitutio Antoninio) İS 212 yılında yayınlanmasıyla, lejyonerlik anlamında zaten işlevsiz durumda bulunan vatandaşlık koşulu resmen ortadan kalktı. Artık yalnızca İtalya'daki Roma vatandaşları ile *coloniae* (koloniler) ve *municipiumlar* için yasal hak olan lejyonerliğe, İmparatorluk sınırları içerisindeki eyaletlerin tamamı yasal anlamda da liyakatliydi¹⁶⁶.

Roma lejyonlarına asker veren Anadolu'nun ilk kentleri, Augustus tarafından kurulmuş olan Galatya Eyaleti sınırları içerisinde bulunan kentlerdi. Galatya Eyaleti'nden asker kaydetmiş olan ilk iki Roma lejyonlarından birisi daha sonra

¹⁶⁴ Parker, s. 237.

¹⁶⁵ Parker, s. 171.

¹⁶⁶ Kaya, s. 89.

kaynağına atfen aldığı *cognomell* ile yani *Deiotarialla* adıyla anılacak olan XXII numaralı lejyondur. Bu lejyonun *Castris'i* (karargahı) Mısır'daydı¹⁶⁷. Legio XXII Deiotariana, adından da anlaşılacağı üzere Galatya Kral'ı Deiotaros'un askerlerinden kurulmuş veya en azından bu lejyonun çekirdeği ve ekseriyeti, kralın Roma lejyonları tarzında eğitip donattığı iki lejyonluk ordusundan oluşturulmuştu. Bu ordu İÖ 40/39' da Deiotaros'un ölümünden¹⁶⁸ sonra Galatya Kral'ı Amyntas'ın emrinde Pisidia ve İsauria bölgesinde yaşayan Homanadlara karşı savaştı. Strabon'a göre buralar tam bir haydut yatağıydı¹⁶⁹. Amyntas zapt edilemez olarak zannedilen Homanadların ülkesine de girdi ve kendisini daha birçok yerlerin hakimi olarak kabul ettirdi ve hatta Homanad tiranı da öldürdü¹⁷⁰. Amyntas, öldürdüğü tiranın karısının bir hilesi sonucunda yakalandı ve öldürüldü¹⁷¹. Augustus, Amyntas'ın ölmeden önce hazırlamış olduğu vasiyetnameyi yerine getirerek Galatya Krallığı'nı ilhak edip Galatia Eyaleti'ni kurdu. Neden Mısır'a gönderildiklerine gelince sahipsiz kalan Deiotaros'un ordusuna, tıpkı kralın ülkesinin mirasçısı olduğu gibi, Galatya Eyaleti'nin ilk valisi *M. Lollius* tarafından Augustus adına el koyuldu. Yani Deiotaros tarafından kurulmuş olan bu ordu, en azından ekseriyeti, Yardımcı Birlikler olarak değil Roma lejyonu olarak Roma ordusuna dahil edilecekti. Nitekim usta legio olarak Galatya Eyaleti'nin valisinin emrinde dinsel arıtıma tabi kılınan Deiotaros'un ordusu, daha sonra isimsiz olarak Mısır'a gönderildi. Dolayısıyla Mısır'a giden bu birlik askerleri bir Roma valisi tarafından toplanmamış organize durumdaki askerler olarak Roma lejyonuna dönüştürülmüştü. Anadolu kökenli askerlerden kurulan yeni lejyon şimdi *Legio XXII. Cyrenaica* olmuştur.

Askerlerini Anadolu'nun yerel halklarından tedarik eden diğer bir lejyon ise, Roma'nın VII numaralı lejyonuydu. Her iki lejyonun Anadolu'yu asker kaynağı olarak kullanmış olduğuna ilişkin belgeleri yazıtlar oluşturmaktadır. Bu yazıtlar hem Anadolu'da hem de lejyon karargahının bulunduğu eyaletlerde keşfedildiler¹⁷². İç Savaş'ta *Sextus Pompeius*'a karşı savaşmış olan VII numaralı lejyon, öyle görülüyor ki İÖ 25 yılında, Galatia Eyaleti'nin ilk valisi *Lollius* ile birlikte Anadolu'ya gelmişti.

¹⁶⁷ Parker, s. 89.

¹⁶⁸ Kevser Taşdöner, "Anadolu'nun Galat Kökenli Kralları: Amyntas ve Sonrası", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 53, Winter II 2016, s. 307.

¹⁶⁹ Strabon, XII. 6, s. 66.

¹⁷⁰ Taşdöner, s. 307.

¹⁷¹ Strabon, XII. 6, s. 67. ve Taşdöner, s. 307

¹⁷² Kaya, s. 90.

Ikonionlu (Konya) bir veteranın bu valinin adını (*M. Lollius M. f*) taşıyor olması tarihlerme konusundaki bu öneriyi yani Legio VII'nin İÖ 25 yılında Anadolu'ya gelmiş olabileceğini doğrulamak konusunda uygun bir delildir. Anadolu'da, *Antiokheia* (Yalvaç) civarında olması gereken karargahında İÖ 13 yılına kadar kalan lejyon sonraki iki yıl içinde Makedonya'ya döndü ve orada Thraklara karşı savaştı. İS 42 yılındaki isyanlarda, imparatora sadakati dolayısıyla Legio *V/IClaudia Pia Fidelis* adlarını alan lejyon, İS 60'lı yılların sonunda *Moesia'* daydı¹⁷³. Legio VII'ye Anadolu'dan ilk asker kayıtları, onun Anadolu'da bulunmuş olduğu yıllarda gerçekleşti. Fakat lejyon Anadolu'dan ayrıldıktan sonra da Anadolu'yu asker kaynağı olarak kullanmaya devam etti. Yazıtlar bu lejyonda hizmet eden askerlerin doğum yerlerini vermiştir. Buna göre Legio VII'ye asker sağlamış olan yerleşim birimleri şunlardır. *Pessinus* (Balhisar), *Komama* (Şerefönü), *Milyas* (Söğüt), *Ikonion* (Konya), *Laranda* (Karaman), *Amblada* (Asar Tepe), *Ninika* (Mut), *Isinda* (Yazır Köyü), *Kormasa*, *Apollonia* (Uluborlu), *Kestros* (Gazipaşa ilçesi Macarköy), *Sebaste* (Dağlık Kilikya'da), *Phazemon* (Merzifon), *Sebastopolis* (Sulusaray) ve *Klistina* (yeri tam olarak bilinmiyor). Legio VII'de hizmet eden Pessinus'lu askerlerin sayısı dört, Komamalı askerlerin sayı üç, Milyaslıların sayısı iki, diğerlerinin bireridir. Legio VII'ye kaydedilen Anadolulu askerlerin ekseriyeti, askeri hizmetlerini tamamladıktan sonra vatanlarına dönerlerken, kimileri lejyon karargahının bulunduğu ülkede kaldılar. Bunlardan birisi Laranda'dan (Karaman) diğerleri Pessinus, Isaura, Amaseia'dandı¹⁷⁴.

Roma lejyonlarına Anadolu'dan asker kaydetme uygulaması Iulius Claudius sülalesi imparatorlarının sonuncusu olan Nero Döneminde de devam etti. Ancak Anadolu kentlerinden asker kaydeden Roma lejyonları bu askerleri kaydederlerken Roma Anadolu'sunun doğu sınırındaydılar. Onların burada bulunma nedeni *Nero* döneminde patlak veren Armenia Savaşı'dır. Deneyimli bir senator olan *Domitius Corbulo* Armenia Savaşı'nda Roma ordularının komutanı olarak atandı. Aynı zamanda O, Anadolu'nun zaten büyük olan iki eyaleti'nin, yani Galatya ve Kappadokia eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olan bir büyük eyaletin (Galatya-Kappadokya Eyaleti) valisi olarak atanmıştı. Böylece, Pontos bölgesini de bu eyalete ekleyen *Domitius Corbulo'ya* Anadolu'nun çok büyük bir kesiminden

¹⁷³ Parker, s. 148.

¹⁷⁴ Kaya, s. 93.

asker toplama olanağı verilmiş oluyordu. *Domitius Corbulo*'nun emrine tahsis edilen ilk lejyonlar, imparator Nero'nun emriyle Syria Eyaleti'nden temin edilen *Ferrata* adlı VI. Lejyon ile *Galliea* adlı III. Lejyondur. *Domitius Corbulo*'nun Syria Eyaleti valisi *Quadratus*'tan Kilikya'da teslim almış olduğu her iki lejyonun askerleri yaşlı ve güçsüzdü. Bu nedenle *Corbulo* bu lejyonların yaşlı ve güçsüz lejyonerlerini terhis ederek onların yerlerini Anadolu'dan kaydettiği askerlerle doldurdu. Bu askerlerden birisi Pontus Galaticus' un metropolis'i olan *Amaseia*'dan (Amasya) kaydedilmişti. Bir başkası *Isauria* bölgesindedi. Bu asker, 27 yıl Roma lejyoneri olarak görev yaptıktan sonra terhis olup evine döndü. İÖ 55 yılından itibaren *Melitine* (Malatya) ve Armenia savaş bölgesine yakın asker kaydedildi. Lejyon ad ve numaralarını veren lejyoner veya veteran yazıtlarına göre Anadolu'dan en çok asker kaydetmiş olan Roma lejyonları şunlardı: *Legio IV Scythica*, *Legio XII Fulminata*, *Legio V Macedonica* ve *Legio XVI Flavia Firma*¹⁷⁵. Bu lejyonların haricinde belirli bir amaç için Anadolu'ya gelip burada hizmet veren ama daha sonra geldikleri yerlere dönen lejyonlar ise şunlardır: *Legio I & II. Adiutrix*, *Legio X*, *Legio VI. Victrix*, *Legio I. Armeniaca*, *Legio Isaura Sagittaria*, *Legio I. Italica*, *Legio I. Parthica*, *Legio Pontica*, *Legio VII. Augusta*, *Legio Flavia Felix*, *Legio XIV. Gemina*, *XV. Apollinaris* ve *XVIII. Cornelei Spinteri Lejyonu* idi. Bahsi geçen tüm bu lejyonlar hakkında daha detaylı bilgiler ileriki bölümlerde belirtilecektir.

5. 2. Anadolu'da Pozisyon Alan Roma Garnizonları

Fırat, Doğu Anadolu'nun yüksek dağlarından kaynağını aldıktan sonra hızla azalan eğimi takip ederek güneye akan bir nehirdir. Fırat Nehri, 2000 metre yükseklikten hızla 500 metre rakıma inerek büyük bir hız ve yüksek debi kazandığından bir askeri atı ile beraber yutabilecek büyük anafolar oluştururdu. Fırat Nehri, hızından dolayı zamanla sahip olduğu yatağı gittikçe daha derinleştirmiştir. Bu durum da nehrin geçişini *Samosta* (Adıyaman), *Zeugma* (G.antep), *Kargamış* gibi birkaç nokta dışında imkânsız hale getirmiştir. Fırat'ın kolaylıkla geçilebildiği yerler ise stratejik önemlerinden dolayı askeri, siyasi ve ticari toplanma alanları olmuştur¹⁷⁶.

İÖ I. yüzyılın başlarında bölgeye yerleşmeye başlayan Roma İmparatorluğu, sınırlarını Doğu'ya doğru genişletirken kaçınılmaz bir şekilde Parthlar ile karşı

¹⁷⁵ Kaya, s. 93-95.

¹⁷⁶ Parker, s. 126.

karşıya gelme durumunda kaldı¹⁷⁷. Bölgedeki ticari faaliyetleri kontrol altına alabilmek ve nehrin doğusundan yapılabilecek ani saldırıları önlemek için Fırat Nehri'nin önemli geçitlerinde askeri tedbirler almaya başlamıştır. Romalılar, Fırat Nehri çevresine ilk yerleşme sürecinde bölgeye büyük ordular yerleştiremediği için bölgede bulunan Armenia (Doğu Anadolu), Osroene (Urfa), Kommagene (Adıyaman), Edessa (Urfa), gibi krallıkları kendisine müttefik ederek bölgeye Parthların yerleşmesini engellemeye çalışmışlardır. İÖ 1. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Roma İmparatorluğu'nun Doğu politikasının temelini oluşturan, yerel krallıkları destekleyerek Parthların bölgeden uzak tutulması politikası, terk edilerek Fırat Nehri'nin önemli geçitleri olan Melitene (Malatya), Samosata, Zeugma kentlerine lejyonlar yerleştirilmiştir. Bu lejyonların kurulmasının temelinde Parthların Fırat Nehri'nin batısına ani saldırılar düzenlemesinin engellenmesi gelmekteyken bunun yanı sıra ticari yolları denetim altına almak, bölgeye yerleşmiş olan Roma vatandaşlarının güvenliğini sağlamak gibi sebepler bulunmuştur. İlk dönemde şehrin yanında kurulan çadır kamplarına yerleştirilen lejyonlar zamanla tahkimatlı yapılarla korunmuş ya da şehirler tahkimatlarla çevrilerek lejyonlar şehirlere yerleştirilmiştir¹⁷⁸.

5. 2. 1. XII. Fulminata (Paterna ve Antiqua) Lejyonu

XII. Fulminata lejyonu ilk defa İÖ 58 yılında Iulius Caesar tarafından toplanmıştır. Lejyon, Iulius Caesar'ın komutası altında pek çok sefer ve kuşatmaya katılmıştır. Bu lejyon Iulius Caesar'a İÖ 58-49 yıllarında Galya'da ve aynı şekilde İÖ 49 yılında İtalya'da hizmet etmiştir. Sonraki İÖ 48 yılında bu ordu, bu kez Pharsalus'ta idi. Fakat İÖ 45-46 yıllarında terhis edildi. Daha sonra İÖ 44-43 yıllarında Lepidus tarafından Doğu seferinde kullanılması maksadıyla kuruldu. Augustus döneminde Mısır'da ve Suriye'de kullanıldı¹⁷⁹. Legio Fulminata'nın anlamı Yıldırım Çakması'dır. Bu yüzden lejyonun amblemi "Yıldırım" idi. Legio Fulminata kelimesinin anlamı Yıldırım Çakması'dır¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Tacitus, s. 396.

¹⁷⁸ Yıldırım, s. 172.

¹⁷⁹ Adkins, s. 60.

¹⁸⁰ Mehmet Göksu, "Roma İmparatorluğunun Anadolu Lejyonları 1 – Genel Bakış", Erişim tarihi: 17 Kasım 2017, <https://geekyapar.com/konular/anadoludaki-roma-lejyonlari-genel-bakis/>

Doğu hudutlarını Fırat Nehri'ne doğru muhafaza eden askeri yolların merkezi XII. Legio Fulminata'nın daimi karargahı olan Melitene şehri idi¹⁸¹. XII. Fulminata lejyonu Armenia ve Parth topraklarına sefer düzenleyen Marcus Antonius emri altına verilmişti. Lejyon büyük umutlarla başlatılan bu seferden ağır kayıplar vererek geri dönmüştür. Lejyonun katıldığı bir diğer önemli sefer ise İS 58 – 63 yılları arasında Nero'nun emriyle Armenia ve Parth topraklarına ilerleyen *Gnaeus Domitius Corbulo*'nun uzun ve yıpratıcı seferi olmuştur. XII. Fulminata lejyonunun yaşadığı en büyük hezimet ise İS 66 yılında meydana gelmiştir. Yahudi bölgesinin yöneticisi olan *Gessius Florus*, emri altındaki iki lejyona ek olarak XII. Fulminata lejyonunun da gelmesini istemiştir. Gessius Florus, gelen lejyonun zayıf olduğunu ve iş göremeyeceğini düşündüğünden geri göndermiş ve dönüş yolunda Yahudi isyancıların saldırısına uğrayan XII. Fulminata lejyonu kartal sembolünü kaybetmiştir¹⁸². İS 70 yılında Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra XII. Fulminata lejyonu tekrardan Melitene (Malatya)'ye yerleştirilmiş ve Fırat Nehri'nin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiştir. Lejyon, İS 92 yılında İmparator Domitianus'un ve İS 114 yılında Traianus'un seferlerinde de görev almıştır¹⁸³.

Yahudi isyanından hemen sonra (İS 70 yılı civarında) Anadolu'ya gönderilen Legio XII. Fulminata Anadolu'da Melitene'de neredeyse üç yüzyıl civarında kalmış olmasına rağmen ele geçen buluntular oldukça azdır. Ayrıca buluntular yazıtlardan ibaret olup Fulminata'nın Anadolu'daki faaliyetleri hakkında da bilgi vermemekte, yazıtların tarihlendirilmesinden sadece Legio XII. Fulminata'nın varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Legio XII. Fulminata'ya bağlı birliklerin Phrygia Apameası'nda, Bakü'de ve Sukhumi'de bulunması da oldukça ilginçtir. Çünkü bahsedilen yerlere daha yakın bölgelerdeki birlikler tarafından asker gönderilmesi mümkün iken daha uzak bölgelerden askerlerin gönderilmesi nedeniyle bildiğimizden daha farklı amaçlar güdülmüş olabilir¹⁸⁴.

¹⁸¹ Ramsay, s. 56.

¹⁸² Parker, s. 110.

¹⁸³ Yıldırım, s. 172.

¹⁸⁴ Mehmet Bülent Şenocak, "Anadoluda Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri", *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014, s. 73.

5.2.2. Legio Flavia Firma XVI

XVI. Flavia Firma lejyonu Roma İmparatoru Vespasianus tarafından İS 70 yılında kurulmuştur. *Flavia*, Vespasianus tarafında yeniden kurulduğunu ifade ederken; *Firma* sadık anlamına gelmekteydi. Lejyon XVI. Gallica lejyonunun Batavi isyanında gösterdiği cesaretsizlik ve emre uymadan geri çekilme nedeniyle aldığı *decimation*¹⁸⁵ cezasıyla dağıtılması üzerine bu lejyondan artakalan askerlerin bir araya toplanmasıyla oluşturulmuştur¹⁸⁶.

Vespasianus döneminde Armenia Krallığı bir taraftan Roma'nın tahakkümünden kurtulmaya çalışmışken diğer taraftan da Parth soylularıyla görüşerek çıkabilecek bir ayaklanma için destek aramıştır. Parth Hanedanı ise Armenia topraklarını ele geçirmek için Roma'nın zayıf anını kollamıştır. Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırının içinde bulunduğu bu karışık duruma karşın yeni tedbirler almak isteyen Vespasianus, yeni kurulan XVI. Flavia Firma lejyonunu Satala'ya yerleştirmiştir. Lejyonun en önemli görevi Armenia Krallığı'nın güvenliğini sağlamak olsa da Roma İmparatorluğu'nun en doğudaki ticari ve askeri yol güzergâhı olan *Trapezus* (Trabzon), *Satala*, Melitene (Malatya), Samosata (Samsat), Zeugma ve Antiochia (Antakya) yolunun denetimini de sağlamıştır.

XVI. Flavia Firma lejyonu, en önemli mücadelelerinden birini İS 114 – 117 yılları arasında Parth topraklarına ilerleyen Traianus ile birlikte katıldığı sefer esnasında vermiştir. *Ktesiphon* (Orta Irak)'a kadar uzanan sefer Parthların gücünü kırmış ve *Adiabene* ve *Edessa* Krallıkları Roma'ya bağlanarak eyalet haline dönüştürülmüştür. Traianus'un seferi Roma'nın savunma hattını daha doğuya kaydırmıştır. Roma İmparatorluğu'nun elde ettiği bu ilerleme uzun süreli olmamış ve Hadrianus döneminde Fırat'ın doğusundaki toprakların sürekli elde tutulamayacağı gerekçesiyle Fırat Nehri'nin batısına geri çekilmiştir. Sınırların değişmesi ise beraberinde lejyonların da yer değiştirmesini getirmiş ve XVI. Flavia Firma lejyonu Satala'dan

¹⁸⁵ Cezaların içinde en ağırı, en insafsızı, en acımasızı. Savaş esnasında isyan eden veya görev yerini terk eden ya da emirlere uymayan askerlerin ait olduğu Cohors'un (Tabur) tamamına verilen cezadır. Ceza verilen birlik, hiç bir ayırım gözetilmeden, suçlu-suçsuz bakılmadan, ister binbaşı, yüzbaşı olsun ya da sıradan bir lejyoner, iltimas geçilmeden onarlı gruplara ayrılır, ölümüne bir kuraya tabi tutulurdu. En nihayetinde taburdaki her 10 askerden 1'i, kurayı kazanan diğer 9 silah arkadaşı tarafından taşlanarak ve sopa ile dövülerek katledilirdi. Sağ kalan askerler ise zahire istihkakı olarak buğday yerine arpa alıyor ve Roma ordugahının dışında kölelerle birlikte uyumak zorunda bırakılıyorlardı. Decimatio, the most severe punishment in Roman Army, Erişim tarihi, 17 Kasım 2017, <http://www.romeacrosseurope.com/?p=7094#sthash.fCGbKzV1.dpbs>

¹⁸⁶ Adkins, s. 61.

Samosata'ya taşınmıştır. Böylece lejyon Roma ve Partlar arasında sınır olan Fırat Nehri'nin geçişlerini kontrol etmek ve Parth saldırılarını engellemekle görevlendirilmiştir¹⁸⁷.

5. 2. 3. Legio Scythica IV.

Bu lejyon muhtemelen İÖ 30 yılında Triumvir Antonius tarafından kuruldu¹⁸⁸. İÖ 30 yılından itibaren Makedonya'da ve bir süre sonra da Moesia'da¹⁸⁹ kullanıldı. Scythica ünvanı İÖ 29-27 yıllarında muhtemelen Crassus'un komutasına Güneydoğu Avrupa'da yaşayan iskitler (Scythians) üzerine gerçekleştirmiş oldukça başarılı savaşlar neticesinde almıştır. Augustus tarafından yeniden kurulduğunu bir göstergesi için amblem olarak "Oğlak" kullanırdı¹⁹⁰, zira Augustus'un antik çağdaki doğum ayının burç karşılığı oğlak olarak kabul edilmekteydi¹⁹¹.

Tiberius'un emri altında Orta Tuna bölgesinde yaşayan Illyriyalı ve Pannonialı kabilelerin itaat altına alınmasında savaşmışlardır. İmparator Claudius'un yerine geçen Nero'nun danışmanları Armenia'ya müdahalede bulunmasını aksi halde Parthların nüfuz kazanacağını ve Roma'nın bölge dışına itileceği uyarısında bulununca General Corbulo Suriye'ye gönderilerek savaş hazırlıklarına başlanmıştır. Nero, General Corbulo ile beraber göndermiş olduğu III. Gallica, VI. Ferrata ve X. Fretensis lejyonlarına ek olarak IV. Scythica lejyonunu da görevlendirmişti. Parker, Tacitus'dan edindiği bilgilere göre bir ilave destek birliği olarak IV. Scytica'nın İS 55 ile 62 yılları arasında Germania'dan değil Moesia'dan Syria'ya gönderildiğini belirtmiş, İS 62 yılında Syria'ya geldiğini ifade etmiştir¹⁹². Legio IV. Scythica'nın Germania'dan gelmediğini vurgulamak için de Germania'da Legio IV. Scythica'nın varlığını belgeleyecek herhangi bir buluntunun olmadığını belirtmiştir¹⁹³. Corbulo düzenlediği seferle büyük bir zafer kazandıktan sonra bölgede kalmaya devam etmiş ve doğudaki lejyonları yeniden düzenlemiştir. Corbulo'nun emri altında IV. Scythica

¹⁸⁷ Yıldırım, s. 173.

¹⁸⁸ <http://www.livius.org/articles/legion/legio-iiii-scythica/>

¹⁸⁹ Tuna Nehri'nin güneyinde bir Roma Eyaleti. Legio III Scythica, Erişim tarihi 17 Kasım 2017, from <http://www.livius.org/articles/legion/legio-iiii-scythica/>

¹⁹⁰ Adkins, s. 59.

¹⁹¹ Augustus, Roman Emperor, Erişim tarihi: https://www.astro.com/astro-databank/Augustus,_Roman_Emperor

¹⁹² Parker, s. 135, Tacitus, XV. 5, 6, 26.

¹⁹³ Parker, ss. 135-138.

lejyonu en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır¹⁹⁴. IV. Scythica lejyonu 62 yılında dönemin en parlak generallerinden olan *Lucius Caesennius Paetus*'un komutası altında yeni bir Parth seferine katılmıştır. Paetus iyi bir komutan olmasına rağmen bölgeyi iyi tanımaması, yanına yeteri kadar büyük bir askeri gücü almaması ve ağır kış şartlarının ordunun ilerleyişini güçleştirmesinden dolayı Parthların ani saldırılarına maruz kalarak ordudan kurtarabildikleriyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Lejyon aldığı büyük yenilginin utancı içinde Fırat Nehri'nin batısında bulunan Zeugma kentine geri çekilmiştir. İS 66 yılında kente yerleşen lejyon, 3. yüzyıla kadar kentte kalarak hem kentin muhafazası görevini üstlenmiş hem de Doğu'ya düzenlenecek seferlere katılmıştır. IV. Scythica lejyonu İS 70 yılında çıkan Birinci Yahudi İsyanı'nda da görev almış¹⁹⁵, fakat başarı sağlayamadığı gibi büyük kayıplar da vermiştir. Yine de lejyon İS 132 – 136 yıllarında çıkan bir başka Yahudi isyanında görevlendirilmiştir. Zeugma'ya yerleşen IV. Scythica lejyonu, İS 1. yüzyıldan sonraki tüm Parth seferlerine katılmıştır. İS 114 – 117 yılları arasındaki Traianus'un ve İS 161 ve 166 yıllarındaki *Lucius Verus* seferlerinde büyük kahramanlıklar göstermiştir. IV. Scythica lejyonu Septimius Severus'un seferi esnasında Ctesiphon kadar ilerlemiştir¹⁹⁶.

İS 55 yılı civarında Anadolu'ya gelen ve yaklaşık 250 yıl burada kalan Legio IV. Scythica sürekli olarak Anadolu'da özellikle de Fırat Nehri havzasında konuşlanmış, sadece kendisine verilen bazı görevleri yerine getirmek amacıyla daimi garnizonundan ayrılmış ve görev bitiminde tekrar geriye dönmüştür.

5. 2. 4. Legio I Adiutrix

Legio I Adiutrix, İmparator Neron tarafından İS 68 yılında İtalya'nın Misenum kentinde deniz askerleri arasından seçilen Roma vatandaşı olmayanlardan kurulmuş bir lejyondur¹⁹⁷. Aynı zamanda *Pia fidelis* adı ile de bilinmekteydi¹⁹⁸. Legio I Adiutrix, kuruluşundan itibaren Avrupa'da konuşlanmış ve Anadolu'yu Parth savaşları için geçiş noktası olarak kullanmıştır. Avrupa'dan Mezopotamya Eyaleti'ne çeşitli dönemlerde yapılan savaşlarda gelmiş ve yine tekrar Avrupa'ya dönmüştür.

¹⁹⁴ Tacitus, XV. 5, 6, 26.

¹⁹⁵ Parker, s. 149.

¹⁹⁶ Yıldırım, s. 173.

¹⁹⁷ Parker, s. 100.

¹⁹⁸ Adkins, s. 58.

Adiutrix kelimesi destekleyici anlamındadır. Lejyon isminin yanına İS 102 yılında Pia Fidelis (sadık ve vefakâr) ünvanı da verilmiş ve lejyon Legio I Adiutrix Pia Fidelis olarak da anılmıştır. Legio I Adiutrix'in bilinen lejyon sembolü "Oğlak"tır¹⁹⁹.

Legio I Adiutrix sürekli olarak Avrupa'da konuşlanmış olmasına rağmen zaman zaman Parth savaşları için Mezopotamya eyaletine gelmiştir. Her savaşın bitiminde Avrupa'ya dönmüş olmasına karşın Zeugma'da ele geçen buluntular ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ele geçen mezar stellerinden Legio I Adiutrix'in Anadolu'da çeşitli yerlere kendisine bağlı Cohors'ları görev amacıyla göndermiş olduğu anlaşılmaktadır. Legio I Adiutrix'in Anadolu'da belirli bir süre konuşlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Fakat şu anda eldeki arkeolojik buluntularla ve Legio I Adiutrix'in Roma'nın diğer eyaletlerindeki safahatı incelendiğinde Legio I Adiutrix'in Anadolu'da (Zeugma hariç) konuşlandığı düşüncesi yazıtlardan dolayı oluşmakla birlikte, yazıtlardan elde edilen bilgiler bu durumu tam olarak desteklememektedir. Ele geçen tuğlalar üzerinde Legio I Adiutrix'in isminin kısaltma olarak yer alması lejyonun Zeugma'da konuşlandığını kanıtlamaktadır, fakat lejyonun ne kadar süreyle konuşlandığı bilinmemektedir²⁰⁰.

5. 2. 5. Armenia ile mücadeleler: Legio X, 6. Victrix, Legio I Armeniaca

Tacitus'a göre Armenia bölgesindeki güç dengeleri arasında nötr durumda olan bir bölgeydi. Roma sınırının doğuda genişlemesi daha önce birkaç defa uzaktan irtibat kurdukları Parthlar ile doğrudan sınır olmaları realitesini kendiliğinden getirdi. Pompeius, bu tarafsızlığı göz ardı ederek lejyonlarıyla *Corduane* (Yukarı Dicle) üzerine yürüdü. Buradaki Ermeni ve Parth unsurlarını çıkardı. Bu girişim, Pompeius'un ülke sınırlarını doğal sınır olan Fırat nehrinin ötesine kaydırma teşebüsüyüdü. Daha önceleri Mithridates savaşında destekledikleri Romalıların bu girişimi ve Parth kralının kızı ve eniştesinin alıkonulması üzerine Parthlar artık Romalıların ezeli düşmanı haline geldi²⁰¹. Bu İÖ 53 yılında Syria Eyaleti'ne vali olarak atanan Crassus, aynı yılda bugünkü Harran dolaylarında gerçekleşen Karrhai Savaşı'nda Parthlara hazin bir şekilde kaybetti ve yaşamını yitirdi. Roma ordusunun sancağı Parthların eline geçmiş, Doğu politikasında etkin olduğu Armenia Krallığı da

¹⁹⁹ Şenocak, s. 39 ve Parker, s. 102.

²⁰⁰ Şenocak, s. 40.

²⁰¹ Tacitus, s. 397.

Roma nüfusundan çıkmıştı²⁰². Tacitus'a göre toplam yedi lejyondan oluşan tüm Roma lejyonerleri arasından sadece on bini hayatta kalabilmişti²⁰³.

Anadolu'da Roma hakimiyetinin tam anlamda tesisi için imparatorluğun doğu sınırlarını genişletmesi elzem bir hal almıştı. Bu amacı gerçekleştirme çabalarından biri olarak, General Corbulo Galatya ve Kappadokya valisi olarak İS 54'te vali olarak göreve başladı. Tacitus'a göre Genral Corbulo “*yaşlı ve ihtiyatlı bir generaldi*”. Genral Corbulo Doğu'ya ayak bastığında kendisiyle beraber sivil ve askeri yönetimi altındakilere karşı uyguladığı acımasız yöntemlerinin ünü ile gelmişti. Kendisine verilen görevin tesisi için hızla bölgede Auxilia askerleri toplamaya başladı²⁰⁴. Armenia bölgesinin hakimiyet altına alınması için oluşturulacak askeri gücün omurgasını oluşturacak askerler için Suriye'de bulunan 6. Victrix ve Legio X lejyonlarının komutasını aldı²⁰⁵. Önceki vali Piso dönemi boyunca bu lejyonlar işlevini yitirmiş ve disiplinsiz bir halde bölgede varlığını sürdürmüştü. Legio X'daki bazı askerler kask ve kalkanlarını bile satmıştı. General Corbulo her iki lejyondaki hasta ve zayıf olan askerleri elledi. Kış geldiğinde 6. Victrix ve Legio X lejyonlarını Kappadokya dağlarının içlerine kadar sürdü ve bahar ayına kadar burada derme çatma çadırlarda kaldılar. Firari askerler yakalandıklarında eskiden olduğu gibi ikinci bir şans vermek yerine derhal idam edildi. Firar oranı büyük bir hızla düştü. General Corbulo, bu zor koşullardaki askerlerin yaşadığı bütün zorlukları kendisi de hiçbir imtiyaz göstermeden bilfiil yaşadı. Tıpkı askerleri gibi yürüdü, yedi ve konakladı. Bu bağlamda askerlerine model olmuştu. Genral Corbulo, bu iki lejyonu savaşa hazır hale getirebilmek için tam dört yıl büyük uğraş gösterdi. İÖ 58 yılı baharında Armenia saldırısını başlattı. Gerçekleştirilen saldırılarda Armenia başkenti Artaxata zaptedildi. Legio X şehre girdiğinde kaleyi savunan askerlerin tamamını kılıçtan geçirdi, asker olmayan siviller ise orduyu takip eden tüccarlara açık arttırma ile satıldı²⁰⁶.

Diocletianus (İS 284–305) döneminin öncesinde ve sonrasında Armenia üzerindeki Roma ve Parth mücadeleleri devam etmiş ve aynı zamanda doğudan

²⁰² Kevser Taşdöner, “Augustus Döneminde Armenia:Roma-Parth Hakimiyet Mücadelesi”, *Tarih araştırmaları Dergisi XXXIII / 56*, Ankara, 2014, s. 59.

²⁰³ Tacitus, s. 397.

²⁰⁴ Parker, s. 135.

²⁰⁵ Tacitus, XV. 26.

²⁰⁶ Stephen Dando Collins, “*Ceasar's Legions The Epic Saga of Julius Ceasar's Elite Tenth Legion and The Armies of Rome*”, John Wiley & Sons publications, New York, 2002, ss. 205-208, Tacitus, XI. 13-20, XV. 26, Parker, s. 136.

Kafkasya ve kuzeydoğudan Karadeniz üzerinden Goth saldırıları devam etmiştir. Diocletianus dönemine kadar Armenia bölgesinin savunulması, Kappadokya lejyonlarınca (özellikle Satala’da konuşlu bulunan Legio XV Apollinaris) yapılmıştır. Fakat Diocletianus bölgenin savunması için diğer lejyonların yanında Legio I Armeniaca’yı da kurmuştur. Lejyon, Armenia bölgesinde kurulduğundan bölge ismi ile anılan bir lejyondur. Legio I Armeniaca’nın bilinen bir lejyon sembolü yoktur.

Legio I Armeniaca’nın Anadolu’daki görevlerinden bahsedilecek olunursa Legio I Armeniaca, Kappadokya bölgesinde Claudiopolis’de (İS 300–363 yılları arasında konuşlanmış ve (İS 359–363 yılları arasındaki Roma-Parth savaşlarına katılmıştır. Legio I Armeniaca’nın kuruluşundan (Diocletianus döneminden) sonra, Doğu bölümü (İS 395 yılında yazılmış olan Notitia Dignitatum’da (Or. VII, 49205) *VII. Insigniaviri illustris magistri militum per Orientem* (Seçkin askerlerin oluşturduğu Doğu Birlikleri Komutanlığı) bölümünde *Sub dispositione viri illustris magistri militum per Orientem* (Bölge halkından oluşan ve askeri olarak düzenlenmiş doğu askeri komutanlığı)- Item pseudocomitatenses XI (Alay XI)- *Prima Armeniaca* (Armeniaca I) şeklinde yazılmıştır. Lejyon en erken (İS 395 yılına kadar ve belki de daha sonrasında da varlığını sürdürmeye devam etmiştir²⁰⁷.

5. 2. 6. Legio I Isaura Sagittaria

Lejyonun ne zaman kurulduğuna dair yazılı bir belge mevcut olmamasına rağmen, bu konu üzerine çalışanlar lejyonun kuruluşunu Probius Dönemi’ne (İS 276–282) verirler ve bunu “*Historia Augusta*”ya bağlarlar. Lejyonun bilinen herhangi bir simgesi yoktur. Dönemin tarihsel olayları incelendiğinde dönem, Akdeniz kıyılarının ve kıyılardan içerilere doğru dağlık bölgelerde haydutların arttığı asayiş problemlerinin olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla Roma’nın bu bölgelere müdahale etmesi de son derece normaldir. Fakat “*Historia Augusta*”da Probius’un bu bölgelerde Roma egemenliğini tekrar sağlamak için hangi lejyonları kullandığı belirtilmemiştir. Bu durum Isaura Bölgesi’nden askerlerin toplanarak lejyonların kurulduğu düşüncesini doğurmaktadır. Legio I Isaura Sagittaria’nın kuruluşunda olduğu gibi Anadolu’daki görevleriyle ilgili herhangi bir belge veya buluntu mevcut

²⁰⁷ Şenocak, s. 41.

değildir. Fakat Feld, bu lejyonun İmparator *Flavius Iulius Valens* zamanında (İS 365–366 yıllarında) Ancyra ve Caesaera’da bulunabileceğini ileri sürmüştür²⁰⁸.

5. 2. 7. Legio I Italica

Legio I Italica, İmparator Nero tarafından İS 66 yılında İtalya’da yerli İtalyalılardan oluşan bir lejyon olarak kurulmuştur²⁰⁹. İmparator Nero İS 58-63 yılları arasındaki Roma Parth savaşları sonrasında Amenialılara karşı yapacağı sefer amacıyla Büyük İskenderin falanks ordusu adıyla italikleri askere alarak bu askeri birliği oluşturdu. Bu askeri birliğin ilginç yönü ise her bir askerin boy ölçüsünün 180 cm olmasıydı²¹⁰. Amacı da doğuda, Kafkasya bölgesinden gelebilecek saldırılara karşı Roma İmparatorluğu’nun sınırlarını korumaktır. Legio I Italica’in bilinen lejyon sembolü Boar (Erkek Domuz) dur. Lejyon her ne kadar Kafkasya’dan gelecek Roma düşmanlarına karşı kurulmuş olsa da genel olarak Avrupa’da kalmış sadece doğuda yapılan Part savaşlarına katılmış ve savaş bitiminde tekrar Avrupa’ya geri dönmüştür. Legio I Italica’ya ait Zeugma’da ele geçen en önemli buluntu Legio I Italica’nın isminin üzerinde yazılı olduğu tuğladır. Legio I Italica damgalı tuğla, lejyonun Zeugma’da belki de kısa bir süre konuşlandığını ispatlamıştır²¹¹.

5. 2. 8. Legio I Parthica

İmparator Septimius Severus tarafından İS 196 yılında Parth Seferi için kurulmuş bir lejyondur. Kurulduktan sonra Mezopotamya’da Balad Sincar’da (Singara) konuşlandırılmış olabilir. Legio I Parthica’nın bilinen lejyon sembolü *Centaur*²¹² dur. Legio I Parthica’nın, Anadolu’da konuşlandırıldığını belirten en önemli kaynak Notitia Dignitatum’dur. Bu kaynağın Orient kısmı, XXXVI. bölümünde, Dux Mezopotamya Komutanlığı’nın emri altındaki askerî birlikler içerisinde 11. sırada Legio I Parthica’nın da adı geçmekte bu lejyonun Constantina’da (Viranşehir) konuşlandırıldığı anlaşılmaktadır. Notitia Dignitatum’un İS 380’lerde ya da daha geç

²⁰⁸ Şenocak, s. 42.

²⁰⁹ Parker, s. 98.

²¹⁰ Legio I Italica, Erişim tarihi 21 Şubat 2017, https://en.wikipedia.org/wiki/Legio_I_Italica ve Parker, s. 98.

²¹¹ Şenocak, ss. 43-45.

²¹² Centaur (Türkçe, Sentor) Sentorlar, Yunan mitolojisinde kısmen insan ve kısmen at görünümlü yaratıklardır. Yarı insan ve yarı bedenli düşsel varlıktır. Genellikle kaba ve kötü yaratıklar olarak bilinirler. Sentorun sureti görenlere çok farklı ve ürkütücü gelmektedir. Yunan mitolojisinde sentorlar savaşçı, savaş yetenekleri gelişmiş, güçlü yaratıklar olarak tasvir edilir. Greek Mythology, Erişim tarihi 17 Kasım 2017, <https://www.greekmythology.com/Myths/Creatures/Centaur/centaur.html>

yazıldığı göz önüne alındığında, Legio I Parthica'nın Anadolu'ya oldukça geç bir dönemde geldiği ve konuşlandırıldığı anlaşılmaktadır²¹³.

5. 2. 9. Legio Pontica

Diocletianus (İS 284–305) döneminin öncesinde ve sonrasında Armenia üzerindeki Roma ve Parth mücadeleleri, aynı zamanda doğuda Kafkasya ve Karadeniz üzerinden Goth saldırıları da devam etmiştir. Diocletianus Dönemine kadar Pontus bölgesinin savunulması Kappadokya lejyonlarınca (özellikle Satala'da konuşlu bulunan Legio XV Apollinaris tarafından) yapılmıştır. Fakat Diocletianus bölgenin savunması için ayrıca Legio I Pontica'yı kurmuştur. Parker "Julius Caesar ve Octavianus dönemlerinde Domitius Calvinus "*Legio Pontica*" isimli bir lejyon kurduğunu ileri sürer²¹⁴. Lejyon Pontus bölgesinde kurulduğundan bölge ismi ile anılan bir lejyondur. Legio I Pontica'nın bilinen lejyon sembolü yoktur. Legio I Pontica, Pontus bölgesinin merkezi konumundaki Trapezus'ta (Trabzon) sürekli olarak konuşlanmıştır. Fakat Kilikya ve Pamphlyla Bölgeleri'nde bulunan yazıtlardan anlaşıldığına göre, Legio I Pontica'nın zaman zaman bu bölgelere ya tüm bir lejyon olarak ya da bazı birlikler göndererek bu bölgelerdeki haydutlara karşı da bölgeyi koruma görevini yerine getirmiştir. Legio I Pontica ile ilgili verilerin yetersizliği nedeniyle lejyonun Anadolu'daki görevleri ile ilgili detaylı bilgilere sahip olmamıza rağmen, gerek Karadeniz üzerinden gerekse Kafkasya üzerinden gelen saldırılara karşı bölgeyi savunduğu varsayılabilir²¹⁵.

5. 2. 10. Legio II Adiutrix

Adiutrix kelimesi, destekleyici anlamına gelmektedir. İÖ 69 yılı İç Savaş döneminde Flavius hanedanının İtalya'ya ilerlemesi esnasında Ravenna 'da pozisyon almış tıpkı legio I. Adiutrix gibi denizci askerler ile oluşturulmuştur. Vespasianus tarafından organize edilmiştir²¹⁶. Aynı zamanda Pia Fidelis (sadık ve vefakâr) ünvanına da sahipti²¹⁷. Legio II. Adiutrix'in bilinen lejyon sembolü Pegasus²¹⁸ (Kanatlı At) dur²¹⁹.

²¹³ Şenocak, s. 45.

²¹⁴ Parker, s. 63.

²¹⁵ Şenocak, ss. 46-47.

²¹⁶ Parker, s. 101.

²¹⁷ Adkins, s. 58.

²¹⁸ Yunan mitolojisinde kanatlı attır. Perseus tarafından kafası kesilerek öldürülen Medusa'nın kafasından ya da toprağa sıçrayan kanlarından doğduğu gibi iki değişik söylence bulunur. Rengi tamamen beyazdır ve uçmasına olanak veren iki büyük kanadı vardır. Uçarken havada koşan at gibi görünür. Pegasus doğar doğmaz

Legio II. Adiutrix kurulduktan sonra Legio I. Adiutrix'te olduğu gibi sürekli olarak Avrupa'da konuşlanmış; fakat farklı zamanlarda yapılan Parth savaşlarından dolayı Avrupa'dan Mezopotamia eyaletine gelmiş ve ardından tekrar Avrupa'ya dönmüştür. Lejyon sürekli olarak Avrupa'da konuşlanmış olmasına rağmen, Parth savaşları için zaman zaman Mezopotamya eyaletine gelmiştir. Her savaşın bitiminde tekrar Avrupa'ya dönmüş olması Legio II. Adiutrix'in Zeugma'da sadece konuşlandırıldığını, Anadolu'nun herhangi bir bölgesinde görev yapmadığını gösterebilir, çünkü bu lejyonla ilgili Anadolu'da başka buluntu söz konusu değildir²²⁰.

5. 2. 11. Legio III Augusta

Bu lejyon İÖ 43 yılında ya da daha İÖ 41' Caesar Octavianus tarafından kuruldu. İÖ 30'da Afrika'da Pozisyon aldı. Augustus tarafından kurulduğunu sembolize etmesi için "Kanatlı At" simgesini lejyon amblemi olarak kullandılar. Aynı zaman da *Pia Fidelis* ünvanına da sahiptiler²²¹.

Genel olarak Afrika'da görev yaptığı bilinen Legio III Augusta²²², Anadolu'ya Septimius Severus Dönemi'nde Parth Savaşları (İS 195–199) için savaş hazırlıkları çerçevesinde gelmiş ve Zeugma'da konuşlandırılmış olabilir. Anadolu'da, Zeugma'da ele geçen ve Legio III Augusta'nın Zeugma'da konuşlandırıldığını kanıtlayan arkeolojik buluntu bir yazıttır. Parth Savaşları'nın kazanılmasından sonra da Anadolu'dan yine Afrika eyaletine gönderilmiştir²²³.

5. 2. 12. Legio Flavia Felix

İS 70 yılının yaz aylarında²²⁴ Legio IV Macedonica'dan kalan askerlerle ve yeni askerlerin alınmasıyla İmparator Vespasianus tarafından Avrupa'da kurulmuş bir lejyondur²²⁵. Legio IV Flavia kuruluşundan itibaren genel olarak Avrupa ve Balkanlarda görev yapmıştır. İmparator Vespasianus'tan sonra Felix (uğurlu, şanslı) ünvanı verilip ismi Legio IV Flavia Felix olarak değiştirilmiştir. Legio IV Flavia'nın bilinen lejyon sembolü "Aslan" dır. Avrupa'da kurulmuş Avrupa ve Balkanlarda

yeryüzünden ayrılmış ve tanrıların diyarına uçmuştur. Zeus'un yıldırımları getirme görevini üstlenmiştir. Mitolojik Yaratıklar, Erişim tarihi: 17 Ekim 2017, <http://www.apelasyon.com/Yazi/290-mitolojik-yaratiklar>

²¹⁹ Parker, s. 102.

²²⁰ Şenocak, s. 48.

²²¹ Adkins, s. 58.

²²² Parker, s. 129.

²²³ Şenocak, s. 51.

²²⁴ Parker, s. 107.

²²⁵ Adkins, s. 59.

görev yapmış olan Legio IV Flavia, Anadolu'ya Septimius Severus Dönemi'nde Parth Savaşları için gelmiş ve savaşlardan sonra da Anadolu'dan ayrılmıştır²²⁶.

5. 2. 13. Legio V Macedonia

Bu lejyon ya *Punsa* tarafından İÖ 43 yılında *V. Urbana* adıyla ya da Octavianus tarafından İÖ 41 -42 yıllarında kuruldu. İÖ 31 yılında Actium'daydı ve akabinde İÖ 30 ile İS 6 yılları arasında Makedonya'da ve sonrasında da Moesia'da (Sırbistan ve Bulgaristan Bölgesi) hizmet verdi. Genelde Ceasar tarafından kurulduğunu sembolize etmesi için *Boğa* figürünü amblem olarak kullandı²²⁷.

Actium savaşından sonra Octavianus kendisiyle işbirliği halinde olan Kral Amyntas'a Galatya bölgesinin güney bölümü olan Lykaonia, Kilikya ve Pamphilya ve Frigya'nın bir bölümünün kontrolünü verdi. Bu bölgelerde zapt edilmesi çok zor olan hırçın ve inatçı kabileler (Homanadlar) yaşamaktaydı. Kral Amyntas İsauria'da kesin kontrolü sağladıktan sonra eski adı Karalitis olan Beyşehir Gölü ile Suğla gölü civarında ikamet eden ve çevrede büyük huzursuzluk kaynağı olan Homanadların üzerine yürüdü. Oraların büyük kısmını kontrol altına aldı fakat savaşlar sırasında öldürmüş olduğu bir Homanad beyinin karısı tarafından pusuda öldürüldü. (İÖ 25) Kral Amyntas 'ın ölümünden sonra tüm Galatya'yı bir Roma eyaleti haline getiren Octavianus Kral Amyntas 'ın ölümünden uzun bir süre sonra ancak Homanadların üzerine yürümüş ve deneyimli komutanı *Quirinius*'u bu bölgeye gönderdi. Quirinius tüm Homanadları kuşatarak açlığa mahkum etti. İki ile üç yıllık bir kuşatmadan sonra Homanadları hem bir kavim olarak hemde isim olarak tarih sahnesinden sildi²²⁸. Homanad savaşlarının oldukça uzun sürdüğü ve Roma'nın bu savaşlar için daha fazla sayıda lejyon gönderdiği bilinmektedir. Bu savaşın uzun süre devam etmesinde arazinin oldukça engebeli olması ve Homanadların Romalıların karşısına düzenli ordularla çıkmayıp sürekli vurkaç taktiğiyle savaşmasının en etkili faktörler olduğu ileri sürülebilir. Bu savaşın milat başlarında Roma lehine döndüğü Legio XXII Deiotariana'nın bölgeden gönderilmesiyle de anlaşılmaktadır. İÖ 25 yılı ile İS 6 yılları arasında Anadolu'nun başka bölgelerinde de herhangi bir arkeolojik buluntunun olmaması nedeniyle savaşın bitimine kadar Legio V Macedonia, sürekli

²²⁶ Şenocak, s. 54.

²²⁷ Adkins, s. 59.

²²⁸ Kaya, s. 132-141.

olarak Antiocheia'da konuşlandırılmış olabilir. Homanad savaşlarının Roma lehine sonuçlanmasıyla birlikte İS 6 yılından sonra Legio V Macedonica, Anadolu'dan Moesia Inferior'a gönderilmiştir. İS birinci yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren Doğuda, Armenia üzerinde başlayan hâkimiyet mücadeleleri Parth-Roma sürtüşmelerine sebep olduğundan Legio V Macedonica, Moesia Inferior'dan P. Partius Verus komutasında Anadolu'da Pontus bölgesine ve özellikle Kappadokya'ya Peatrus'un ordusunu güçlendirmek için²²⁹ gönderilmiştir²³⁰. Lejyon biraz geç geldiğinden Paetus'la birlikte gitmeyip Pontus'da konuşlandırıldı. Pontus bölgesinde yaklaşık iki yıl konuşlandıktan sonra Corbulo'nun diğer lejyonlarıyla birlikte Melitene'de toplanıp, Fırat'ı aşarak Syria gittiler. Burada Parth'lara karşı savaştılar ve ardından İS 67 yılında Kudüs'te konuşlandırıldılar. İÖ 25 yılı civarında Anadolu'ya gelmiş ve yaklaşık 30 yıl Homanad savaşlarına katılmış olan Legio V Macedonica, bu savaşların bitmesinin ardından Anadolu'dan ayrılmıştır. Anadolu'daki en uzun süreli konuşlanması da Homanad savaşlarından dolayıdır. Bu savaşlardan sonra Anadolu'dan ayrılan lejyon, daha sonra Anadolu'da uzun süreli hiç konuşlanmamıştır. Sadece Doğu-Batı intikalleri esnasında kısa süreli olarak lojistik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kalmış olabilir²³¹.

5. 2. 14. VII Claudia Pia Fidelis

Bu lejyon İÖ 59 'da veya daha öncesinde kuruldu. İÖ 58-49 yılları arasında Ceaser 'in seferlerine eşlik etti. Bu lejyon İÖ 49 yılında İspanya'da iken bir sonraki yıl olan İÖ 48 'de Caesar ile Pompeius arasında *Pharsalus*'da (bugünkü Yunanistan) gerçekleşen ve Pompeius'un Caesar karşısında savaşı kaybedip, Mısır'a kaçtığı Pharsalus Savaşı'ndaydı. İÖ 46 'da Afrika'da görev aldı ve aynı yılda da terhis edildi. İÖ 45 yılında Octavianus tarafından tekrar silah altına alındı. İÖ 45'te Forum Gallarum' da görev alırken İÖ 43 yılında ise Mutina'daydı. Bu lejyon bu kez İÖ 30-20 yılları arasında Galatya 'da pozisyon aldı ve bu tarihten İS 9 yılına kadar balkanlarda görev yaptı. Claudia Pia (Sadık ve Vefakar) onurunu ise, *Camilius Scribonianus*'un Dalmatia'da başlattığı isyan hareketine²³² karşı göstermiş oldukları yüksek sadakate karşılık olarak Cladius tarafından verildi. Bu lejyonun diğer iki adı

²²⁹ Parker, s. 136.

²³⁰ Tacitus, XV.5, 6 -7.

²³¹ Şenocak, s. 66.

²³² Parker, s. 94-96.

Paterna ve Macedonia'dı. Ceasar tarafından kurulduğunu sembolize etmesi için *Boğa* figürünü amblem olarak kullandı²³³.

Legio VII Claudia Legio VII Paterna olarak İÖ 25 yılında Anadolu'da Galatya bölgesine Homanad savaşları için intikal ettirilmiş olabilir. Legio VII Paterna, Galatya'ya geldiğinde Pisidia Antiocheiası'nda konuşlandırılmış olmalıdır. Çünkü Antiocheia, Homanad bölgesine yakınlığı ve bir Roma koloni şehri olmasından dolayı, askeri birliklerin lojistik ihtiyaçlarının karşılanmasını son derece kolaylaştırmaktadır. Homanad orduları ile Roma orduları karşı karşıya gelip bir savaş yapmış olsalardı savaşın kısa sürmesi beklenirdi, ancak savaşın uzun sürmesi Homanadların buldukları arazinin dağlık ve engebeli olmasından yararlanarak sürekli olarak saklanmayı ve gerekli gördüklerinde saldırıp kaçmak şeklinde bir taktik uygulamış oldukları ihtimalini güçlendirmektedir. Homanad Savaşları'nın belli dönemlerde yapılması Legio VII Paterna'nın İÖ 13-11 yıllarında Thracia bölgesinde Macedonica'da savaşlara katılmasına imkan sağlamıştır. Bu savaşlarda gösterdiği başarıdan dolayı lejyonun ismi Legio VII Macedonica olarak değiştirilmiş ve bu savaşın ardından lejyon Legio VII Macedonica ismiyle Anadolu'ya geri dönmüştür. Legio VII Macedonica, Homanad savaşlarının Roma lehine sonuçlanmasından sonra İS 6 ya da 9 yılında Anadolu'dan Avrupa'ya gönderilmiştir. Legio VII Claudia Avrupa'da uzun zaman konuşlandıktan sonra tekrar Anadolu'ya muhtemelen Parth savaşları için gelmiş olmalıdır. Legio VII Claudia'nın Zeugma'da belirli bir dönem konuşlandığı ileri sürülebilir, fakat ne kadar süre konuşlandığı bilinmemektedir. Homanad Savaşları'nın bitiminden sonra İS 6 ya da 9 yılında Anadolu'dan ayrılan Legio VII Macedonica tekrar Avrupa'ya gönderilmiştir. Anadolu'da yaklaşık 30 yıl konuşlanmış olan lejyon, geride bugün için belge bırakmamıştır. Zeugma'da daha sonraki dönemlere ait ele geçen buluntulara göre Legio VII Claudia'nın Anadolu'ya geldiği ve Zeugma'da konuşlanmış olduğu ileri sürülebilir²³⁴.

5. 2. 15. XIV Gemina Lejyonu

İÖ 53 'te Iulius Caesar legio XIV adında bir lejyon kurdu. Fakat bu lejyon İÖ 46-45 yıllarında dağıtıldı. Muhtemelen XIV Gemina lejyonu Octavianus tarafından İÖ 41-40 yıllarında kuruldu ve kuruluan bu lejyon kendisiyle beraber İÖ 31'de Actium

²³³ Adkins, s. 60.

²³⁴ Şenocak, s. 68.

savaşına katıldı. Daha sonra İÖ 30 - İS 9 yılları arasında Balkanlarda hizmet verirken, İS 9-43 yılları arasında Rhine cephesindeydi. Bu lejyon, Boudicca'ya karşı yaptığı savaşta zafer kazanmasından sonra Legio XIV Gemina'ya Martia Victrix (savaşçı, zafer kazanan) ünvanı verilip ismi Legio XIV Gemina Martia Victrix olarak değiştirilmiştir²³⁵. Legio XIV Gemina'nın bilinen lejyon sembolü *Oğlaktır*²³⁶.

Legio XIV Gemina'nın, Septimius Severus döneminde Parthlarla yapılan Parth savaşları (İS 195–199) nedeniyle Zeugma'ya gelmiş olduğu kabul edilebilir. Lejyon, Parth Savaşları'nın kazanılmasında sonra da tekrar Avrupa'ya gönderilmiştir²³⁷.

5. 2. 16. XV Apollinaris Lejyonu

Cesar Octavianus tarafından İÖ 41–40 yıllarında kurulmuştur. Octavianus'a İÖ 40-31 yılları arasında hizmet etti. Birçok yerde hizmet etmesinden sonra İS 58-66 yılları arasında Suriye'de, İS 66 -70 yılları arasında ise *Judea*'da (Filistin) hizmet verdi. İS 70'te Kappadokya 'daydı. Cesar Octavianus kendisine koruyucu tanrısı olarak Apollon'u kabul ettiğinden lejyona da bu ismi vermiştir²³⁸.

Legio XV Apollinaris İmparator Neron döneminde Armenia üzerinde başlayan²³⁹. Roma-Parth mücadeleleri nedeniyle doğuda sefere başlayan Corbulo'nun isteği üzerine *Marius Celsus* komutasında İS 61 yılı sonunda Pannonia (Maceristan)'dan Kappadokya'ya gönderilmiştir. Corbulo, seferi bitirinceye kadar (İS 66 yılına kadar) Kappadokya ile Syria'de bulunmuş ve seferinin başarıyla bitmesiyle birlikte Legio XV Apollinaris, Syria'da konuşlandırılmıştır²⁴⁰. İS 66 yılı sonunda Filistin'de başlayan ayaklanmanın İS 67 yılında daha da artmasıyla birlikte, ayaklanmalara karşı Roma'nın başlattığı mücadelede Legio XV Apollinaris de yer almış, İS 70 yılında Kudüs'ün ele geçirilmesi ve ayaklanmanın bastırılması ile savaş sonuçlandırılmıştır. Savaş sonunda Titus'un İS 70 yılındaki Fırat'tan başlayarak Mısır'a kadar devam eden seyahatinde Legio V Macedonica ile birlikte Legio XV

²³⁵ Adkins, s. 61.

²³⁶ Parker, s. 81.

²³⁷ Şenocak, s. 74.

²³⁸ Adkins, s. 61.

²³⁹ Tacitus, XV. 5, 6-7.

²⁴⁰ Tacitus, XV. 5.

Apollinaris de Titus'a eşlik etmekle görevlendirilmiştir. Bu görevden sonra Legio XV Apollinaris tekrar Carnuntum'a, Pannonia eyaletine geri dönmüştür²⁴¹.

Farklı zamanlarda Anadolu'ya iki defa gelen Legio XV Apollinaris, Anadolu'ya ikinci gelişiyle birlikte, kendisine kalıcı konuşlanabileceği üs olarak Satala'yı (Gümüşhane, Kelkit) seçmiş ve burada konuşlanmıştır. Satala'da konuşlandıktan sonra kendisine verilen görevler çerçevesinde zaman zaman Anadolu içerisinde çeşitli bölgelere ya kendisi tüm bir lejyon olarak ya da bazı birlikleriyle intikal etmiş, buralardaki görevlerinin sona ermesinden sonra tekrar ana üssü olan Satala'ya geri dönmüş ve burada konuşlanmaya devam etmiştir. Legio XV Apollinaris, Anadolu'da uzun bir zaman dilimi içerisinde konuşlanmış olmasıyla birlikte lojistik ihtiyaçlarını (asker, yiyecek içecek vb.) da Anadolu'dan karşılamış olmalıdır. Bu nedenle Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış Legio XV Apollinaris'te görev yapmış askerlere ait mezar stellerinin yanı sıra onur yazıtları da bulunmuştur²⁴².

5. 2. 17. XVIII. Cornelei Spinteri Lejyonu

Legio XVIII Cornelei Spinteri, İÖ 57 ya da 56 yılında Kilikya Valisi olan *Publius Cornelius Lentulus Spinther*²⁴³ tarafından kurulduğundan kurucusunun ismiyle anılmış bir lejyondur. Bilinen herhangi bir lejyon sembolü yoktur. İÖ 60-50 yıllarda Roma'da iktidar Iulius Ceasar ve Pompeius arasında bölünmüş durumdaydı²⁴⁴. İkisi aralarında bir problem olmadan Roma'yı yönetiyormuş gibi görünmelerine rağmen gizliden gizliye bir güç mücadelesinin de olduğu, dolayısıyla her ikisinin de kendilerine bağlı lejyonları bulundurduğu bilinmektedir. Roma'daki bu ikiye bölünmüşlük, aynı zamanda Roma'da yüksek görevlerde bulunanları da ister istemez taraf tutmaya zorlamıştır²⁴⁵. Bunlara göre Spinther'in Pompeius'in tarafını tutması nedeniyle Legio XVIII Cornelei Spinteri'yi de Pompeius tarafını güçlendirmek

²⁴¹ Parker, s. 138.

²⁴² Şenocak, s. 75-77.

²⁴³ Parker, s. 55.

²⁴⁴ Senato her türlü özel hakimeyete ve tek adam anlayışına karşı duran bir kurumdu. Buna göre kuvvetli şahıslar Senato'ya güç yetirmek için aralarındaki ihtilafları bir kenara bırakıp, Uyuşmak ve mücadeleye ortak hareket ederek katılmak durumundaydılar. Bilhassa Caesar böyle düşündüğü için 60'da İspanya'dan döndüğünde, Senato tarafından hayal kırıklığına uğramış olan Pompeius ve mali kaynakları konusunda Senato ile problem yaşayan Crassus ile gizli bir ittifak kurdu. Bu üç kişinin oluşturduğu oluşum I. Triumvirlik olarak adlandırıldı. (Atlan, ss. 177-179.)

²⁴⁵ Şenocak, s. 80-82.

amacıyla²⁴⁶ kurmuş ya da Kilikya Valisi olduğu için bölgede güvenliği sağlamak amacıyla oluşturmuş olabileceği gibi her iki amacı gerçekleştirmek için kurmuş olduğu düşünülebilir. Bu lejyonun kurucusunun Kilikya valisi olması ve isminden dolayı Anadolu'da bulunduğunu biliyoruz. Ancak Anadolu'da herhangi bir savaşa katıldığı ya da başka bir faaliyette bulunup bulunmadığı bilinmemektedir.

Kuruluş amacı bilinmese de Anadolu'da erken dönemlerde kurulmuş olan ender lejyonlardan birisidir. (Diğer lejyon Legio XXII Deiotariana'dır.) Elbette ki diğer lejyonlarda da Anadolu'dan askerler bulunmasına rağmen bu askerler Legio XVIII Cornelei Spinteri'de olduğu gibi çoğunluğu oluşturmuyorlardı. Legio XVIII Cornelei Spinteri Anadolu'da Lentulus Spinther'in görev yaptığı İÖ 56 yılından başlayarak ayrıldığı dönem olan İÖ 53 yılına kadar olan 3 yıl boyunca Anadolu'da konuşlanmıştır²⁴⁷.

5. 2. 18. XXII. Deiotariana Lejyonu

Daha önceki bölümde de belirtildiği üzere (5. 1), Galatya'nın Kralı Deiotarius İÖ 40 yılında ölünce Galatya krallığının askeri birliklerinin transfer edilmesiyle oluşturulan bir lejyondur²⁴⁸. Galat menşeli lejyona Galat eski Kralı Deiotarus'un anısına Legio XXII Deiotariana adını aldı. Parker, Kral Amyntas'tan kalan orduları Roma'nın lejyon olarak düzenlediğini, Roma disiplinde yeniden eğittiğini ve Roma'nın bu orduları Pontus Kralı Pharnaces'e karşı kullanmak üzere düzenlediğini ileri sürer²⁴⁹.

İsminden dolayı bildiğimiz bu lejyon ile ilgili Anadolu'da bulunmuş herhangi bir belgenin olmaması Legio XXII Deiotariana ile ilgili bilgiler (özellikle Anadolu'da konuşlandığı on yedi yıl boyunca yapmış olabileceği faaliyetlerle ilgili) ancak tarihsel olaylar ile elde edilebilmektedir²⁵⁰.

²⁴⁶Parker, s. 61.

²⁴⁷Şenocak, s. 80-82.

²⁴⁸Adkins, s. 61.

²⁴⁹Parker, s. 89.

²⁵⁰Şenocak, s. 84.

ALTINCI BÖLÜM

6. Anadolu'da Roma Yolları ve Güzergahları

6. 1. Yol Kavramına Genel Bir Bakış

İnsanoğlu ilk çağlardan beri tabiat ana ile mücadele içerisinde olmuş ve ona hükmetmek için yoğun bir mücadele sarf etmiştir. İlk avcı insan toplulukları en güvenli ve kısa yollara hayvanların içgüdülerinden istifade ederek ulaşmıştır. Zira doğadaki hayvan toplulukları ihtiyaçlarını gidermek için doğal patika yolları oluşturmuş, insanoğlu da bu yolları takip ederek ulaşım ihtiyacını temin etmiştir.

İlk çağlardan kalma Anadolu'da Kaniş Karum'da (Kültepe) keşfedilen Hitit öncesi döneme ait çivi yazılı tabletler, eşek kervanlarının Mezopotamya ve Orta Anadolu arasında gidip gelerek, yaklaşık 1.000 kilometrelik mesafe kat ettiğinden söz etmektedir. Bununla birlikte bu güzergâhlar deneysel olarak belirlenmeye çalışılsa da yollar hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu zamanda hüküm süren merkezi otoritelerden (vassal krallar) vergi kaçırmak için bazı kaçakçı yolları da söz konusudur. Asurlu tüccarlar Anadolu'dan eve dönüş yolunda çoğunlukla eşek veya taşıyıcı-hamal kullanmaktaydılar bu da döşenmiş, düzgün yollara gerek duyulmamasını sağlıyordu. En güvenli ve en kolay yolların tekerür kullanımı az çok bir kervan yolu sistemi oluşturmuştur. Yüksek dağlar ve Fırat Nehri'nin geçiş noktaları arasındaki geçitler veya geçiş yolları çok fazla değildi. Bu tarz belli başlı yerler olasılıkla tüm kervan sahipleri tarafından biliniyor ve kullanılıyordu. Bu ticaret yolları gelir getirici bir özelliğe sahip olduğundan ticaret yolları sürekli olarak açık tutulmaya çalışılırdı. Asur ticaret kolonileri döneminin sonuna doğru Orta Anadolu'nun Kussara, Kaniş ve Hattuş gibi bağımsız birçok beyliğe bölünmüştü. Bunlar,başlarında birer küçük hükümdar bulunan kent devletleriydi²⁵¹. Karum ve Kaniş'te katırlar tarafından bırakılan tekerlek izleri kervan yollarının kentlerde döşenmiş yol durumuna geldiğini gösterir. Hititler bölgede yaşamış en erken uygar toplum olmuştur²⁵². İÖ 1190'larda Hitit Krallığı'nın dağılmasıyla Anadolu'da insanların yine göçebe ve pastoral yaşama dönmek zorunda kaldıkları, içeriği hakkında neredeyse yok denecek bilgi ve bulguya sahip olan "Karanlık Çağ"

²⁵¹ Marc Desti, "Anadolu Uygarlıkları", Dost Yayınları, Ankara, 2013, s. 47.

²⁵² Ayşe Cebesoy Sarıalp, "A chain of historical Glimpse on Asia Minor", Puslu Yayınları, İstanbul, 2011, s. 33.

başlamıştır. Yol yapımı ve bakımı bu dönemde artık kaybolmuş olan kaynak, organize işgücü, merkezi otorite noksanlığı gibi koşullardan dolayı gerekli ilerleme kaydetmemiştir. İÖ 9. yüzyılda Batı Anadolu'da başlayan Yunan Polis'lerinin (kent) yükselişi süreci, Geç-Hitit Krallıkları'nın ortaya çıkışı, akabinde Phrygialılar, Lydyalılar, Urartular ve geri kalan kültürel ve siyasi oluşumlar ile Anadolu'nun yeniden canlanmasıyla sosyal yaşamın yansıması olan yollar tekrar kurulmuştur. Batı Anadolu'da günümüze kadar gelen yol kalıntıları bu döneme tarihlenebilir. Ancak kazılar ve araştırmalar daha çok kanıt elde edene kadar, bazı yolların kesin olarak hangi döneme tarihlendiğini saptamak zordur.

İÖ 500'lü yıllarda Anadolu'yu satraplıklara veya eyaletlere bölen Persler, bölgeler arası yönetimi sağlamak için imparatorluğun değişik merkezleri arasında bağlantıyı sağlayan bir yol şebekesi kurmuştur. Küçük Asya yani Anadolu'da Yunanlılar için en önemli yol, Sardeis'ten Susa'ya uzanan Kral Yolu'ydu (Harita 3). Bütün hükümet işleri için en kestirme yol burası idi ve Anadolu'nun tarihi altı-yedi asır tamamiyle bu yola bağlı kalmıştır. Tabiatın Ege Denizi sahilinden Anadolu platolarının yüksekliğine doğru açtığı tek ve tabii gidişi takip eder. Bu yol Perslerden önce Anadolu'da yer alan kavimlerin takip ettikleri güzergahın üzerinde bulunur²⁵³. Herodotos'a göre, yol boyunca kraliyet konutları ve çok güzel kervansaraylar vardır²⁵⁴. 2700 kilometrelik yol üzerinde 111 posta durağı vardı, her durakta ulaklar için menzil beygirleri bekletilirdi. Kervanlar bu yolu doksan günde alırdı. Herodotos Hellen denizinden Susa'ya kadar yolun, Ephesos ve Sardes arasındaki bölümün mesafesini de hesaba katarak bu yolun varış süresinin üç ay üç gün sürdüğünü belirtir²⁵⁵, ama aynı mesafeyi kralın ulakları bir haftada kat edebilirlerdi. Yol Pers resmi kuryelerinin kullanımı için yapılmıştır. Bu yüzden de yol döşemesine gereksinim olmamıştır sıradan bir yolcu için üç ayda kat edilen bu yol, Pers posta iletişimiyle 3 haftaya hatta bazı kaynaklara göre yedi güne inmiştir. Yol boyunca her 15 ilâ 25 km. de bir atların veya sürücülerin yenilenmesi için

²⁵³ Ramsay, s. 27.

²⁵⁴ Herodotos, "*Histories*", VI. 52, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür yay, İstanbul, 2009, s. 405.

²⁵⁵ Herodotos, VI. 54, s. 406.

kurulmuş istasyonlar bulunmaktadır. Bu dönem boyunca Anadolu göreceli bir barış ile refah içinde yaşamıştır bu da yol güvenliğine önemli bir katkı sunmuştur²⁵⁶.

6. 2. Roma Döneminde Yollar

Roma'nın mirası –Yunan'ın mirası gibi- her alanda zenginlik gösteren bir nitelik taşımaz. Romalılar, bilimlerin gelişmesine pek az katkıda bulunmuşlardır; matematik olsun, doğa bilimleri olsun, tıp olsun Romalılara fazla şey borçlu değillerdir. Ama buna karşılık asker, idareci, büyük mimar ve büyük hukukçu idiler Romalılar²⁵⁷. Romalıların İtalya dışına açılma gayelerinin temelinde yeni pazarlar, limanlar, tarım alanları gibi ticari faaliyetler gerçekleştirmekti²⁵⁸. Bunu gerçekleştirmek için yol kavramı Romalılar için oldukça önemliydi. Bu bağlamda Romalılar yollar için çok çeşitli terminolojiler *Iter*, *Actus* ve *Viae* gibi terimler üretmişti. Genel anlamda yol anlamına gelen ”*Viae*” kelimesi kullanılmıştır. Çeşitli kullanım özelliğine ve türlerine göre *Viae*'ler iki alt başlığa ayrılmıştır.

Privatae veya *Agrariae* ile *Publicae* olarak sınıflandırılmıştır. *Privatae* veya *Agrariae* pozisyonları özel mülk içinde kalan ancak kullanımı herkese açık olan yolları, *Publicae* ise işletimi, kullanımı ve mülkiyeti, devletin sahip olduğu yollardır. *Viae Vicinales* adındaki yollar ise ülke çapındaki şehir ve yerleşim yeri dışında kalan yan yolların büyük hatlarla birleştiği veya çok önemli olmayan noktalara çıkan yollardır- bu yollar eğer devlet eliyle bakımı yapılıyorsa adına *Publicae*, şahıs eliyle bakım-onarım..vb. yapılıyorsa *privatae* olarak adlandırılırlardı. En önemli *Viae Publicae* epithetleri *Militares*, *Consulares*, *Praetoriae* idi, bu sıfatlar Antik Yunan'daki *ὄδοι βασιλικαὶ* (Kral Yolu) kavramına karşılık gelmekteydi. Sumnite savaşlarına kadar *Publicae*'ların şehir ve lejyonlar arasındaki iletişimi sağlamaları için güvenlik altına alınmaları gerektiği düşüncesi hasıl olmamıştı. Gelişen ülke sınırları sebebiyle artık bu yollar sıradan ticaret yapmak amacıyla değil, askeri gücün bir yansıması olacak şekilde kullanılmaya başlandı²⁵⁹. (Harita 4)

²⁵⁶ Sinan Altun, “İonia Bölgesi'nde Roma İmparatorluk Döneminde Yol Ağları”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s. 33-40.

²⁵⁷ Server Tanilli, ”*Uygurluk Tarihi*”, Cumhuriyet Kitaplar, İstanbul, 2013, s. 39-40.

²⁵⁸ Frank, s. 100.

²⁵⁹ A 19th-Century Classical Encyclopaedia, A Dictionary of Greek and Roman Antiquities, Erişim tarihi: 16 Haziran 2017, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Viae.html.

6. 3. Roma Yolları: Bir İmparatorluğu Birbirine Bağlayan Yollar

İçinde yer aldığımız modern toplumlar, yollara, caddelere, otobanlara sahip bir şekilde buraları araba, otobüs gibi vasıtalar ile her türlü ulaşım amacıyla kullanmaktadır. Fakat bilinmesi gereken en önemli husus, Romalıların hüküm sürdüğü coğrafyalarda inşa ettiği görkemli ve bir o kadar sağlam yollar, kendisinden sonra gelen uygarlıklara da ilham kaynağı olmuştur²⁶⁰. Onların sayesinde, şu an rahat bir ulaşım için yeni ulaşım sistemleri ve yol ağlarına sahip bulunmaktayız. Günümüz Britanya'sında Londra ve İskoçya'yı birbirine bağlayan yol (A1 Yolu) ile yine Londra'yı Kuzey Galler'e bağlayan yol (A5 Yolu) yolları yüzyıllar önce Romalılar tarafından inşa edilen eski yolların formatında yapılmıştır. Aynı şekilde yine onların sayesinde su kemerlerine ve mimarların hemen her işlerinde istifade ettikleri çimentoya sahip bulunmaktayız. Romalıların yol yapım teknikleri üç kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; *Via Terrena*, *Via Glareata*, *Via Munita*'dır.

6. 3. 1. Via Terrena

Romalılar yol yapımı konusunda geçmişten günümüze tüm medeniyetlere öğretmenlik yapmıştır²⁶¹. Roma'dan önce bugün bildiğimiz yol kavramı söz konusu değildi. Antik çağlarda insanlar iki farklı yöntemle seyahat ederdi; Yaya veya at arabası ve gemi. Romalıların kara ulaşımı için yaptıkları bu yolların yapımı dikkatli ve hesaplanarak inşa edilmişti. O kadar düzgün ve muntazam bir ölçüyle inşa edildiğinden olsa gerek "*Tüm yollar Roma'ya Çıkar*" sözü günümüze kadar kullanılagelen anonim bir hale gelmiştir.

Antik Roma'da imparatorluğun kalbi Roma şehriydi. Roma medeniyetinin en büyük özelliklerinden biri inşa ettiği yollardı. Şüphesiz İÖ 312'de inşasına başlayan ünlü "Appianus Yolu" (*Via Appia*) Romalıların yaptığı ilk yol değildi. Fakat sistematik halde yol inşasının miladı bu yol olmuştu. Yol inşası Cumhuriyet Devrinde devam ederken, zirve diye tabir edilecek seviyeye imparatorluk devrinde ulaşmıştı²⁶². Fethedilen her şehirle beraber o şehirden Roma'ya kadar bir yol

²⁶⁰ R. G. Kent, "Roman and Modern Military Highways", The Classical Weekly, Vol. 10 No. 11 (Jan. 8. 1917) The Johns Hopkins University Press, s. 88.

²⁶¹ Kent, s. 88.

²⁶² Francis J. Betten, "Roman Itineries", The Catholic Historical Review, Vol.7 No. 3 (Oct. 1921) Catholic University of America Press, s. 296.

yapılırdı. Yolların bu kadar önemli hale gelmesiyle, Romalılar kullanım amacına ve sağlamlığına göre çeşitli yöntemler kullanmasına sebebiyet verdi. Bu yöntemlerden ilki *Viae Terrenna*'di. Bu yöntem *Viae terrena* düzleştirilmiş toprak yollardı²⁶³. Bunlar insanların ve muhtemelen tekerlekli arabalarla hayvanların ayakları tarafından preslenerek kalıcı yol halini almıştı. Bu tarz *viae*'ler yaya ve at arabalarının rahat bir şekilde seyahat etmeleri için tasarlanmıştı. Bu yollar topraktan yapılmıştı. (Resim 1).

6. 3. 2. Via Glareata

Bu yöntem ile çakıllı bir yüzey veya çakıl bir yeraltı yüzeyi olan ve üstte döşeme taşlar ile sağlamlaştırılmış yollardı. Roma şehir merkezindeki caddelerin döşemesinde çakmak taşları döşenirken şehir dışında kalan yollar için farklı cins taşlarla döşeme yapılmıştır²⁶⁴. (Resim 2).

6. 3. 3. Via Munita

Bu yöntem coğrafi bölge, mevcut malzemeler ve araziye göre değişiklik gösterirdi; ancak mühendisin amaçladığı plan her zaman aynıydı. İlk olarak yol katmanlı bir hale getirilir, zeminde bulunan kaya ve taş blokların oluşturduğu çukurlar halihazırda o bölgede bulunan taş, çakıl, moloz adına ne varsa ile doldurularak düz bir hale getirilirdi. Bundan sonra her inşa esnasında bir evresi için ayrı bir isme sahip olan yol şu sırayı takip ederek inşa edilirdi;

- *Native earth*, Bu yolun ilk katmanı doğal zeminden oluşurdu
- *Statumen*, İkincisi olarak doğal zeminin üstü küçük taşlar ile doldurulurdu
- *Audits*, Üçüncü kat kırık taşların üzeri moloz ve beton ile kaplanırdı.
- *Nucleus*, Dördüncüsü kireçten veya çimentodan yapılmış ince harç ile yatağın sabitlemesi
- *Dorsum* ya da *agger viae*, Beşinci volkanik kayalar, mermer veya diğer taşların harcın üzerine bloklar halinde yerleştirilmesi
- *Crepido*, *margo* ya da *semita* Altıncı katmana kaldırım döşemesi yapılırdı

²⁶³ Architecture Roman Roads, Roman Roads: Construction and Types, Erişim Tarihi: 18 Mart 2017, <http://www.romeacrosseurope.com/?p=5417#sthash.zEGkOg5D.XtEJCvQd.dpbs>.

²⁶⁴ Architecture Roman Roads, Roman Roads: Construction and Types, Erişim Tarihi: 18 Mart 2017, <http://www.romeacrosseurope.com/?p=5417#sthash.zEGkOg5D.XtEJCvQd.dpbs>

- *Umbones*, Yedinci evrede kenar taşları ile yol sabitlenerek son halini alırdı²⁶⁵.

6. 4. Anadolu'da Roma Yolları ve Güzergahları

Roma İmparatorluğu'nun inşa ettiği stratejik yollar, onlara yalnızca serbest hareket edebilen çok pratik ve hızlı bir askeri organizasyona sahip olma imkanını vermemiş, aynı zamanda lejyonların düşman topraklarının tam ortasında bile müstahkem yerlerde pozisyon elde etmelerine de imkan vermişti²⁶⁶. Bu pratik ve hareketli süratin temeli o dönemler hedefi açık gösteren güçlü bir yol ağı sistemi ve altyapı sisteminin mevcut olmasından kaynaklanmaktadır. Roma tarihinde bir çok defa birçok konsül ve imparator tarafından hakimiyet alanından sınırlara kadar en süratli şekilde varmak için yollar yapılmış ve köprüler onarılmıştı. Roma bir şehir krallığından imparatorluğun sonuna kadar hakimiyet altına aldıkları engin coğrafyalarda etkin bir yol yapım çalışmaları yapmıştır. Anadolu yollarının başlıca gayesi eyaletleri Roma'ya bağlamaktı. Bunun için genelde en tabii ve en kolay güzergahı takip ederlerdi²⁶⁷.

6. 4. 1. Cumhuriyet Dönemi ile Erken İmparatorluk Dönemi Yolları ve Anadolu

Topoğrafya, tarihin temelidir²⁶⁸. Romalıların yol hakkındaki ilk fikirlerini; topraklarının kumlu yapısıyla mücadele eden, bölgelerindeki ticari aktiviteleri için tüm dikkatlerini, taşımayı kolaylaştırıcı fikirler geliştirmeye yönelten Kartacalılar'dan aldıkları söylenir. Yine başka bir kaynakta henüz İÖ 5. yüzyılın ortaları gibi erken bir tarihte 12 Levha Kanunları bir yolun genişliğini belirlemekteydi. Buna göre yol düz yerlerde 8 (2. 48 m); virajlarda ise, 16 ayak (4. 96 m) genişliğindedir²⁶⁹. Bu fark yük arabalarının yapım tekniğinin erken aşamasına dayanmaktadır. Zira, bu erken aşamada dönebilen ön aks tekniği henüz gelişmemişti. Erken Dönem Roma Yolları oldukça basit bir işçilik göstermektedir. Bunlar sadece sıkıştırılmış zemin üzerine dökülen çakıllardan ibarettir. Romalılar taş döşemeyi, bu tekniği İÖ 400 yılından itibaren kullanmaya başlayan Etrüskler'den öğrenmişlerdir.

²⁶⁵ Architecture Roman Roads, Roman Roads: Construction and Types, Erişim Tarihi: 18 Mart 2017, <http://www.romeacrosseurope.com/?p=5417#sthash.zEGkOg5D.XtEJCvQd.dpbs>

²⁶⁶ Messer, s. 175.

²⁶⁷ Ramsay, s. 48.

²⁶⁸ Ramsay, s. 52.

²⁶⁹ Constitution Society, 12 Levha Kanunları, VIII. Levha, VIII. Yasa, Erişim Tarihi: 18 Mart 2017 http://www.constitution.org/sps/sps01_1.htm

Bu şekilde, İtalya'nın güneyindeki halkları pasifize etmek amacıyla İÖ 312 yılı *ensor*'u Claudius Appius Caecus tarafından çakıl yol olarak yapımına başlanan Via Appia İÖ 295 yılından İÖ 123 yılına kadar taş döşemle kaplanmıştır²⁷⁰. Bundan sonra yapılan yollar da bu örneğe göre inşa edilmişlerdir. Bununla birlikte İS 1. yüzyıldan itibaren hüküm süren Pax Romana (Roma Barışı) ile askeri müdahale gerekliliğinin kalktığı ve özellikle yol yapımına uygun volkanik taşların bulunmadığı yerlerde çakıl taşı döşeme rağbet görmüştür. Tehdit unsurunun azaldığı bu dönemde rahat bir yolculuk önem kazanmış; bu amaçla tepeler tıraşlanmış; alçak vadiler setler veya kemerlerle aşılmış; bataklıklar kurutulmuş; yeni köprüler inşa edilmiş; hatta yüzlerce metreyi bulan tüneller kazılmıştır. Yine bu dönemde yolların genişliği 6-8 metreye, hatta bazı özel durumlarda 12 metreye kadar çıkmıştır. Yol yapım teknikleri açısından, çakıl döşem için söylenecek pek fazla bir şey bulunmamakla birlikte, taş döşem oldukça karmaşık bir tekniktir. Bu tür döşeme yollar daha çok askeri amaçlara hizmet ettiğinden orduda pek çok yol teknisyeni bulunmaktaydı. Hareket halindeki bir ordu için en uygun güzergah yolun bir tepenin orta rakımını takip etmesiydi. Zira, bu sayede tepeden yamaçlara doğru yapılacak bir saldırı tehdidi bertaraf edilebildiği gibi ordunun keşif imkanları da arttırılabilmekteydi. Bu yolların genişliği askerlerin alışık oldukları altılı düzende yürüyebilmelerine; dahası iki aracın yan yana geçebilmesine imkan tanımaktaydı. Yol yapım tekniklerine ilişkin terminoloji Vitruvius'un anlatımlarına dayanmaktadır. Buna göre, yolun yapım aşamasında ilk olarak zemin sağlam bir tabana ulaşana kadar tesviye edilir; zeminin buna imkan vermediği noktalarda da ahşap hatıllarla güçlendirilirdi. Daha sonra yolun her iki kenarı boyunca drenaj kanalları açılır ve buradan çıkan toprakla yolun korunmasını kolaylaştırmak amacıyla yaklaşık 1 metre yüksekliğinde bir set oluşturulurdu. Yolun *statumen* (destek) olarak adlandırılan ve 25-60 cm yüksekliğinde olan en alt tabakası daha çok dikine saplanan taşlardan oluşmaktaydı. Bunun üzerine daha küçük, yumruk büyüklüğünde taşlardan oluşan ve harçla sabitleştirilip *rudus* veya *rudatio* olarak adlandırılan katman döşenirdi. Bunun da üstüne daha küçük, ceviz büyüklüğünde taşlarla kum ve sıcak kireç harcından oluşan ve *nucleus* olarak adlandırılan 30 cm kalınlığındaki tabaka gelmekteydi. En üst tabaka olarak da yaklaşık 60x60 cm ebatlarında ve 25 cm kalınlığında plaka taşlardan oluşan ve

²⁷⁰ Via Appia "Regina Viarum", Erişim tarihi: 17 Mayıs 2017, <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/349/>

summa curusta (en üst tabaka) veya *pavimentum* (döşeme) ya da *summum dorsum* (en üst tümsek) olarak adlandırılan döşem yer almaktaydı. Bazı durumlarda *summa curusta*'ya araba dingillerinin genişliğinde raylar açıldığı da olurdu²⁷¹. Burada anlatılanlar elbette mükemmel kalitede bir yolun tasviridir²⁷².

Via Appia organize ve sistemli Roma yollarının en kadimi olarak haklı bir üne sahiptir²⁷³. Aslında, İÖ 312 den sonra *Censor Appius Cladius*'un girişimiyle Tiber Vadisi'nde yapılan *Via Salaria* veya *Via Tiberina* yolları daha eskidir. Roma, kenti Campania'ya bağlayarak zengin ve bol nüfuslu ancak; özgürlüğüne meyilli ve Yunan Dünyası'na yakın olan bu bölgeyi, kötü ve yağışlı havalarda bile kullanım dışı olmayacak şekilde kalıcı bir yolla kendine bağlamayı dilemiştir. İÖ 326'da İkinci Samnit Savaşı'nın ilan edilmesiyle, *Appius Cladius Caecus* yol tesis etmenin, Roma-Capua işbirliği dışında, bölge hinterlandına ulaşma ve *Aequi, Volsci, Auronci, Osci* ve *Samnit* latin halkları üzerinde Roma'nın devlet baskısını sağlamak amacıyla da zorunluluk oluşturduğunu görmüştür. Bu yollar inşa edildiğinde Roma ile en uzak vilayetler arası dahi sürekli olarak ulaşılabilir durumda olmuştur ve yollar, böylece hem kolaylık hem de kalıcılık bakımından Roma'nın en önemli artılarından biri haline gelmiştir. Yol yapımında uyulan prensiplerin mükemmelliği yolun sıradışı kalıcılığı ile ispatlanmıştır. Ülke genelindeki yol örnekleri, onarılmaksızın bin yıldan fazla süredir duran yollar halen yüksek derecede korunmuş durumuyla göze çarpmaktadır. Yolların stratejik rolü yarımada hızla tutulmuş ancak emperyal fetihlerin gerçekleştiği yerlerde, yolların ekonomik önem içerdiği yerlerde kalmıştır. Bu durum da, Agrippa'nın İÖ 16 ila 13 arasındaki denetimi önderliğinde, Galya'dan başlayarak, yolların lejyonlar tarafından düzenlenmesi derecesine kadar varmıştır. Buna ek olarak, kolonilerdeki lejyonlar, yalnızca yolların planı ve yapımı işiyle uğraşmamış, ayrıca şehir planlarını da haritalar üzerinde işaretlemişlerdir²⁷⁴.

²⁷¹ Vitruvius, "*The Ten Books on Architecture*", İng Çev. Morris Hicky Morgan I. Kitap, 5. Kısım, Erişim tarihi: 16 Haziran 2017, http://academics.triton.edu/faculty/fheitzman/Vitruvius_the_Ten_Books_on_Architecture.pdf. ve https://www.gardenvisit.com/history_theory/garden_landscape_design_articles/landscape_theory/vitruvius Erişim tarihi: 16 Haziran 2017, http://www.battleoffulford.org.uk/ev_roman_rd_constrct.htm.

²⁷² Burak Takmer ve Nihal Tüner Öner, "Via sebaste, Anadolu'nun En iyi Korunmuş Roma Yolu'nun Varsaktan Geçen Güzergahı", *Varsak Belediyesi Kültür yayınları*, Antalya, 2007, s. 12-13.

²⁷³ Betten, s. 296.

²⁷⁴ Altun, s. 47-48.

6. 5. Bazı Görsellerle Anadolu'daki Roma Yollarına Genel Bir Bakış

Anadolu'da yol ağlarının Hititlerden beri var olduğu bilinmektedir. Engebeli bir yüzey yapısına sahip olan Anadolu'da yollar çok modern olanaklara karşın bugün bile yüzey şekillerine göre bir yön izlemektedir. Bu nedenle tarihinin ilk dönemlerinden beri Anadolu yolların geçiş yönlerinde çok fazla bir değişme olmamıştır. Anadolu'da egemen olan uygarlıklardan olan Lydialılar, Persler ve Hellenizm krallıkları zamanında gereksinmeye göre ordu ve ticaret yolları yapılmıştır. Anadolu'da özellikle Seleukoslar zamanında kurulan kentleri birleştiren bir yol ağının yapımına önem verilmiştir. Buna karşın burada esaslı bir yol yapımına bilhassa Romalıların bölgede başrol üstlenmesiyle başlamıştır. Roma egemenliği altındaki toprakları elinde tam olarak tutabilmek ve ticareti düzenli hale sokabilmek için mevcut yolların onarımını yaparken yeni askeri yolların inşasına da önem vermiştir²⁷⁵. (Resim 4)

Daha önce belirtildiği üzere Romalılar Anadolu'ya ayak bastıkları anda, bu coğrafyada hali hazırda önceki uygarlıklardan kalma çok ciddi manada altyapı imkanları söz konusudur. Zira Anadolu en eski çağlardan beri insanlar için yaşam alanı olmuş ve kendi hinterlandında barındırdığı zenginlikleri içerisinde yer alan insanların inşa etmiş oldukları ticari yollar ile birbirlerine ulaştırmasıyla doğal bir şekilde ticaret yollarının oluşumu kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu bağlamda Roma yollarını tam olarak anlamak için, Romalılardan önce bölgede yaşamış olan uygarlıkların sunduğu olanakları gözardı etmemek gerekmektedir. Bu bağlamda Doğu ile Batı'nın her türlü ticari etkileşimi için inşa edilen ve yüzyıllarca aktif bir şekilde kullanılan tarihi İpek Yolu ve Kral Yollarını göz ardı etmemek gerekmektedir. (Harita 5) Yaşadığı döneme yön vermiş Perslerin Anadolu'ya hakimiyet kurduğu zamanlarda ve Hellenistik Dönem'de Anadolu, bariz bir şekilde göze çarpan iki ünlü yol ile geçilmektedir. Birisi Sardeis'ten Susa'ya giden Kral Yolu, diğer yol ise daha güneyden bir rota izleyerek Ephesos'tan Fırat Nehri'nin ötesine giden, "Ortak Yol" olarak bilinen *koine hodos*'tur. Kral Yolu, Pers topraklarını batıdaki satraplıklarına bağlamaktayken, *koine hodos* ise ticaretin yapıldığı bir ana arter durumundadır. Ancak yolu kullanan ne kuryeler ne de tüccarlar, zorunlu olmadıkça bu çok zahmetli ve kullanımı kendilerine pahalıya gelen

²⁷⁵ "Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi", Görsel yayınları, 1982, s. 400.

kara yollarını kullanma taraftarıdır²⁷⁶. Roma Anadolu 'daki ilk yerleşmesini miras yoluyla elde ettiği bölgelerde, daha önce bölgede yaşamış olan Bergamalıların yaptığı yollara ilaveten Manius Aquilius eliyle gerçekleştirilen bir yol yapım seferberliğine girişmiştir. Manius Aquilius, ilk olarak yaptığı iş Anadolu'nun zenginliklerini daha rahat bir şekilde Roma'ya ulaştırmak için bölgede çok fazla el atılmamış olan irili ufaklı yerleşim yerlerini ticaretin merkezi olan Ephesos'a bağlamak oldu. (Harita 6).

Romalılar Anadolu'da yol güzergahlarını belli bir plan çerçevesinde tanzim etmişti. Bunun için ilk yaptıkları şey ticaret yollarına bağlanacak olan yol ağlarını inşa etmektir. Bunlardan biri Frigya ve Galatya'yı önce Sardis, sonra da Ege Denizi'ne bağlayan yol idi. Bunun haricinde ülke sınırları doğuya doğru genişledikçe Partlar ile mücadele etmek için buralarda ticari faaliyetlerin haricinde askeri yolların inşası da başladı. Bu yollar şu güzergahları takip ederdi. Bir yol XV. Legio Apollionaris'in karargahı olan Satala'da gelip Fırat'ın sağ tarafı boyunca Arauraka'dan (Aşağı Akçalı, Gümüşhane) ve Daskousa'dan (Arapgir) geçerek Miletene'ya (Malatya) gelir ve buradan da yine Fıratı takiben Suriye Eyaleti'nin giriş kapısı olan Samosata'ya (Samsat) giderdi. Melitene'den bir yol daha Toros dağları boyunca gelir, Arabissos'tan (Afşin, Kahramanmaraş) geçerek, Kokussos'a (Göksun) varırdı. Kokoussos'tan da bir yol Komana'ya (Gümenek, Tokat), Ariarathia'ya (Pınarbaşı, Kayseri) ve Sebasteia'ya (Sivas) gider, buradan da Kızılıрмаğın doğusu boyunca Nikopolis'e (Şebinkarahisar), oradan da Satala'ya giderdi. Bunlardan başka, Arabissos'tan Sebasteia'ya, Melitene'den Sebastia'ya giden yollar vardı. Toros'tan Kommagene'ye açılan iki boğazdan biri Melitene'den Perre istikametiyle Samosata'ya, diğeri Arabissos'tan Germaniceia'ya (Kahramanmaraş) giden iki yol geçerdi. Bu ikincisi bütün devirlerde olduğu gibi bugün de çok önemlidir²⁷⁷. (Harita 7, 8, 9).

Batı Anadolu'da ise Frigya ile Galatya bölgelerini Sardis ve Smyrna sahiline bağlayan yol çok önemlidir. Galatya eyaletinin müdafaası ve Pisidia ile İsauria'daki dağlı kabilelerin (Homanadlar) zaptı için İS 6 senesinde yahut daha evvel inşa edilen askeri yolların askeri merkezi Pisidia'daki Antioch (Yalvaç) şehri idi²⁷⁸. (Harita 10)

²⁷⁶ Altun, s. 66.

²⁷⁷ Ramsay, s. 59.

²⁷⁸ Ramsay, s. 59.

Tarihi Peutinger haritası (Harita 7) net bir şekilde bu yolu ve takip ettiği güzergah üzerindeki yerleşim yerlerini doğrulamaktadır²⁷⁹. Batı Anadolu'ya bakıldığında ise göze çarpan Manlius'un gerçekleştirdiği yol seferberliğinin izlerini görebiliriz. Perslerin Batı Anadolu'nun hakimi olduğu dönemden itibaren, iç bölgelerle Ephesos'u bağlayan iki ana yol vardır. Daha kuzeyde bulunan yol, Hermos vadisinden geçerek Sardeis'e gider, oradan da Tmolos Dağı'nı aşar Apameia'daki merkez platodan gelen Güney Anayolu ise Lykus ve Meander Vadilerini takip etmektedir. Manius Aquilius, bu iki anayolun onarım ve tadilatını gerçekleştirerek, Fırat Nehri'nden batıya doğru uzanan bu iki ana yolun Ephesos'la olan bağlantısını güvenli hale getirmiş ve eyaletin denize uzak kısımlarda bulunan yaşam alanlarını deniz kıyısına bağlamıştır. Bu büyük gelişmelerin kaydedilmesine önyak olan Manius Aquilius, yalnızca adını ve unvanını belirten, *-M. Aquilius M'. f. Consul-* Yunanca ve Latince versiyonları bulunan miltaşlarında adını yaşatmıştır. Bu iki ana yolun dışında, Smyrna'dan Adramyttium'a uzanan kuzey yolunun tadilatını da gerçekleştirmiştir. Bu şekilde yalnızca eyaletin ana liman kenti olan Ephesos ile kentin hinterlandını ve hatta Fırat Nehri'ni bağlamakla kalmamış, aynı zamanda Batı'daki büyük kentlerle olan bağlantı ve ticaret hattını da açık tutmuştur²⁸⁰.

Yukarıda belirtilen yol ve güzergahların haricinde, Anadolu'da başlıca Roma yol ağlarını şu şekilde sıralanabilir. Efesos'dan başlayarak Apameia (Bugün Afyon Dinar), Antiocheia (Bugün Isparta Yalvaç), Archelais (Bugün Aksaray), Caesareaia (bugün Kayseri) üzerinden geçerek Melitene'de (bugün Malatya) Fırat vadisine kadar uzanan yol başlıca yoldur. Ege Havzası'nı Fırat Coğrafyası'na bağlayan bu yol özellikle İS 1. yüzyıldan itibaren bütün imparatorluk süresince son derece önemli bir askeri yol olmuştur. Ayrıca bu yolun Malatya'dan sonra Fırat Vadisi'nin batısını izleyen kuzey ve güney uzantıları da vardır. Yine bu yolun Archelais'ten (Aksaray) sonra güneyde Tarsos'a (bugün Tarsus) olan bağlantısını sağlarken, doğuda Suriye ve Mezopotamya eyaletlerine kadar uzanmaktaydı. Özellikle Parth ve Sasaniler ile yapılan savaşlarda kullanılan yollar aynı zamanda ticaret yollarıydılar.

Amissos'dan (bugün Samsun) güneyde Caesareaia üzerinden İssos ve Suriye'ye giden yol Karadeniz kıyılarıyla Akdeniz kıyıları arasındaki kara bağlantısını sağlamasıyla çok önemlidir. Karadeniz ve Akdeniz sahillerindeki

²⁷⁹ John Murray, "Royal Geographical Society Supplementary Papers", *Volume IV*, London, 1890, s. 54.

²⁸⁰ Altun, s. 60.

limanlar Batı ile doğrudan doğruya ticaret etmek için kullanılırdı. Kilikya'nın önemli merkezi olan Tarsos (Tarsus) şehri gibi Pamphylia'nın Side, Attaleia (Antalya), Telmessos (Fethiye) ve Likya limanları hayati öneme sahip merkezlerdi. Bütün bu merkezlere her yerden yollar uzanırdı ve bu limanların her biri Roma'ya kadar uzanan bir sahil ticaretinin hareket noktalarını teşkil ederdi²⁸¹. Anadolu'nun kuzey yarısından geçen bir diğer yol da Marmara Denizi limanlarından Dorylaion (bugün Eskişehir) ve Ankyra (Ankara) üzerinden Sebasteia'ya (bugün Sivas) uzanırdı. Bu yol bugün olduğu gibi kavşak durumunda olan Sebasteia'dan iki kola Fırat vadisine uzanırdı. Bu ana yolların dışında ikinci derecedeki pek çok yol ülkenin çeşitli merkezlerini birbirine bağlardı²⁸².

6. 5. 1. Via Sebaste

Roma için yol ağları egemenliğin en önemli simgelerinden ve iktidar araçlarından biriydi. Merkezi idareye eyaletlerden uçarcasına haber taşıyan kurye teşkilatı (*cursus publicus*) bütün imparatorluğu Roma'dan yönetebilme imkanı sağlamaktaydı. Deniz yolculuğunun daha rahat olmasına rağmen, imparatorluk sınırlarında (*limes*) savaş tehdidi altındaki bölgelerle haberleşme genel kural olarak kara yoluyla yapılmaktaydı. Bunun dışında deniz yolunun kış mevsimi boyunca kullanılamaması nedeniyle kara yolu ulaşımı ticari taşımacılık açısından da önemliydi. Dolayısıyla, egemenlikleri altındaki topraklarda olup bitenleri mümkün olan en kısa sürede öğrenebilmek ve iktidarlarını bu sayede pekiştirebilmek için bütün Roma imparatorları daha iyi ve daha kısa yolların inşasına, yol bakımı ve denetimine büyük önem vermişlerdi. Nitekim, fethinin ardından bir bölgenin eyaletleştirilme sürecindeki ilk aşamalardan biri kentlerin yol ağıyla birbirlerine bağlanmasıydı. 1994 yılında Patara'da bulunan Yol Kılavuz Anıtı'nın da göstermiş olduğu gibi, İmparator Claudius, bölgenin İS 43 yılında eyaletleştirilmesinin hemen ardından ilk vali Quintus Veranius aracılığıyla Lykia kentlerini birbirine bağlayan 67 güzergah inşa ettirmiş ve bunların mesafelerini tek tek ölçtürmüştür. Devlet inisiyatifine dayanan yollar imparator tarafından görevlendirilen ve genellikle eyaletin ilk valisi olan yüksek rütbeli bir Roma görevlisinin denetiminde askerler ve eyalet sakinleri tarafından inşa edilirdi. Oldukça zahmetli ve masraflı olan yol yapımının yanında yol

²⁸¹ Ramsay, s. 59.

²⁸² “Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi”, Görsel yayınları, 1982, s. 400.

boyu inşa edilen konaklama ve resmi binaların inşasıyla mil- taşlarının dikiminin de dahil olduğu böylesi bir girişimin masrafları yoldan yararlanacak kişiler olarak eyalet sakinleri tarafından karşılanmak zorundaydı. Bununla birlikte, bazı durumlarda imparator da kendi kasasından (*fiscus*) bu masraflara katkıda bulunurdu. Örneğin, Hadrianus (İS 117- 138) İtalya'daki ünlü Via Appia'nın 16 millik kısmının yenilenmesi için 1. 470. 000 *Sestertii*; eyalet sakinleri ise sadece 569. 100 *Sestertii* vermişlerdi.

Döşeme Boğazı'ndan ele geçen üç miltaşından biri, söz konusu yolun Augustus tarafından Galatya Eyaleti Valisi *Cornutus Arruntius Aquila* aracılığıyla İÖ 6 yılında yaptırıldığını ve Via Sebaste adını taşıdığını göstermektedir. Antalya'da Döşeme Boğazı'nda ele geçen ²⁸³ miltaşında (Resim 5) verilen 139 mil *caput viae*'in (yolun başlangıç noktası) Pisidia Antiokheia'sı olduğuna işaret etmektedir. Roma'da büyük bayındırlık hizmetleri gerçekleştiren Augustus, aynı hizmetleri imparatorluğun diğer noktalarına da götürdü. Döşeme Boğazı'ndan itibaren güneydoğu istikametinde devam eden güzergahın ulaştığı ilk ana kent ise Perge'dir. Augustus Pisidia'lıları, özellikle de Homonadları pasifize etmek için Pamphylia-Pisidia coğrafyasında askeri koloniler kurmuş [Olbasa (Belenli/Asarkale), Komama (Şerefönü), Kremna (Girme), Parlais (Kocapınar/Barla), Antiokheia (Yalvaç)] ve bunları yukarıda anılan Via Sebaste ile birbirine bağlamıştır. Söz konusu yol ortaçağda kaleme alınmış olan ve Roma Dönemi yollarını veren Tabula Peutingerina adlı eserde Side-Laodikeia arasında verilen güzergahın da bir parçasıdır. Buna göre, bir kısmını Via Sebaste'nin de oluşturduğu, Side'den çıkıp Laodikeia'ya, buradan da Asia Eyaleti'nin iki büyük ana kenti (*metropolis*) Ephesos ve Pergamon'a ulaşan antik yol şu güzergahı takip etmektedir: Side – Aspendos – Syllion - Perge – Klimax

266. Bu Miltaşında

“Imp. Caesar Divi f.
Augustus pont. maxim.
[cos. XI desig. XII] imp. XV
[trib.] potest. XIX viam
Sebasten curante
Cornuto Aquila
leg. suo [pro praetore]
(vac.) fecit (vac.)
CXXXVIII

Çevirisi: “Başrahip, 11. kez consul ve 12. consul'lüğüne aday, 15. kez imparator olarak selamlanan, halk idaresi yetkisini 18 yıldır elinde tutan, Tanrı'nın (Iulius Caesar'ın) oğlu, imparator Caesar Augustus, Via Sebaste olarak bilinen bu yolu yaptırdı. İnşaatı valisi (legatus propraetor'u) Cornutus Aquila denetledi. 139 mil.” (Takmer ve Öner, ss. 3-6.)

(Döşemeboğazı) – Komama –Kormasa – Themisonion – Laodikeia– Ephesos – Pergamon. Dolayısıyla Via Sebaste'nin Perge – Döşemeboğazı arasındaki güzergahının aynı zamanda Pergamon'dan çıkıp, Laodikeia üzerinden, Side'ye ulaşan ve Roma'nın Anadolu'daki ilk eyaleti Asia'nın ilk valisi Manius Aquillius (129-126) tarafından yaptırılan yolun da bir kısmını içerdiği anlaşılmaktadır. (Harita 9, 10, 11) ve (Resim 5, 6, 7, 8, 9)²⁸⁴.

Anadolu'da yollar Romalıların egemenliğinde başlıca ticaret ve İtalya ile kolayca ulaşım için inşa edilmişti. Lakin bu kaidenin birkaç istisnası vardır. Kappadokya ve Küçük Armenia'da yollar sınırın müdafaasını sağlaması için yapılmıştı. Melitine (Malatya) büyük bir askeri merkezdi; yollar Melitine'ye gider ve yolların kenarına dikilen miltaşlarda Melitine'ye olan mesafeler gösterilirdi. Ama Augustus döneminde, yüksek platoların kenarında inşa edilen Via Sebaste yol ağı güzergahları esasen, vadilerin dağlı ve asi İsaerialılarla (Homanadlar), Pisidialılara karşı müdafaası için yapılmıştı. Bu yolları tertip eden Augustus, Toros dağlarının eteklerinde bir takım Roma kolonileri ve kaleleri tesis etmiş; bunları merkez olan Pisidia'daki Antiokhea'ya bağlamıştı. Bu yol şebekesini hiç tereddütsüz Augustus'un imparatorluğu müdafaası için tertip ettiği planın mühim bir kısmı olarak kabul edilebilir. Bu yol şebekesinin yok olmaya yüz tutmasına ve sonraları ihmal edilmesine sebep şu olabilir: Sonraki asırda Pisidia dağlıları imparatorluk tarafından mağlup ve temessül edilmişlerdi, İsaeriaların da korkulacak bir tarafı kalmamıştı. Bunun için bu koloniler artık askeri kıymetlerini kaybetmişler, askeri yol şebekesi harap olmaya başlamış ve civarında kullanılan yolları da Anadolu'nun umumi şebekesine bağlamışlardı²⁸⁵.

6. 5. 2. Yol Güzergahlarında Konaklama

Antik Dönem'de Roma yolları boyunca gerek üst düzey görevlilerin ağırlandığı misafirhaneler; gerekse yoldan geçen tüccar veya yolcuların kullandıkları kervansaray yahut han işlevli yapılar dönem içerisinde farklı plan ve adlandırmalar almışlardır. Thrakia'da bulunan Latince bir yazıt aracılığıyla İmparator Nero'nun (İS 54-69) askeri bir yol (*via militaris*) boyunca İS 61 yılında *taberna* ve *praetorium* olarak adlandırılan ve konaklama için kullanılan yapılar inşa ettirdiği bilinmektedir:

²⁸⁴ Takmer ve Öner, s. 3-6.

²⁸⁵ Ramsay, s. 47-48.

tabernas et praetoria per vias militares fieri iussit [(İmparator Nero) askeri yol boyunca tabernae ve praetoria inşa edilmesini buyurdu]. Taberna'nın küçük barınak; praetorium'un ise üst düzey idarecilerin konakladığı daha konforlu yapılar olduğu düşünülmektedir. Yine Thrakia'da İmparator Marcus Aurelius (İS 161-180) stabulum olarak adlandırılan yapıları tamir ettirmiştir: stabula vetustate dilapsa asolo sua pecunia [(Marcus Aurelius) yıkılmış olan stabulum'ları kendi kesesinden yeniden yaptırdı]. Burada adı geçen stabula hayvanların kalacağı ahırlarla arabaların park edileceği mekanlara sahip konuk evleri olarak düşünülmelidir. Ayrıca Suetonius, Vitellius'un Roma'ya giderken yol üzerindeki stabula ve deversoria'da konaklayan katırcılara (muliones) ve yolculara (viatores) sıra dışı dostluk göstererek halkın kendisine sevgi beslemesini sağlamaya çalıştığını aktarır. Bu anlatımdan Stabula'da daha çok arabacı ve katırcıların; Deversoria'da ise yolcuların kaldığı anlaşılmaktadır. İS 4. yüzyıldan itibaren yol boyu inşa edilen bu tür yapılar için mansio ve mutatio terimleri kullanılmaya başlamıştır. Mansio terimi “durmak” anlamına gelen Latince manere fiilinden türetilmiştir. Roma dünyasında görülen bu tür yapılar esasen Perslerin kullandığı posta sisteminden esinlenmiş gözükmektedir. Ünlü tarihçi Herodotos'un anlattığına göre, Persler İÖ 5. yüzyılda Sardeis (Sart/Manisa) ile Susa (bugünkü İran sınırları içinde kalan Pers başkenti) arasındaki Kral Yolu üzerine belirli aralıklarla toplam 111 tane yapı inşa etmişlerdir. Perslerin kullandığı bu yapılara da Yunan kaynaklarında, yine “durmak” kökünden türetilen σταθμός (stathmos) ismi verilmiştir. Roma dünyasında yol boyu belirli aralıklarla Mansio'ların inşa edilmesi eyaletler ile Roma arasındaki iletişimin güvenli ve hızlı bir şekilde sağlanması amacıyla Augustus'un İÖ 20 yılında yaptığı düzenlemeye kadar geri gider. Bir günlük yol mesafesinde inşa edilen Mansio'ların arası genellikle 40 km kadardır. Mansio'lar farklı yapı birimlerinden oluşur. İstasyonda görevli askerlerin kaldığı gözetleme ve koruma amaçlı tesislerin (milites stationarii) yanında üst düzey memurlar için misafirhane (praetoria), hamam (balnea) ve devlet posta ulaşımı için tesis edilmiş bir servis (angaria) bulunur. Askeri yapılar her istasyonda değil; sadece önemli yerlerde ve gümrük noktalarında yer alırdı. Misafirhane geniş bir girişle ulaşılan avlu etrafında U-formlu sıralanmış odalardan oluşmaktaydı. Bunlar pansiyon, yemek odaları, hayvanların konduğu ahır ve arabalar için park yeri işlevi görmekteydiler. Mansio'nun yöneticisi manceps veya praepositus mansionis

olarak adlandırılırdı. Görev süresi 5 yıl olan bu kişi genellikle emekliye ayrılmış bir askerden veya yerel idareciler arasından seçilirdi. Yönetici dışında ortalama büyüklükte bir *Mansio*'da 16-18 kişi çalışırdı. Bunlar arasında *hippocomi* veya *muliones* olarak adlandırılan işçiler ortalama 40 yük hayvanının bakımıyla ilgilenirlerdi. Bunların dışında söz konusu yapılar arabaların bakımıyla temizlik gibi diğer işlerden sorumlu başka işçiler de bulunurdu. Bu istasyonlarda yoldan geçen tüccar veya yöre sakinlerinin dışında Augustus tarafından kurulan devlet posta teşkilatında (*cursus publicus*) görevli kişiler de kalırdı. Bu sayede posta teşkilatında görevli kuryeler yol boyu güven içinde seyahat etmişler ve merkezi idareyle yerel yönetimler arasındaki iletişimi en hızlı şekilde sağlayabilmişlerdir. İmparatorluğun idaresi açısından oldukça önemli olan bu hizmette görev alacak kişiler bizzat İmparator'un kendisi tarafından belirlenir ve bunlar güvenlik açısından genellikle yüksek rütbeli ve askeri otoriteye sahip kişiler arasından seçilirdi²⁸⁶.

6. 5. 3. Hacıların Bir Güzergahı Olarak Via sebaste

Via Sebaste'nin günümüz Pamfilya bölgesinde bulunan Gaziler ile Hotuşlar mevkileri arasında kalan kısmında anakayaya oyulmuş yolun doğu parapetine işlenen haç işareti, güzergahın uzun süreli ve aktif bir şekilde kullanımına işaret etmektedir. Söz konusu haç büyük bir ihtimalle yolu kullanan Hıristiyan hacıların tarafından kazanılmış olmalıdır. Hacılık elbette sadece tektanrılı semavi dinlere özgü bir kavram değildir. Dinsel bir amaçla kutsal yerlere yapılan ziyaret Antik Dönem'in pagan (putperestlik) inancında da oldukça yaygındı. İlk Yunan *polis*'leri (kent devletleri) dini *agon*'lara (bayramlara) katılmak, kutsal kehanet merkezlerine danışmak, antik dönemin önemli kutsal alanlarıyla tapınaklarına kent adına adakta bulunmak amacıyla bu merkezlere resmi hacıların gönderirlerdi. Bu bayramlara elbette sadece resmi hacıların değil, her biri (Artemis Pergaia Tapınağı) Pamphylia yöresinin hacıların için çok önemli dini merkezlerdi. Roma imparatorlarının da yaptıkları hac seyahatleri bilinmektedir. Örneğin İmparator Vespasianus (İS 69-79) Aleksandria'daki (İskenderiye/Mısır) Serapis Tapınağı'na hac ziyareti düzenlediği bilinmektedir. Yine İmparator Hadrianus'un (İS 117-138) Ana Tanrıça Kybele'nin tapınım merkezi Pessinus'a yaptığı hac ziyareti bilinmektedir. İmparator Konstantinus'tan itibaren (İS 306-337) hacılık Hıristiyan bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Hıristiyan

²⁸⁶ Takmer ve Öner, ss. 9-10.

hacılarının en önemli kültü kutsal toprakların İncil’de anılan kentlerini ziyaret etmektir. Söz konusu kentlerle duygusal bağın yanında, dinsel arınma, kutsal toprakların önemli dini merkezlerine fikir danışma, buralardaki bayramlara katılarak dindarlığı pekiştirme, kefarete ve sevap kazanma ve dinsel hatıratı canlı tutma gibi etmenler de hacılar için büyük motivasyon kaynağı olmuştur. Hacılar uzun ve zahmetli bir yolculuğun sonucunda ulaştıkları bu merkezlerde kendilerini tamamen tanrının hizmetine adanmışlar, ayinlere katılırlar, aziz mezarlarında ortak yemek yerler, zekat verirler, kutsal mekanlara şükran adağında bulunurlar ve bu sayede sevap kazanmayı umut ederlerdi. Via Sebaste olarak bilinen bu yol Pamphylia ve Pisidia’nın iç kısımlarında yaşayan Hıristiyan hacıların kutsal topraklara gidebilecekleri Attaleia ve Side gibi önemli Pamphylia limanlarına ulaşmalarını sağladığı kolaylık için hacılar tarafından da yoğun şekilde kullanılmıştır. Nitekim Hıristiyan hacıların Via Sebaste üzerinde Perge istikametindeki yolculukları sırasında Lyboton Kome’nin hemen güneybatısındaki Obruk’u da ziyaret ettikleri bilinmektedir. Öyle ki, pagan inancından itibaren su kültüyle bağlantılı kutsal bir kimliğe sahip olan bu doğa harikası ortam kutsiyetini Hıristiyanlık Dönemi’nde de korumuştur. Obruk’un içinde yer alan galeriyle tabanında yer alan ve Adalya’lıların Aziz Stephanos Kilisesi olarak adlandırdıkları yapının arkasındaki anakayada burayı ziyaret eden hacılar isimlerini kazınmışlardır²⁸⁷. (Resim 10).

6. 6. Puetinger Levhaları

Puetinger Levhaları adı ile tanınan Roma dönemine ait olan harita Romalıların hüküm sürdüğü coğrafyayı resmetmesi bakımından çok önemlidir. Orijinali 6. 82 m uzunluğunda ve 34 cm eninde olan bu haritanın tamamı 12 levhadan oluşmaktaysa da 1 numaralı levha hiçbir zaman bulunamamış ancak 11 levha günümüze kadar ulaşmıştır. 1507 yılında ortaya çıkan bu haritanın gerçek yapıcısı ve ilk kez nerede yapıldığı tam olarak bilinmiyor. Ama uzman tarihçilere göre İS 360’da bu haritanın yapımı bitmiştir²⁸⁸. Puetinger adlı bir Avusturyalıının bu haritayı ortaya çıkarmasıyla bilim dünyası bundan haberdar olabilmiş fakat yayınlanması çok sonraları

²⁸⁷ Takmer ve Öner, s. 27-28.

²⁸⁸ Betten, s. 302.

gerçekleştirilebilmiştir. Bugün Viyana Hofbibliothek'te²⁸⁹ bulunan bu harita Roma dünyasını işlemektedir²⁹⁰.

İlk bakışta bir dünya haritası gibi gözükse de, aslında bu harita Romalıların hüküm sürdüğü topraklardaki güzergahları, konaklama yerlerini gösteren bir nevi kılavuzdur. Bu haritanın kapsamı o kadar geniştir ki, gösterdiği alan günümüz İspanyasından Hindistan yarımadasındaki Sri Lanka'ya, Ganj Nehri'ne kadar bir alanı içine almaktadır²⁹¹. (Harita 12) Puetinger haritası yaklaşık 70. 000 Roma mili (104. 0000 km) ola bir alanda o zaman ki, konaklama yerleri, hamamları, mekanlar arasındaki mesafeleri, hacıların güzergahlarını, dağ sıralarını, üç büyük kent olan Roma, Constantinopolis ve Antiokheia'yı, engin nehirleri ve ormanları göstermesi bakımından oldukça kapsamlıdır. (Harita 13) Her ne kadar askeri bir harita olarak tasarlanmamış olsa da askeri amaçlarla kullanıldığı şüphe götürmez bir gerçektir. Bu haritada güzergahlar kırmızı renkte çizilirken denizler yeşile çalan mavi olarak resmedilmiştir. (Harita 14, 15, 16).

11 levhadan oluşan Puetinger Tablosu'nun V ve VI. levhaları Akdeniz havzasıyla beraber Anadolu ve Girit'i göstermektedir. VII. Levha ise Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde Mezopotamya ile Arabistan Yarımadası'nı göstermektedir. Bu kısımlar incelendiğinde göze batan ilk kısım, elinde bir kılıç ya da mızrak olan kasketli bir bayanın üzerinde oturduğu taht ile gösterildiği Constantinopolis (İstanbul) şehridir. Kronolojik olarak bu dönemde Constantin hanedanına mensup Büyük Constantin'in üç oğlunun (Constantine II. , Constantinus ve Constat II.) 9 aylığına müşterek bir hakimiyet sürdükleri aşikardır. (İS 337-338) Tıpkı Constantinopolis şehri gibi Antiokheia (Antakya) şehri de bir bayanın üzerinde oturduğu taht ile gösterilmiştir. (Resim 11) Antioch'un çevresinde ise su kemeri (ya da köprü) ile beraber Apollo ve diğer tanrılara adanmış olan doğal güzellik ve boş zaman geçirme alanları olarak resmedilmiştir. Yine önemli bir diğer kentlerden olan Nicea (İznik), Nicomendia ve Ancyra (Ankara) duvarlar ile çevrili gösterilmiştir.

İmparatorluk sınırları içerisindeki yol ağları imparator Augustus tarafından kurulan yol yapımından sorumlu olan Cursus Publicus'un sahip olduğu yol bilgisi

²⁸⁹ Betten, s. 302.

²⁹⁰ "Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi", Görsel yayınları, 1982, s. 399.

²⁹¹ Betten, s. 299.

üzerine bina edilmiştir. Bu sistem ile bu yol ağları son imparatorluk dönemine kadar askeri ulaşım ve günde 70 mil alan kuryelerin kullanımını için devam etmiştir. Doğu ile Batı arasındaki ulaşımı sağlaması için iki ana güzergah bir kavşak noktasını teşkil etmiştir. Bunlardan ilki Makedonya tarafından başlayıp Thrachia (Trakya)'yı takip ederek Constantinopolis'e kadar ulaşan ve askeri hareketlerin ulaşımı için omurga görevini üstlenen *Via Militaris* (imparatorluk yolu) ile Roma'dan başlayan *Via Appia* yolunun bir devamı olarak inşa edilen Adriatic (Adriatik), Aegean (Ege) ve Propontis (Marmara Denizi) ile paralel ilerleyen yol olan *Via Egnatia* (Harita 22) yollarıdır. Buralarda Anadolu ile ilk temasını sağlayan Romalıların hinterlandı, Danubius (Tuna) ile Tigris (Dicle) Nehri arasına kadar devam eder. VI. levhada Fırat nehrinin batısında “*areae fines romanorum*” (Roma Hakimiyeti'nin sonu) yazılıdır. Burayı sırasıyla Mezopotamya, Persia ve İndia alanlarını gösteren yerler takip eder. Belli başlı coğrafi yerler bazı çizimler ile gösterilmiştir. Örneğin dağ sıraları (*Monte Tourus*, Toros dağları), nehirler (*fl Danubis*, *fl Niles* –Tuna ve Nil-), denizler (*Adriaticum*), körfezler (*Sinus Corinthus*) gösterilebilir. Anadolu'daki eyaletlerin resmi sınırları gösterilmemiştir sadece buldukları yerin merkezine bazılarının adı yazılmıştır²⁹². (Bithynia gibi) (Harita 12).

Sonuç olarak Tabula Peutingeriana için özetleme yapılacak olursak, bu tablo yerleşim ve yol ağlarını bir tür genelleme yapabilmek için kullanılan semboller ve kişiselleştirmelerle ifade edilmesi için Constatine the Great'in varisleri zamanındaki bölgeler üzerine temellendirilerek resmedilmiştir. Bu Tabloda üç ana kent *Rome* (Roma), *Constantinople* (İstanbul), *Antiocheia*, önem sırasına bu üç kentten sonra gelen altı şehir *Aquilla* (Güney İtalya'da bir kent), *Ravenna* (Orta Kuzey İtalya'da bir kent), *Thessolonica* (Selanik), *Nicomendia* (Kocaeli Gölçük), *Nicea* (İzник), *Ancara* (Ankara) (Resim 12, 13, 14) ve bunlardan sonra gelen diğer önemli yerler resmedilmiştir.

²⁹² Tabula Peutingeriana Date - Cartographic Images First century AD, Erişim tarihi:12 Nisan 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

YEDİNCİ BÖLÜM

7. Bulgular ve Sonuç

7. 1. Bulgular ve Yorum

Roma kurduğu düzenle engin bir coğrafyada, egemenliği altında üç kıtada siyasal otorite ve birliği sağlamıştır. Batı tarihte ilk defa Romalılarla berabere böylesi bir üst birliğe ulaşmıştır. Romalı olmak bir ayrıcalıktı. Romalı olmayanların Doğu'dan akan zenginliklerden pay alma iştahı geniş bir kitlenin Romalılışmaya kolaylıkla razı olmasını mümkün kılmıştır. Basit bir kent devletinden büyük bir imparatorluk olma sürecinde Roma yolları, Roma'nın askeri gücünün omurgasını oluşturmuştur. Yolların Kraliçesi olarak da bilinen ünlü Appianaus yolu, ikinci Samnite savaşında müttefik Capua kenti ile Roma cumhuriyeti arasında lojistik transfer sağlaması için İÖ 312'de inşa edildi. Romalıların askeri başarılarının akabinde sınırlarının Avrupa'nın ötesine ulaşmasıyla edinilen yeni koloniler için yeni yol inşa süreci hız kesmeden devam etti. Bu açılan yeni güzergahlar, yalnızca lejyonların daha uzak diyarlara gitmesine ve birliklerin hareket kabiliyetlerini arttırarak onların manevra yeteneğini geliştirmekle kalmadı, aynı zamanda hali hazırda Avrupa'daki mevcut topraklarının bakımı ve yönetilmesine de yardımcı oldu. İnşa edilen yollar sunduğu kısalan seyahat zamanı lejyonlara, ile ülke içi ve dışında belirecek tehdit ve kalkışmalara müdahale etmek için günde 20 mil kadar yol alabilmelerine müsaade etti. Aynı zamanda bu yollar imparatorluğun en ücra köşelerine masraflı karakol ve garnizon kurulmasına gerek kalmadan buralara çok kısa süre de acil müdahalede bulunmaya da imkan verdi.

Romalılar ilk elden hızlı hareket kabiliyetlerini gerçekleştirmek için yolları düz bir zeminde ilerleme olacak şekilde tasarlamışlardı. Alan kaşifleri (Gromaticii) yol inşa sürecine, bir yerden diğerine en kısa yoldan gidilecek noktayı belirlemek için nişan direkleriyle özenle çizelge tabloları oluşturmayla başlardı. Güzergah boyunca ilerleyecek yolların önceden analiz yapıldığı için, karşılaşılan bayır, dağ ve nehirlerin aşılabilmesi için köprüler ve tüneller de inşa edilirdi. Yolun yatağından ayrılma zorunluluğunun olduğu coğrafyalarda bile yolun düz düzleminin muhafazasına sağlamak için keskin dönemeçler ve zikzaklı bükümleri seçtiler.

Devamında yolun inşa sürecinde daha düz ve oturmuş zemin elde etmek için Roma mühendisleri sahip oldukları tüm aletlerle katmanlı olarak tabakalandırılmış yol yaptılar.

Roma yolları güzergahında yolcu ve askerler için yönlendirmeleri takip ederek yön ve mesafe tahmini yapmak da son derece basittir. Zira bu bağlamda yorgun yolcuların gidecekleri varış menziline ne kadar mesafe kaldığını bilmeleri için belli her mesafede bir yola döşenen miltaşları ile yolcular kolaylıkla yol alabilme imkanına sahiptirler. Bu miltaşlarında yalnızca en yakın yerleşim yerininin ne kadar uzakta olduğu değil aynı zamanda bu yolu kimin yaptırıp, kimin onardığı bilgileri de yazılıdır. Bu amaçla “*Tüm Yollar Roma’ya Çıkar*” idealinin gerçekleşmesi için İmparator Augustus Roma’daki Forum alanına “Altın Miltaşı” diktirdi. Altın yıldız kaplamalı bronz miltaşında imparatorluktaki tüm şehirlerin listesi yazılıdır. Burası aynı zamanda Roma yol ağlarının başlangıcı olarak da kabul edilmiştir. (Resim 15).

Oldukça karmaşık bir ağa sahip olan, güzergah boyunca inşa edilmiş olan dinlenme ve konaklama alanlarıyla, sürekli bakım ve onarımı yapılan Roma yolları sonsuza kadar baki kalmaları düşüncesiyle inşa edildi. Bu bağlamda ustaca ve dikkatli bir şekilde bina edilmiş olan bu yollar, 19. yy’a kadar dünyada eşine benzer olmayan yol olma durumunu hala muhafaza etti. İçinde bulunduğumuz çağda modern anlamda edilen asphalt yollar daha düz bir zemin elde etmiş olsada, sağlamlık mevzu bahiz olduğunda 2000 yıllık Roma yollarıyla başedemez. Günümüzde, yakın tarihe kadar birçok Roma yolu ana cadde olarak kullanılmış ve hala kullanılmaktadır. Tıpkı bunun gibi Roma Mühendisliği’nin miras bıraktığı onlarca tünel, köprü ev su kemeri söz konusudur. (Harita 17, 18. ve Resim 16, 17, 18, 19).

7.2. Sonuç

Roma İÖ 753 krallık döneminden başlayıp son bulduğu İS 476 yılına kadar yaklaşık 1229 yıl boyunca antik çağda hayat bulmuş ve köklü bir medeniyet halini almıştır. Şüphesiz antik çağda Roma’ya emsal olarak gösterilebilecek herhangi bir devlet söz konusu değildir. Roma’nın hayat bulduğu dönemde, bu kadar uzun soluklu bir devlet olmasının temelinde sahip olduğu sosyal, hukuksal, ekonomik ve bayındırlık altyapısına ilaveten; askeri sistem de bu gelişim ve ilerlemeye katkı vermiştir.

Bununla birlikte Roma'nın hüküm sürdüğü dönemde Batı karşısında örgütlü kayda değer herhangi bir Doğu devletinin ya da askeri gücünün bulunmayışı Romalıların işini oldukça kolaylaştırmıştı.

Roma askeri sisteminin en belirgin özelliği sürekli dinamik ve gelişime açık bir muhtevayı barındırmasıdır. Roma'nın kurucusu olarak addedilen Romulus'un askerleri 3000 yaya ve 300 süvari asker bulunurdu. Bu ordu için asker tedariki üç eski kabile olan Ramnes, Tities ve Luceres (Etrüks isimleri) kabilelerinden sağlanırdı. Krallık döneminde uyguladıkları hoplites askeri hareket sistemi miadını doldurunca, bitişik savaş düzeni olan Yunan orijinli falanks sisteminin uygulanmaya başlanması çok sürmedi. Orduda reform fikri İÖ 578-535 yılları arasında tahta çıkan altıncı ve Etrüks hanedanının ikinci Roma Kralı ve ilk nüfus sayımını gerçekleştirmiş olan Servius Tullius'u olmuştur. Daha sonra reformlara devam eden tüm İtalya'yı zapteden Galyalılara karşı muzaffer olan ve falanks sistemini lağvedip askerlere ücret ödenmesi sistemini getiren Camilius olmuştur. Takip eden yıllarda (İÖ 390) Özellikle iki centuriadan oluşan *Muniple* sistemi ile ordunun kullandığı silahlarda bir takım değişiklikler yapıldı. İÖ 4. yy'da eski sistem çoğunlukla değiştirildi ve adına *Hastati*, *Principes* ve *Triarii*, *Rorari* ve *Accensi* olarak adlandırılan bir nevi çok katmanlı askeri sınıflamalara gidildi. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nden de Samnit, Pön, Makedonya, Iugartha ve Mithridates savaşlarında edinilen savaş deneyimleri sonucunda lejyonlar sürekli iyileşme ve yenileşme adına bir çok defa reforme edildi. Özellikle ülke sınırlarının engin coğrafyalara uzaması, bu bölgelere ulaşmada sıkıntıların yaşanması sebebiyle bölük sistemi de son bulmaya başlamış ve Roma ordu sistemi İÖ 2. yüzyılın sonlarına doğru kapsamlı bir değişiklik ve yenileşme hareketlerine maruz kaldı. Marius lejyonları yeniden organize etti. İlk iş olarak, *Muniple* (Bölük) sistemini lağvedip buna alternatif olarak *Kohort* sistemini inşa etti. Buna göre toplam 30 bölükten oluşan tipik bir Roma lejyonu artık 10 kohorta bölündü. Bununla da yetinmeyen Marius Roma askeri olmak için Romalı olma ayrıcalığını geliştirerek Roma vatandaşı olmayanlara da askerlik hizmetinin önünü açtı. Belli bir süre (25yıl) orduya hizmet eden her askere de ayrıca Roma vatandaşlığı ve toplu para veya arazi imkanı verdi. Bu durum Roma lejyonları için tam bir dönüm noktası oldu. Zira ülke sınırları içinde yaşayan basit tarım işçisi olan tebaya da onur,

şan edinme fırsatı vermesinin yanı sıra bu insanların Roma'ya aidiyet duygularını perçinlemiş ve lejyonların savaşma kabiliyetlerini de arttırmıştı.

Roma Anadolu'ya ayak basmasıyla ilk başlarda buralarda kalıcı olmak niyetinde olmamıştı. Bu coğrafyada bağımlı vassallıklar oluşturarak gönderdiği Pablicanuslar ile buraları dolaylı olarak yönetmek ve zenginliklerinden istifade etmek niyetindeydi. Fakat Roma'daki iç karışıklıklar dolayısıyla Roma'nın bu bölgelerden bir süre uzaklaşması neticesinde Doğu'dan gelen Pontus ve Parth yayılmacılığı karşısında zor durumda kalan müttefiklerine yardım ulaştırmak için Anadolu'ya artık geri dönmek üzere geri ayak basmıştı. Roma Anadolu'yu eyaletleştirip kendi mülkü haline getirmeye başlamasıyla, buralarda güvenliğin tesisi ve Doğu'dan gelebilecek saldırılara karşı savunmayı sağlamak için kalıcı askeri garnizonlar oluşturdu. Bu garnizonlar arası ulaşımı ve merkezle iletişimi sağlamak için de Anadolu'da önceden var olan yolları tanzim ettikten sonra onları daha da iyileştirip, yeni inşa ettikleri yol ağlarıyla da Anadolu hinterlandına damgasını vurmuştur. Roma lejyonları daha çok fırat nehri boyunca (Malatya, Samsat, Zeugma, Satala/Kelkit) konuşlanmış bu yollar ile Anadolu'daki her türlü dahili ve harici tehditlere kolaylıkla ulaşmış ve bu tehditlerle başedebilmişti.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Cornelius Tacitus, “*Germania*”, (Çev. Mine Sarucan), Alfa Klasik Yay. İstanbul, 2016.

Herodotos, “*Histories*”, VI. 52, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür yay, İstanbul, 2009.

Eutropius, “*Kısa Roma Tarihi*”, (Çev. Çiğdem Menzilioğlu), Alfa Klasik Yayınları, İstanbul, 2016.

Strabon, “*Geographika XII, XIII, XIV*”, (Çev. Andan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.

Tacitus, “*Annals of Tacitus I. Kitap*”, (İng Çev. Alfred John Church ve William Jackson Bordribb), Macmilian Press, London, 1876.

Titius Livius, “*Roma Tarihi Kitap XXI-XII*”, (Çev. Sebahat Şenbark), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.

Titus Livius, “*Roman History Book I-III*”, (İng Çev. John Henry Freese), The Floating Press, 2009.

Vitruvius, “*The Ten Books on Architecture*”, (İng Çev. Morris Hicky Morgan), Cambridge University Press, London, 1914.

Modern Kaynaklar

“*Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*”, Görsel yayınları, 1982.

Adkins Lesley, A. Adkins, “*Handbook to Life in Ancient Rome Updated Edition*”, Facts On Files, New York, 2004.

Akalın, Cüneyt, “*Taş Devrinden Orta Çağ’a Uygarlık Tarihi*”, Derin Yayınları, İstanbul, 2010.

Altun, Sinan, “İonia Bölgesi’nde Roma İmparatorluk Döneminde Yol Ağları”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

Arslan, Murat, “*I. Mithridates –Roma Savaşı*”, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Dil ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Antalya, 2002.

Atlan, Sabahat, “*Roma Tarihi’nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

Betten, Francis J. , “Roman Itiniraries”, *The Catholic Historical Review*, Volume 7, No. 3, Catholic University of America Press, October, 1921.

Bishop, M. C. , “A Catalogue of Military Weapons and Fittings”, *Magazine of Jahresbrericht / Gesellschaft*, 2001.

Botsford, George W. , “Roman Imperialism”, *The American Historical Review*, Volume 23, No. 4, Oxford Universty Press on behalf the American Historical Association, Jul. , 1918.

Byrne, Eugene Hugh, "Medicine in the Roman Army", *The Classical Journal*, Volume 5, No. 6, Published by The Classical Association of the Middle West and South, Incorporation, April, 1910.

Collins, Stephen Dando, "*Caesar's Legions The Epic Saga of Julius Caesar's Elite Tenth Legion and The Armies of Rome*", John Wiley & Sons Publications, New York, 2002.

De Souza Philip, "Kilikya Korsanları ve Roma", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Kasım-Aralık, 2011.

Degenhart, Tom, "Forging an Empire: Roman Army Of The late Republic: BC.390 TO AD.14", *Hist-510 Graduate Seminar in World History K001* 12 August 23, 2012.

Desti, Marc, "*Anadolu Uygarlıkları*", Dost Yayınları, Ankara, 2013.

Eğribel, Ertan, "*Tarihte Doğu-Batı Çatışması*", Kızıl Elma Yayınları, İstanbul, 2005.

Engin, Y. Gürkan, "Anadolu'da Roma Hakimiyeti: İsyancılar, Tepkiler ve Huzursuzluklar. Asia Eyaletinin Kuruluşundan (M.Ö.129) İustinianus Döneminin (565) Sonuna Kadar", *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2009.

Frank, Tenny, "Commercialism and Roman Territorial Expansion", *The Classical Journal*, Volume 5, No. 3 Published By The classical Association of Middle West and South, Incorporation, January, 1910.

Geough, Kevin M. C, "*The Romans*", Oxford University Press, Santa Barbara, 2004.

Garnsey Peter ve Dominic Rathbone, “ The Background to the Grain Law of Gaius Gracchus ”, *The Journal of Roman Studies*, Volume 75, 1985.

Kaya, Mehmet Ali, “Anadolu’da Roma Egemenliği ve Pompeius’un Siyasi Düzenlemeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı VIII, 1993.

Kaya, Mehmet Ali, “ **Doğu Batı Düşünce Dergisi Romalılar** “, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009.

Kaya, Mehmet Ali, “Roma Lejyonerleri ve Anadolu ”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* Cilt 24, Sayı 37, 2005.

Kaya, Mehmet Ali, “**Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi** ”, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2011.

Kent, R. G. , “Roman and Modern Military Highways”, *The Classical Weekly*, Volume 10, No.11, The Johns Hopkins University Press, January 8, 1917.

Magie, David, “**Anadolu’da Romalılar M.Ö. III ve II. Yüzyıllarda Batı Anadolu** ”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.

McCartney, Eugene S. , “The Genesis of Rome’s Military Equipment”, *The classical Weekly*, Volume 6, No. 10, The John Hopkins University Press, December 21, 1912.

Messer, William Stuart, “Mutiny in the Roman Army. The Republic”, *Classical Philology*, Volume 15, No. 2, The University of Chicago Press, April, 1920.

Mitchel, S, “**Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor**”, Oxford, 1993.

Montfaucon, Bernard de, “**Antiquity Explained And Represented in Sculptures**”, (İng Çev.) David Hamprets J. Tonson and J. Watss Yayınevi, Londra.

Morris, Ian, “*Dünya’ya Neden Batı Hükmediyor*”, (Çev. Gül Çağalı Güven), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, 2014.

Murray, John, “Royal Geographical Society Supplementary Papers ”, Volume IV, London, 1890.

Özüsağlam-Mutlu, Zeynep, “*Marius’un Ordu Reformu Öncesi ve Sonrasında Legio’nun Kuruluş ve Muhabere Düzeni*”, Arkeoloji ve sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

Parker, H. M. D. , “*The Roman Legions*”, Ares publishers, Chicago, 1980.

Ramsay, William, “*Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*”, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Sarıalp, Ayşe Cebesoy, “*A chain of historical Glimpse on Asia Minor*”, Puslu Yayınları, İstanbul, 2011.

Stout, S. E. , “Training Soldiers for the Roman Legion”, *The Classical Journal*, Volume 16.

Şenocak, M. Bülent, “Roma Ordusunda Lojistik”, *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Dalı, Konya, 2007.

Şenocak, Mehmet Bülent, “Anadolu’da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri”, *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.

Tanilli, Server, “*Uygarlık Tarihi*”, Cumhuriyet Kitaplar, İstanbul, 2013.

- Takmer, Burak ve Nihal Tüner Öner, “*Via sebaste, Anadolu’nun En iyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsaktan Geçen Güzergahı*” , Varsak Belediyesi Kültür yayınları, Antalya, 2007.
- Taşdöner, Kevser, “*Anadolu’da Roma Eyaletleri Augustus Dönemi*”, Bilge kültür Sanat Yay, İstanbul, 2017.
- Taşdöner, Kevser, “Augustus Döneminde Armenia: Roma-Parth Hakimiyet Mücadelesi”, *Tarih araştırmaları Dergisi*, XXXIII/56, Ankara, 2014.
- Taşdöner, Kevser, “Anadolu’nun Galat Kökenli Kralları: Amyntas ve Sonrası”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 53, Winter II, 2016.
- Tozan, Murat, “Marcus Antonius’un Korsanlara Karşı Seferi ve Lex De Provinciis Praetoriis”, *Tarih Okulu İlkbahar-Yaz*, Sayı XIV, 2013.
- Yamanlar, Emine, “*Uygartlık Tarihi*”, Gündüz Eğitim ve Yayınları, Ankara, 2000.
- Yıldırım, Ercüment, “Roma İmparatorluğu’nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 4.
- Yurdakul, Şenol, “Roma Askeri sistemi (M.Ö.753-M.S.476)”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eski Çağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2013.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Abdurrahman SEVER
Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman, 05/06/1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
 İngilizce Öğretmenliği - 2006.
Y. Lisans Öğrenimi : Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
 (Devam ediyor)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : İstanbul Ali Rıza Özderici Lisesi 2006- 2010
 Adıyaman Şehit Cem Özgül İ. Ö. O. 2010-2010
 Adıyaman Anadolu Lisesi 2010-2013
 Adıyaman Üniversitesi 2013- ...
 Adıyaman Üniversitesi YDYO Müd. Yrd 2016-...

İletişim

E-Posta Adresi : asever@adiyaman.edu.tr.
Tarih : 01/06/2017

EKLER

Ek-1: Haritalar

Harita 1:

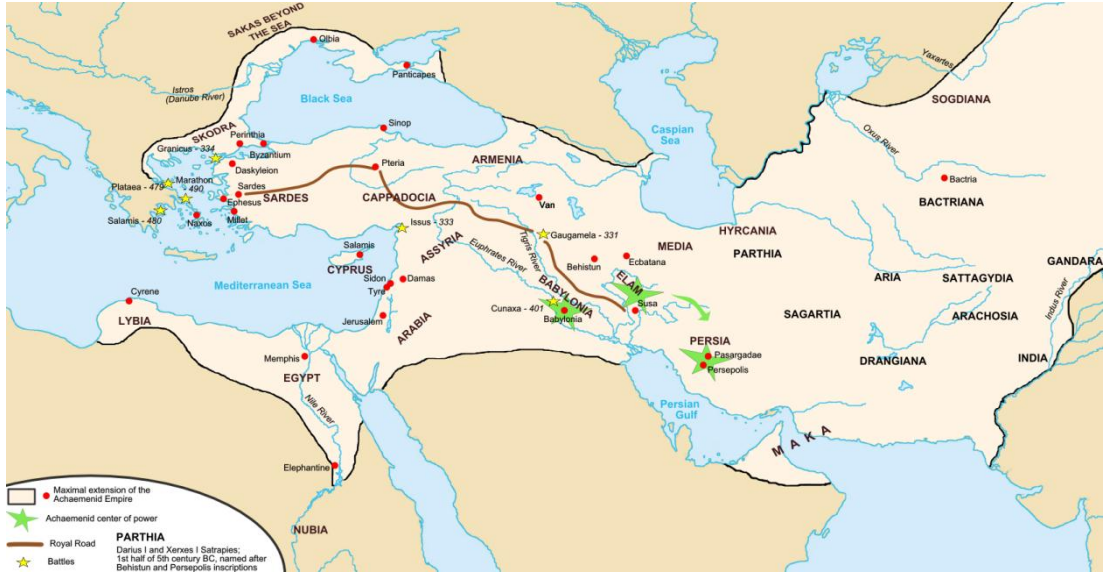
Kaynak: Turkey, (Asia Minor) In The New Testament, Turkey pt 5, Erişim tarihi: 4 Nisan 2017, <https://billrandles.wordpress.com/2017/04/27/turkeyasia-minor-in-the-new-testament-turkey-pt-5/>

Harita 2:

Kaynak: Tarih Haritaları, Erişim tarihi: 15 Mart 2017, <http://www.6dtr.com/TARİH/haritalar/>

Harita 3: Kral Yolu

Kaynak: Viae Road of Rome, Viae Roma yolları, Erişim Tarihi: 1 Mart 2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kral_Yolu#/media/File:Map_achaemenid_empire_en.png

Harita 4: Roma Yol Ağları

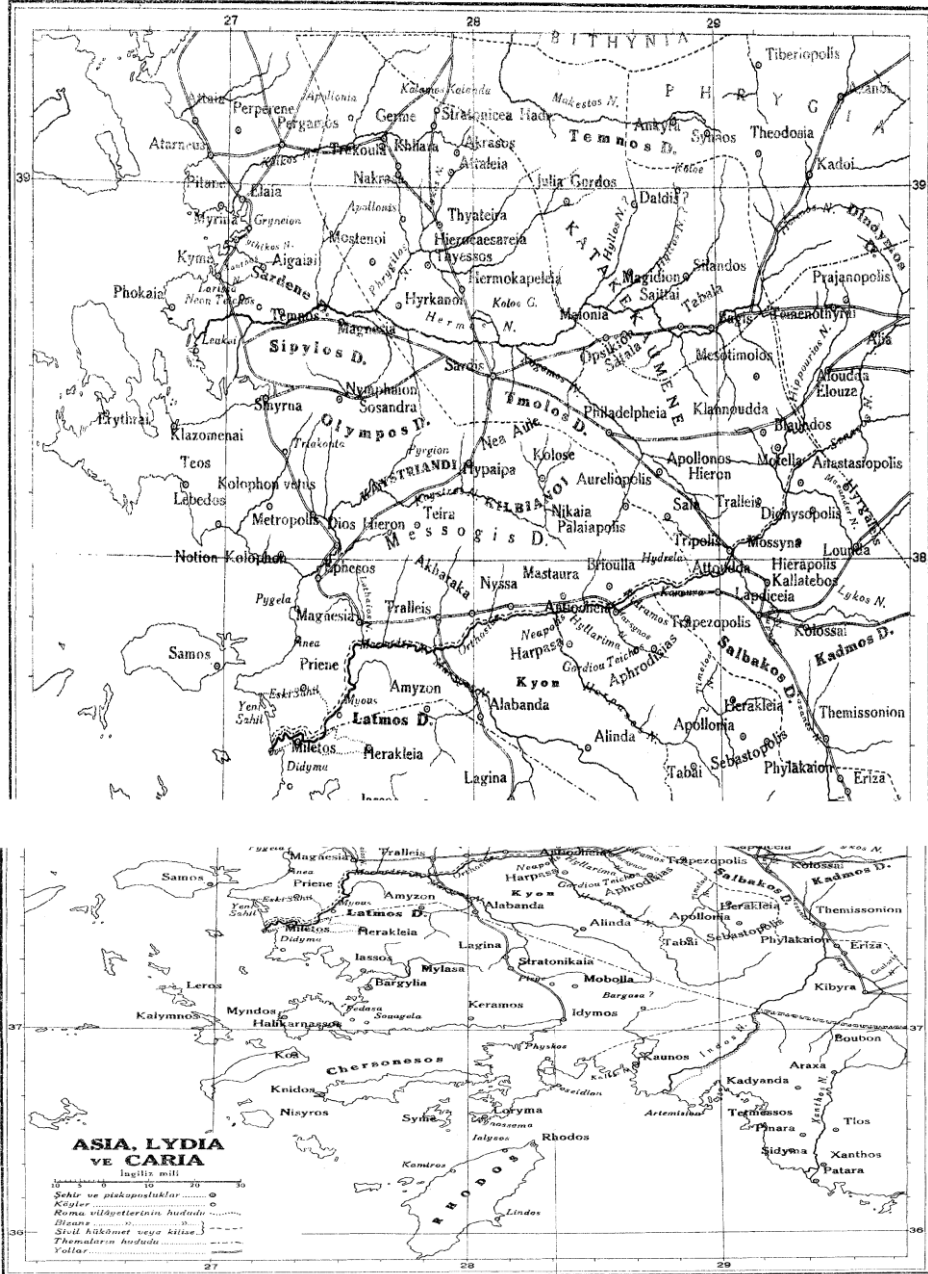
Kaynak: Roman Roads, Erşim tarihi 3 Şubat 2017, <http://www.theapricity.com/forum/showthread.php?153963-Roman-roads>

Harita 5: Uzak Doğudan Batıya İpek yolu Güzergahı

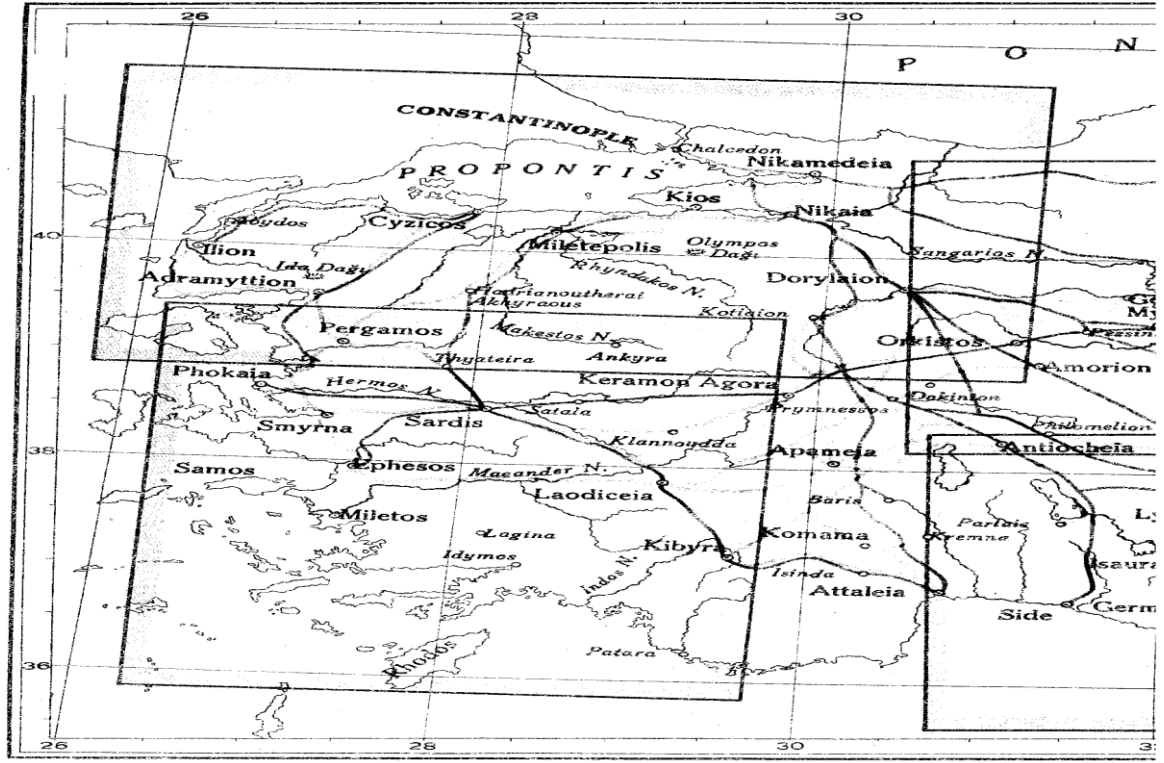
Kaynak: Erişim Tarihi, 20 Ekim 2017, <http://www.allaboutturkey.com/silkroad.htm>

Harita 6: Prof. W. M. Ramsay'ın Asya, Lidya ve Karya Haritası (Batı Anadolu)

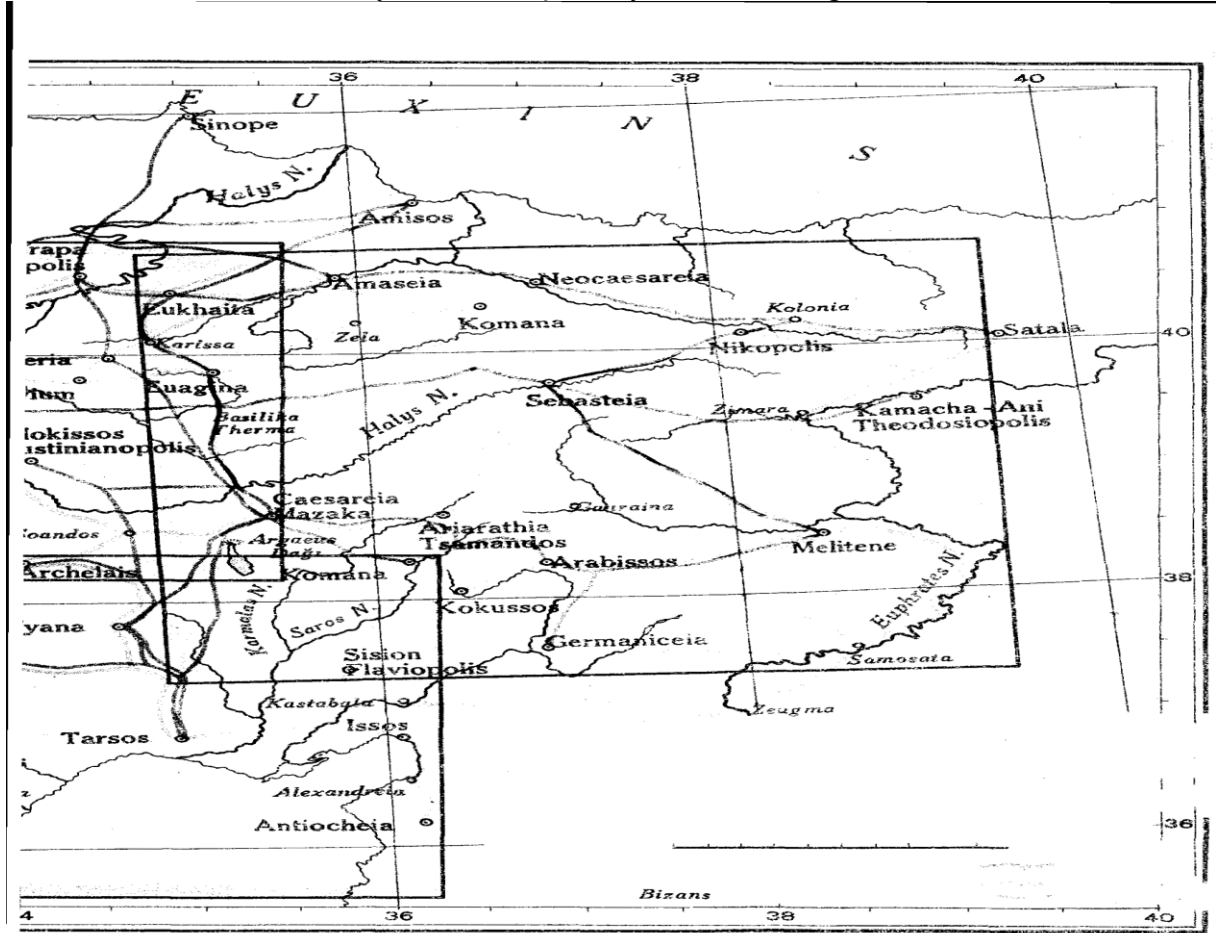
Kaynak: William Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Harita 7: Prof. W. M. Ramsay'ın Eski Küçük Asya Haritası (Batı Anadolu)

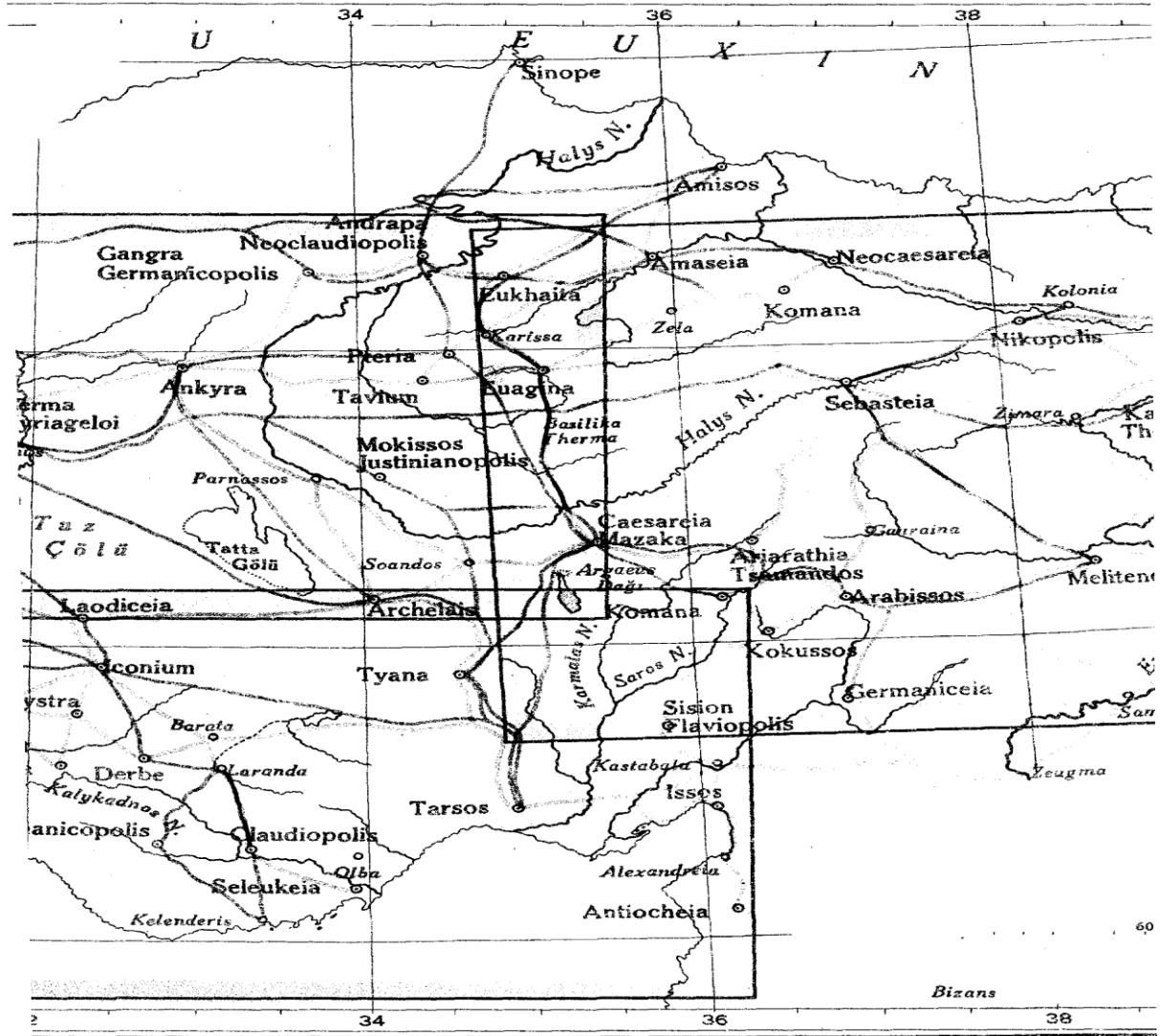
Kaynak: William Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Harita 8: Prof. W. M. Ramsay'ın Eski Küçük Asya Haritası (Doğu Anadolu)

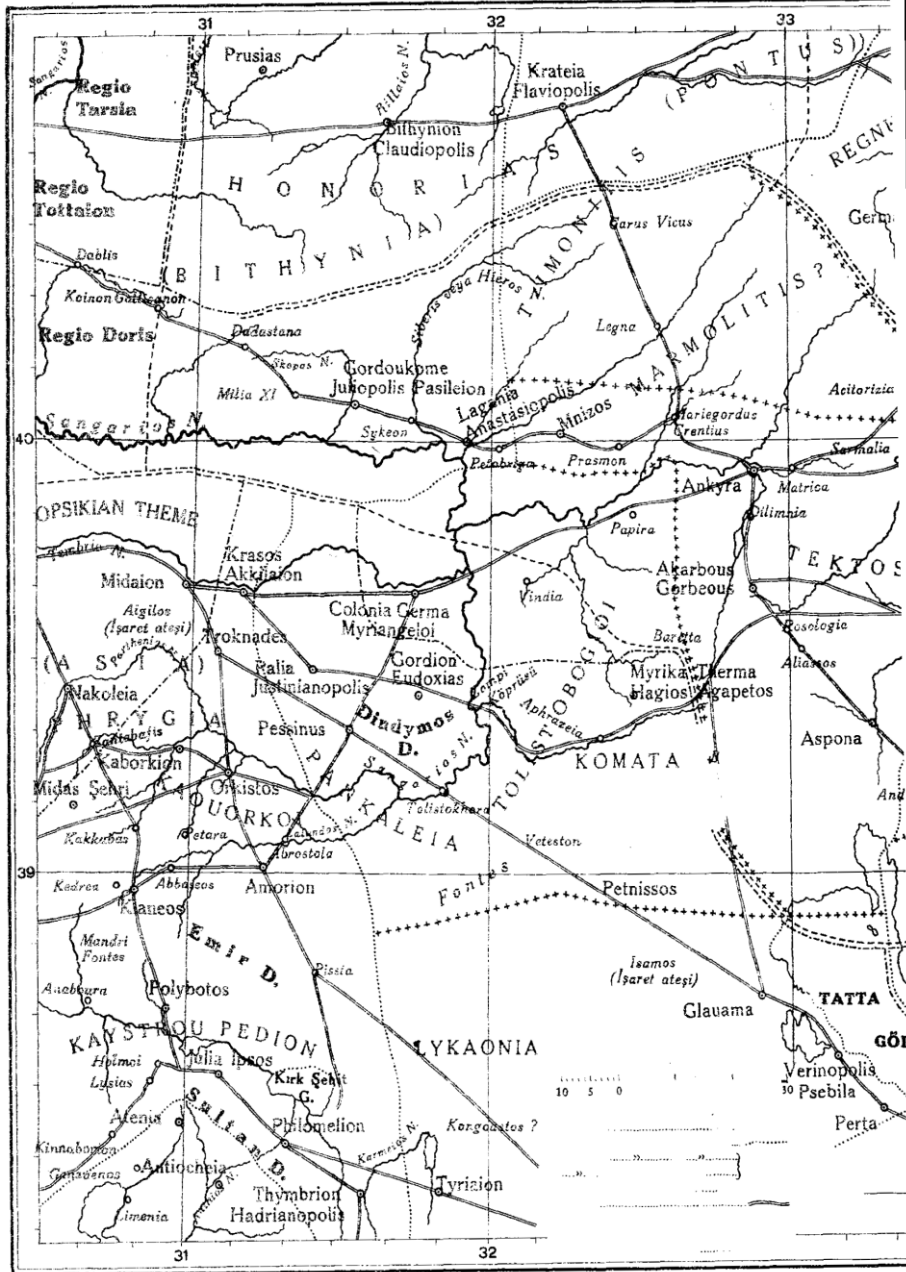
Kaynak: William Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Harita 9: Prof. W. M. Ramsay'ın Eski Küçük Asya Haritası (Orta Anadolu)

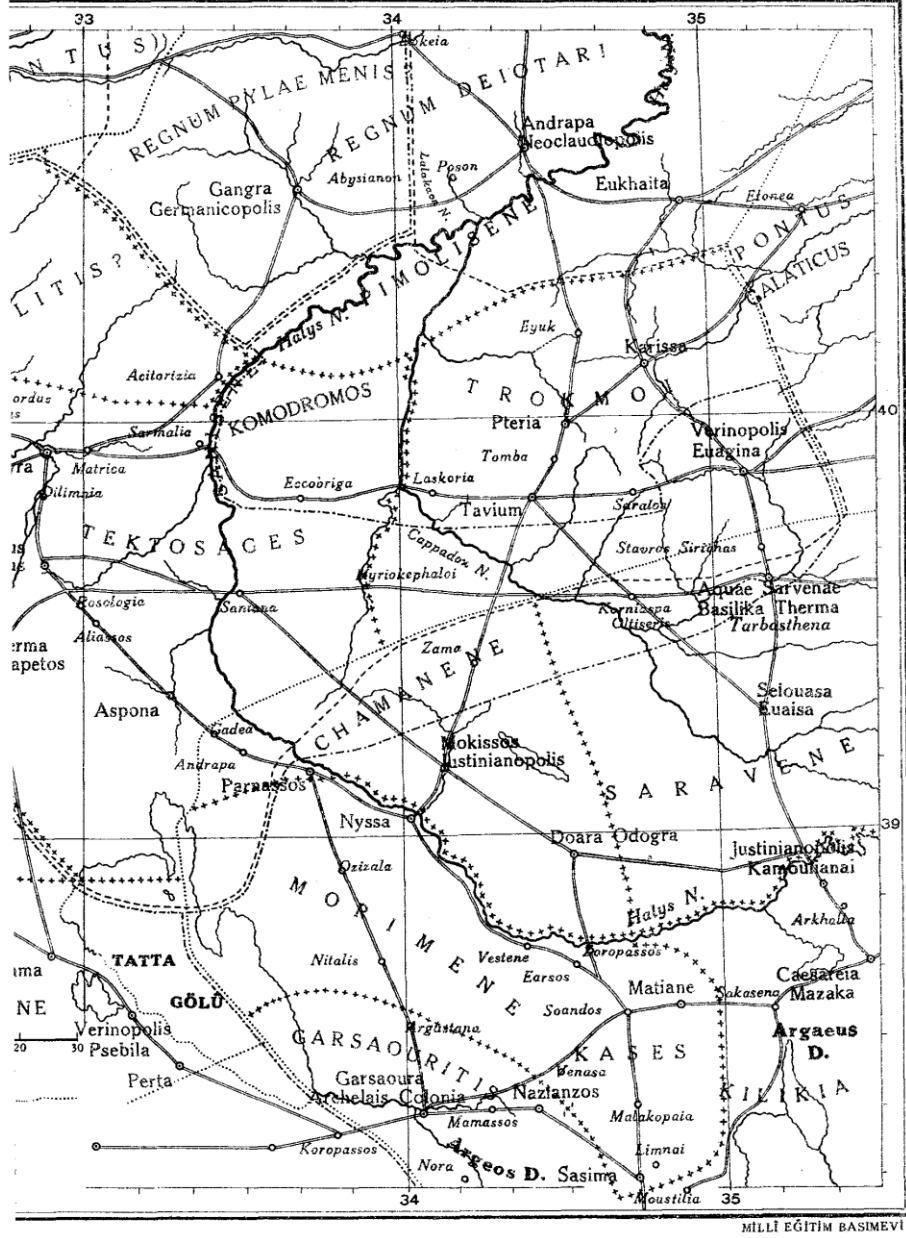
Kaynak: William Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Harita 10: Prof. W. M. Ramsay'ın Galatya Bölgesi Haritası (Batı Kısım)

Kaynak: William Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Harita 11: Prof. W. M. Ramsay'ın Galatya Bölgesi Haritası (Doğu Kısım)

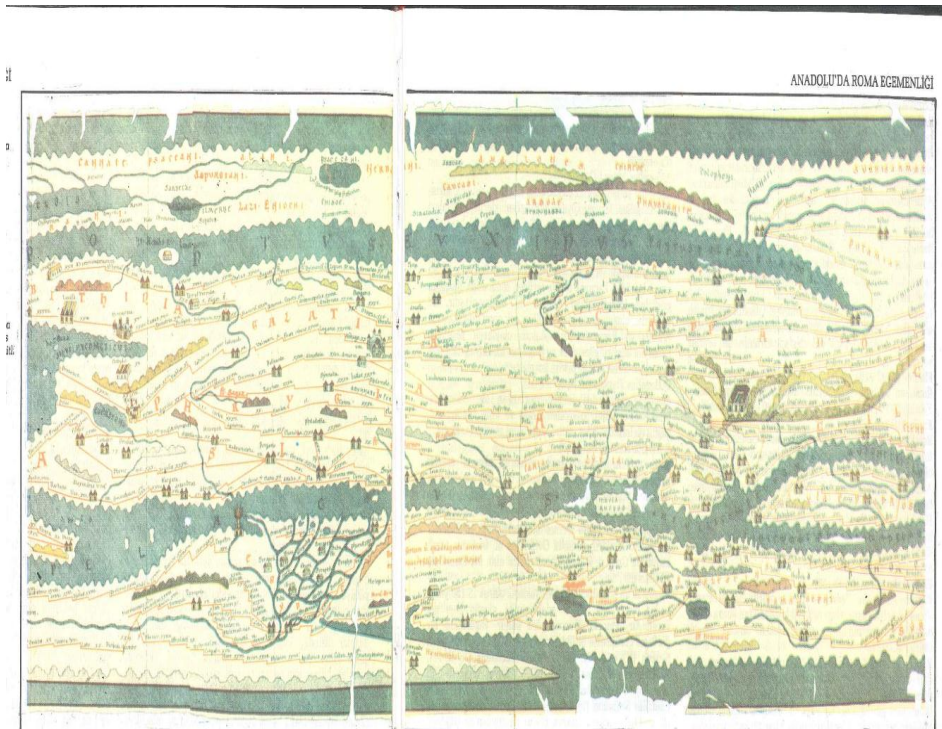
Kaynak: William Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Harita 12: Anadolu İpek Yolu güzergahı

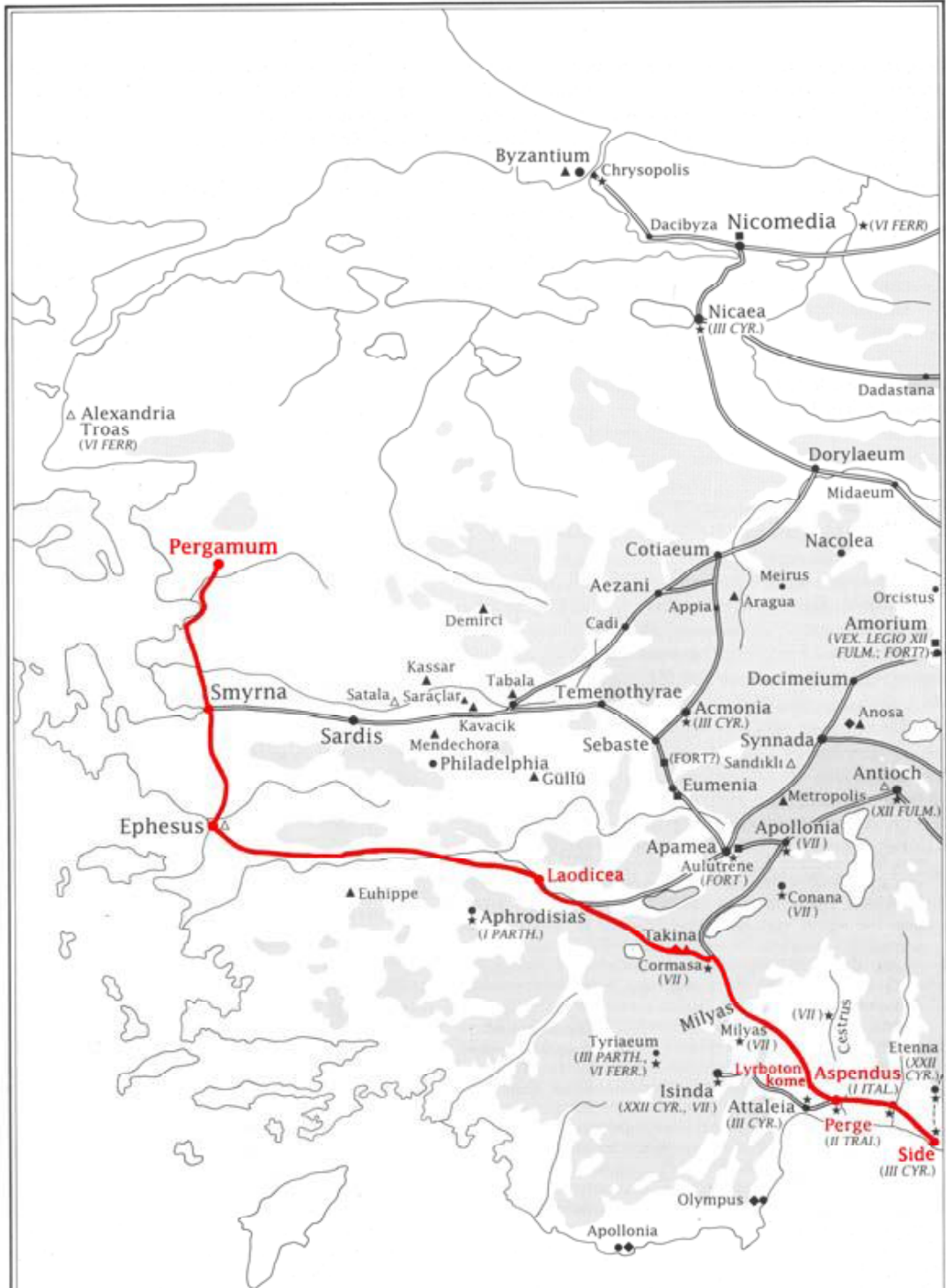
Kaynak: Silk Road, Erşim tarihi 3 Şubat 2017, <http://www.allaboutturkey.com/silkroad.htm>

Harita 13: Peutingeriana Haritası

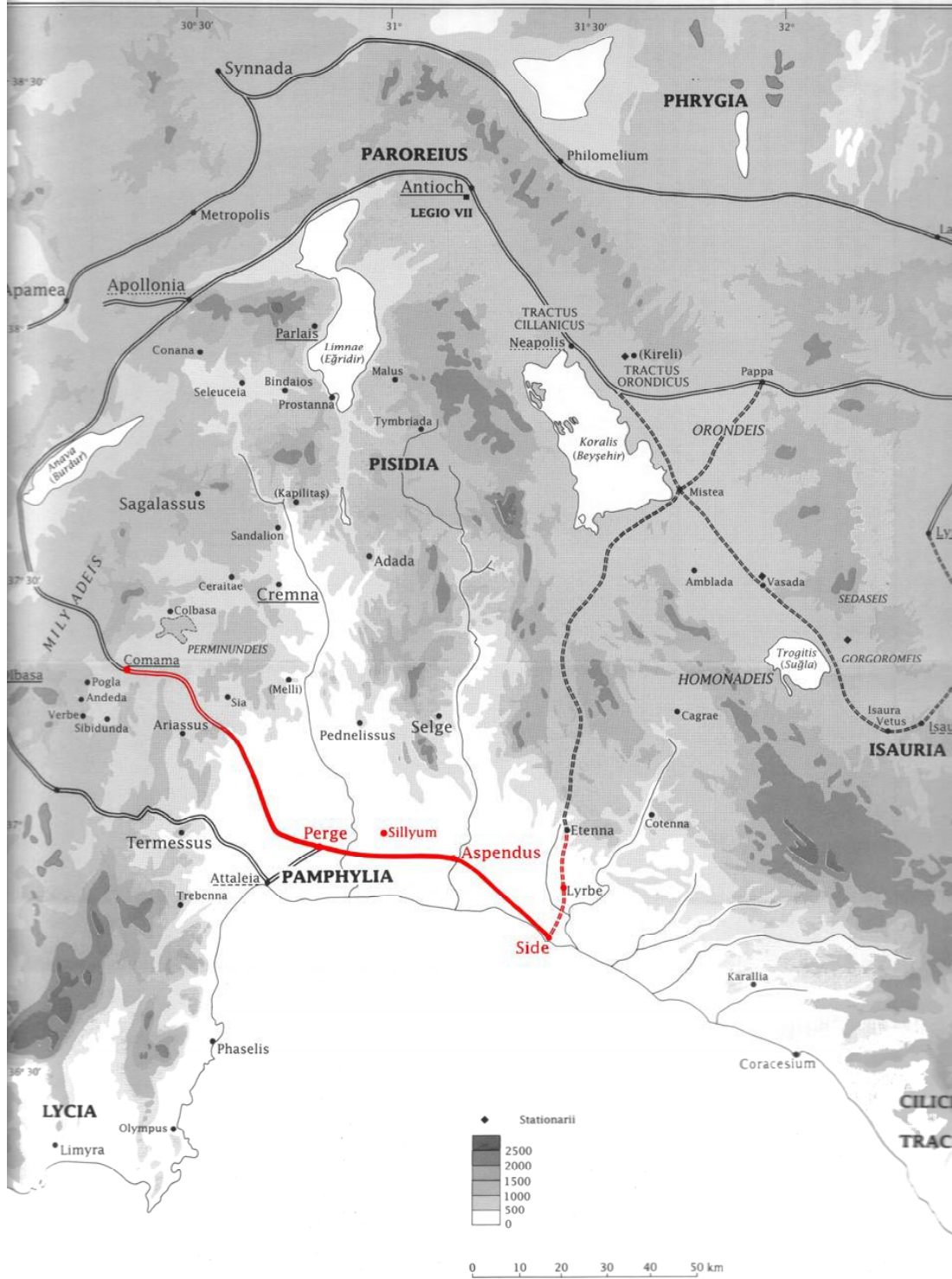
Kaynak: Peutingeriana Haritası, "Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi" 2, s. 400.

Harita 14: Bergama'dan Side'ye Yol

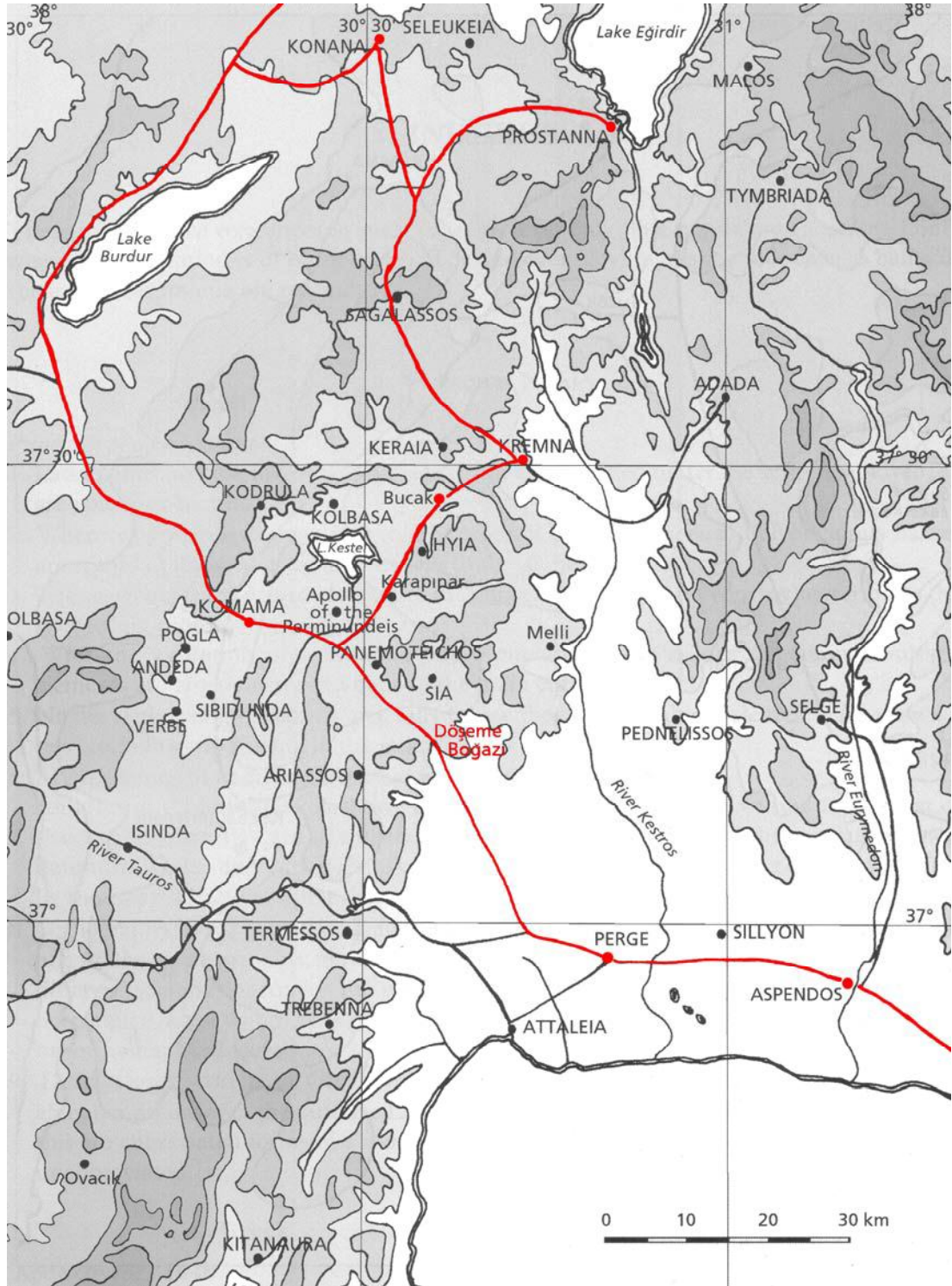
Kaynak: S. Mitchell, *Anatolia, "Land, Men, and Gods in Asia Minor I"*, Oxford 1993, s. 78 Map 5.

Harita 15: Antioch Kentindeki Yol üzerinde bulunan Legio VII

Kaynak: S. Mitchell, "Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor I", Oxford 1993, s. 120 Map. 7.

Harita 16: Via Sebaste nin üzerinden geçtiği Döşemealtı Boğazi

Kaynak: G. H. R- Horsley – S. Mitchell, IK 57: “The Inscriptions of Central Pisidia”, Bonn 2000, Sayfa 179, Figure 58.

Harita 17: İspanya'dan Orta Doğuya Roma

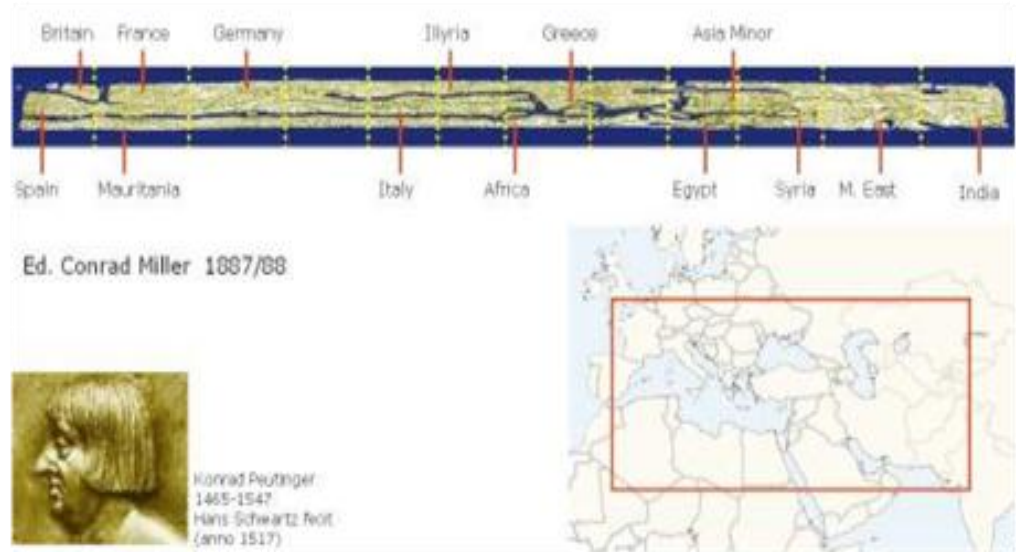
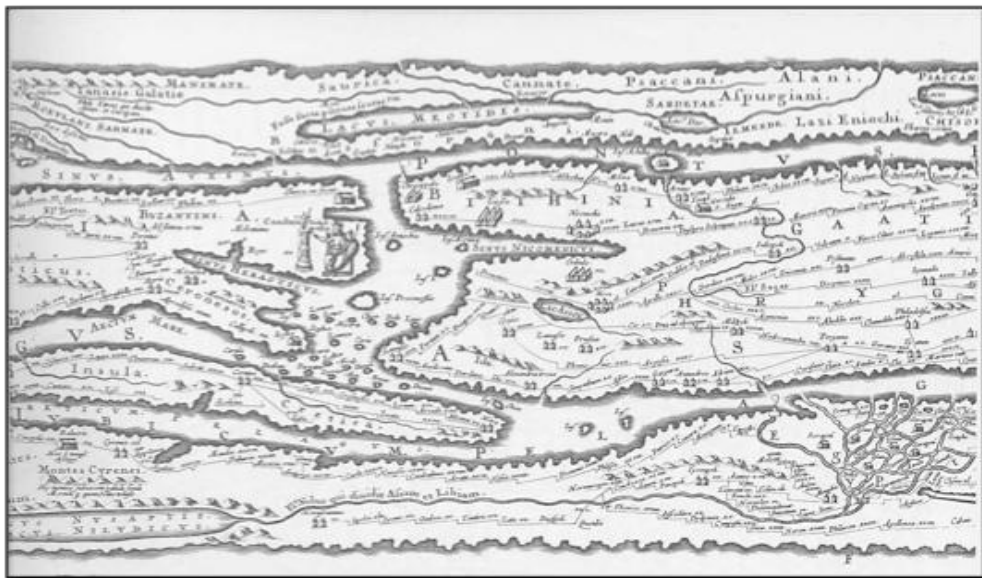

Figure 1. Tabula Peutingeriana, ed. Conrad Miller (1887/88). The map depicts the region between Spain and the Middle East (see guide map).

Kaynak: Tabula Puentengeriana Erişim Tarih: 3 Mart 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Harita 18: Akdeniz Girit ve Nil havzası boyunca Roma Yol Ağları

Kaynak: Tabula Puentengeriana Erişim Tarih: 3 Mart 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Harita 19: Peutingeriana Haritasının Batı Kısmı

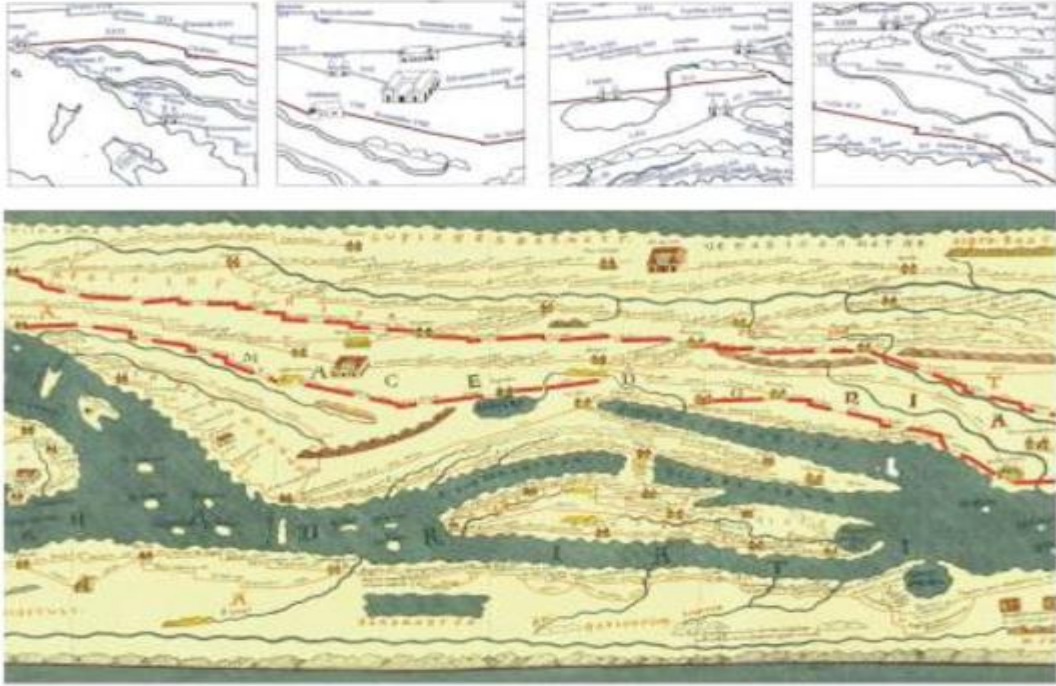

Figure 2. The studied fragments of the *Tabula Peutingeriana* – west part
(Source: Fasolo 2003: 72, Miller 1888, Bibliotheca Augustana, Augsburg).

Kaynak: Tabula Puentengeriana Erişim Tarih: 3 Mart 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Harita 20: Peutingeriana Haritası'nın Doğu Kısmı

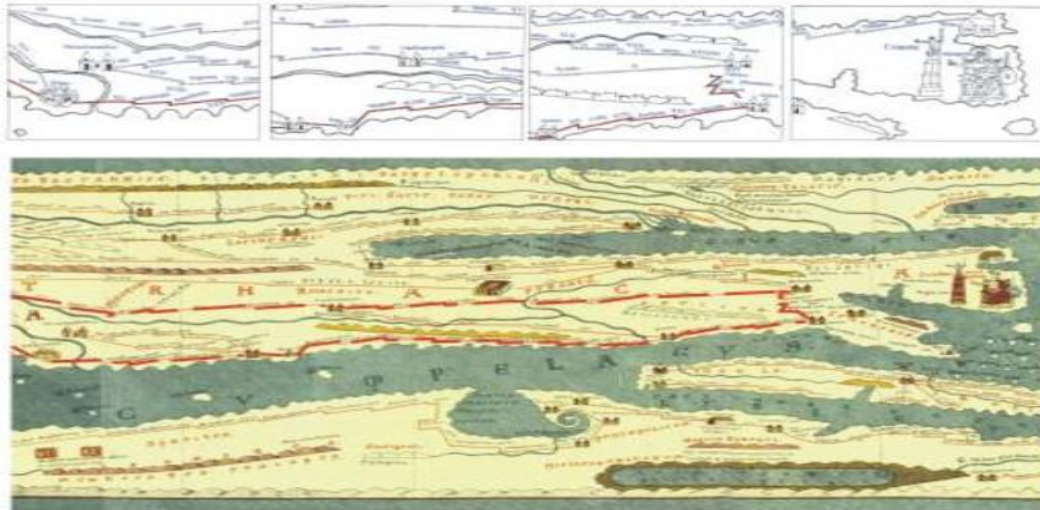

Figure 3. The studied fragments of the *Tabula Peutingeriana* – east part
(Source: Fasolo 2003:73, Miller 1888, Bibliotheca Augustana, Augsburg).

Kaynak: Tabula Puentengeriana Erişim Tarih: 3 Mart 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Harita 21: Peutingeriana Haritasında Doğal ve Kültürel Özellikler

Figure 4. Natural and cultural features.

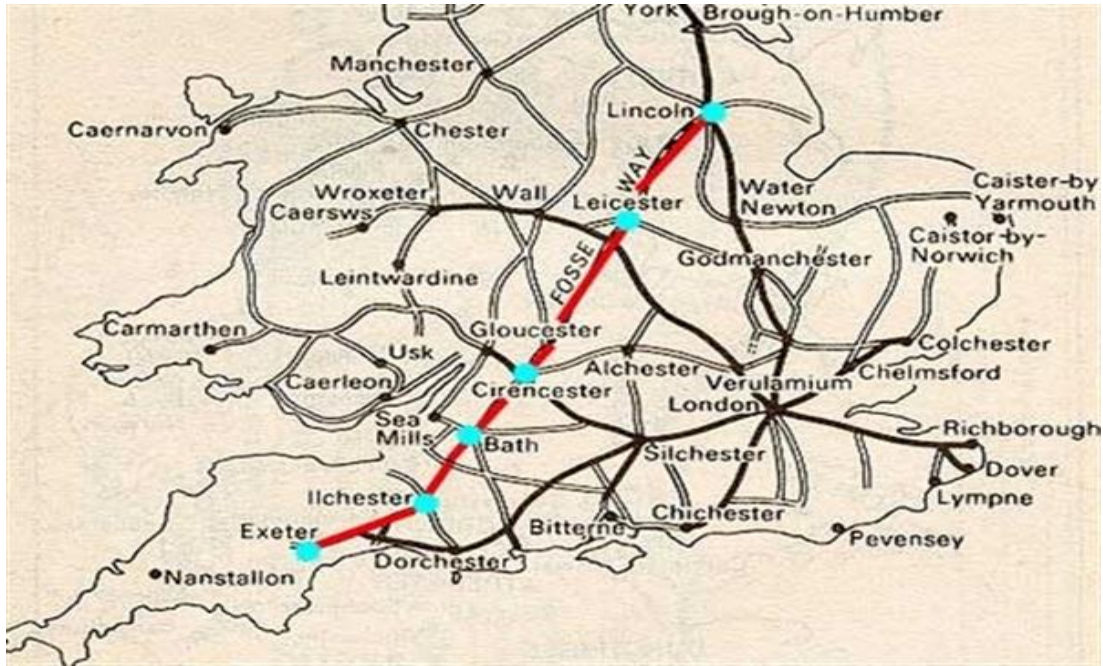
Kaynak: Tabula Puentengeriana Erişim Tarih: 3 Mart 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Harita 22: Via Egnatia

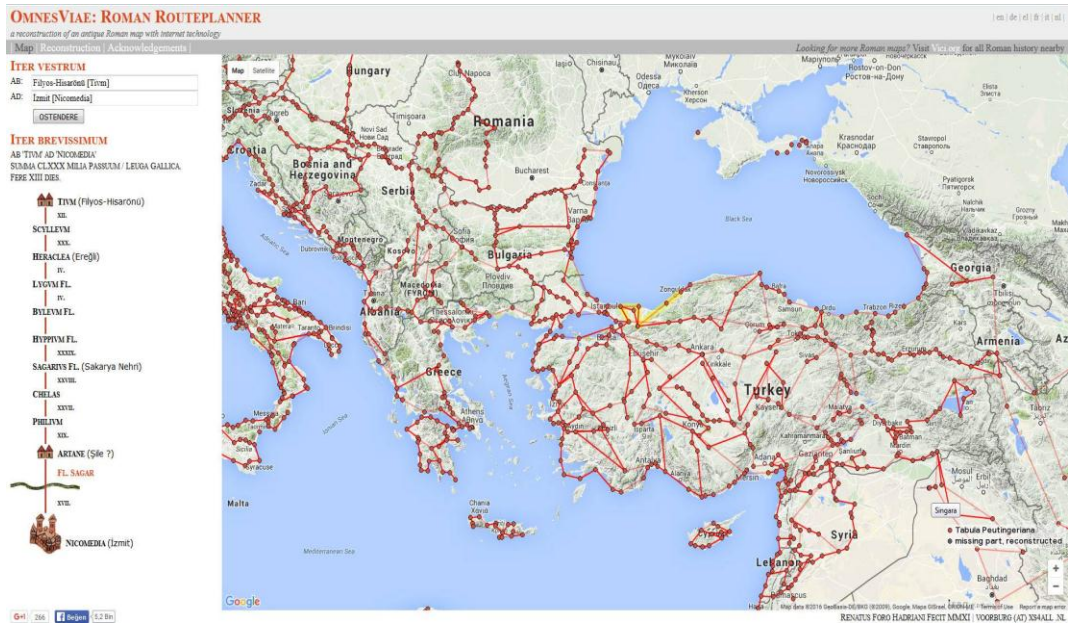
Kaynak: Erişim tarihi: 21 Ekim 2017, <http://archive.aramcoworld.com/issue/201504/egnatia-map/index.html>

Harita 23: Britanya'da aktif olarak kullanılan Roma Yapımı Fosse Way

Kaynak: Erişim tarihi: 12 Eylül 2017, <http://www.xacobeo.fr/ZE4.04.GBr.SE.Lin-Exe.htm>

Harita 24: İnternet teknolojisiyle Antik Roma yollarınının Güzergahlar

Kaynak: Erişim tarihi: 12 Eylül 2017, <http://www.omnesviae.org/viewer/>

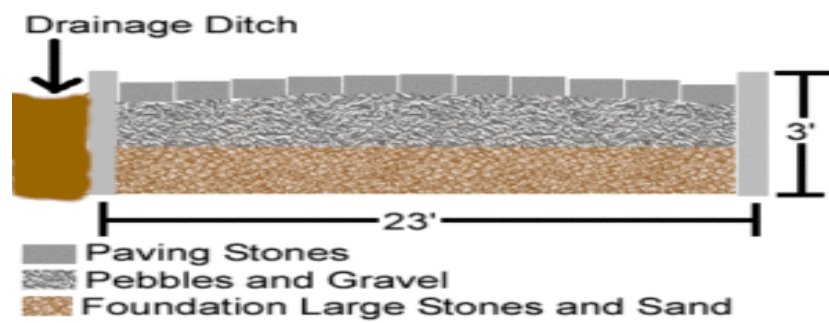
EK-2: Resimler

Resim 1: Via Tarenea

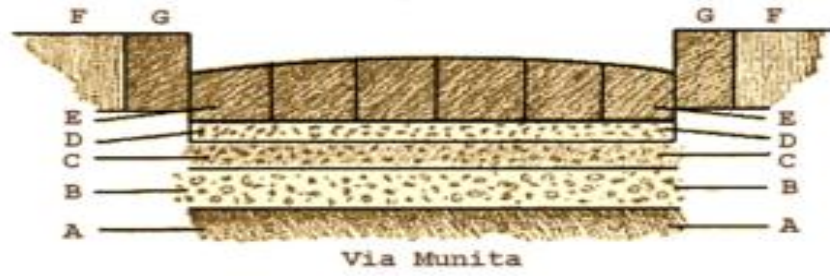
Kaynak: Roman Roads. Construction and Types, Erişim tarihi: 15 Kasım 2017,
<http://www.romeacrosseurope.com/?p=5417#sthash.zEGkOg5D.22poVeSg.dpbs>

Resim 2: Via Glareatae

Kaynak: Roman Roads. Construction and Types, Erişim tarihi: 15 Kasım 2017,
<http://www.romeacrosseurope.com/?p=5417#sthash.zEGkOg5D.22poVeSg.dpbs>

Resim 3: Viae Munita

Kaynak: Roman Roads. Construction and Types, Erişim tarihi: 15 Kasım 2017, <http://www.romeacrosseurope.com/?p=5417#sthash.zEGkOg5D.22poVeSg.dpbs>

Resim 4: Dikine saplanmış taşlardan oluşan yol (En alt tabakanın kazıyla ortaya çıkarılmış)

Kaynak: H.Koschik, "Alle Wege führen nach Rom. Internationales Römerstraßenkolloquium Bonn", Rhein 2004, Sayfa 53, Abbrivation 10.

Resim 5: Döşeme Boğazında orijinal yerinde duran Roma Dönemi mil taşı

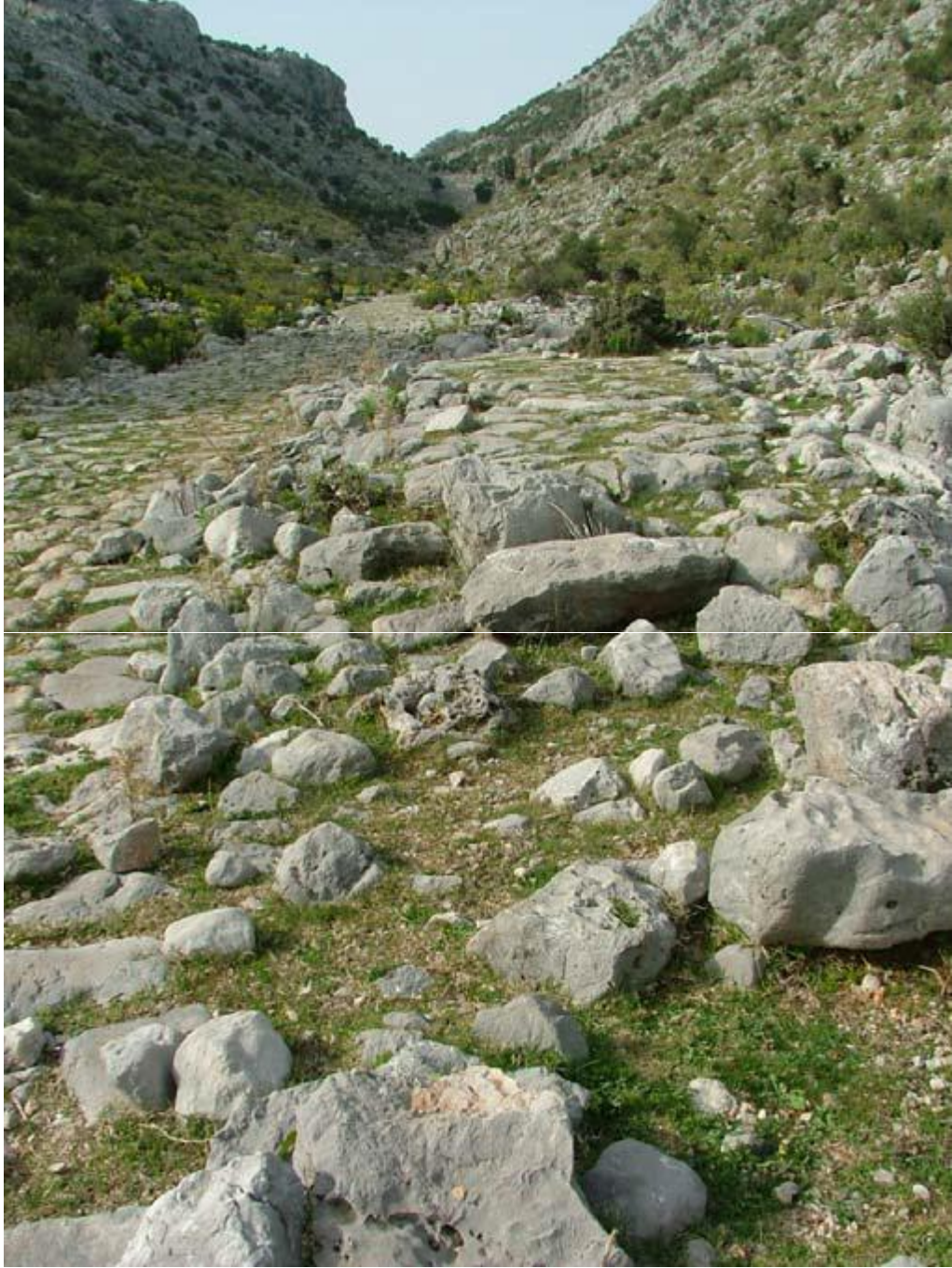
Kaynak: G. H. R- Horsley– S. Mitchell, IK 57: “The Inscriptions of Central Pisidia”, Bonn 2000, Sayfa 169, Plate 110.

Resim 6: Döşemealtı antik yol

Kaynak: “Via Sebaste Anadolu’nun En iyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen güzergah”, Varsak Belediyesi Kültür Yayınları, Sayfa 5.

Resim 7: Döşemealtı antik yol güzergahı

Kaynak: “Via Sebaste Anadolu’nun En iyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen Güzergah”, Varsak Belediyesi Kültür Yayınları, Sayfa 5.

Resim 8: Gaziler antik yol

Kaynak: “Via Sebaste Anadolu’nun En iyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen Güzergah”, Varsak Belediyesi Kültür Yayınları, Sayfa 5.

Resim 9: Gaziler antik yolun her iki yakasını takip eden su kanalı

Kaynak: “Via Sebaste Anadolu’nun En iyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen Güzergah”, Varsak Belediyesi Kültür Yayınları, Sayfa 5

Resim 10: Yolun doğu parapetine oyulmuş haç işareti

Kaynak: “Via Sebaste Anadolu’nun En iyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen Güzergah”, Varsak Belediyesi Kültür Yayınları, Sayfa 27.

Resim 11: Peutingeriana Haritasının Üç Ana kent

Figure 5. The three first level cities.

Kaynak: Tabula Puetengiriana, Erişim tarihi: 6 Ocak 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Resim 12: İkinci Önem Kategorisinde Olan 6 Şehir

Figure 6. The six second level cities.

Kaynak: Tabula Peutengiriana, Erişim tarihi: 6 Ocak 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Resim 13: Antik Şehirler

Figure 7. Third level cities.

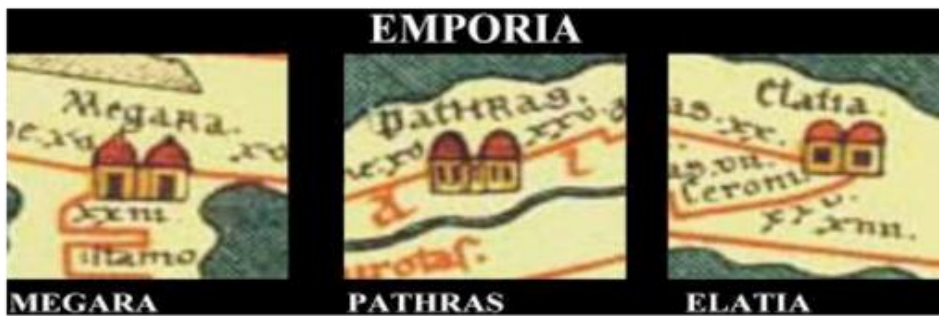

Figure 8. Commercial centers in the Greek peninsula.

Figure 9. Commercial centers of two different types.

Kaynak: Tabula Peutengiriana, Erişim tarihi: 6 Ocak 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Resim 14: Pautengeriana Haritasında Limanlar

Figure 10. Harbors.

Kaynak: Tabula Puetengiriana, Erişim tarihi: 6 Ocak 2017, http://cartographic-images.net/Cartographic_Images/120_Peutinger_Table.html

Resim 15: Orijanali olarak tasvir edilmiş Golden Milestone

Kaynak: Golden Milestone, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2017, <https://ancient-roman-structures.wikispaces.com/Golden+Milestone>

Resim 16: İS 4. yy'da Romalılar tarafından ve hala kullanılan Belkis Köprüsü (Antalya)

Kaynak: Türkiye'nin 10 Tarihi Köprüsü, Erişim tarihi: 15 Kasım 2017 <http://www.atlasdergisi.com/kesfet/gezi/turkiyenin-10-tarihi-koprusu.html>

Resim 17: Roma İmparatoru Hadrianus zamanında mimar Auxentus'a yaptırılan köprü, Taşköprü, Adana.

Kaynak: Erişim tarihi 11 Ekim 2017, <http://www.atlasdergisi.com/kesfet/gezi/turkiyenin-10-tarihi-koprusu.html>

Resim 18: Septimus Severus Tarafından yaptırılan Cendere Köprüsü (Adıyaman)
2000 Yılı'nın başına kadar araç trafiğine açıktı

Kaynak: Kahta Seyehatinde Gezmeniz Gereken Dört Yer, Erişim tarihi 15 Kasım 2017, <http://www.rotasenin.com/kahta-gezilecek-yerler>